

Mapování praxe sběru
dat o romské populaci
v České republice

Mapování praxe sběru dat o romské populaci
v České republice

Miroslava Rákoczyová

Ivana Šimíková

Pavel Bareš

Praha, RILSA

2024

Norway grants

Předkládaný text byl finančně podpořen z grantů Norska v rámci programu Fondů EHP a Norska 2014–2021 a je výstupem projektu „Vytvoření systému sběru kvantitativních dat pro vyhodnocování situace Romů v české společnosti“ (LP-PDP1-001) řešeného Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí, v. v. i., v letech 2020–2024.

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons Uveďte původ 4.0 Mezinárodní veřejná licence. (<http://www.creativecommons.org/licenses/by/4.0>)

Vydal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.
Dělnická 213/12, Praha 7, 170 00
jako svou 620. publikaci
Vyšlo v roce 2024, 1. vydání, počet stran 97
Tisk: RILSA

Recenze: Mgr. Zuzana Černá
doc. PhDr. et PhDr. Martin Kaleja, Ph.D.

ISBN 978-80-7416-470-5 (print)
978-80-7416-471-2 (pdf)

Text neprošel jazykovou korekturou.

<https://www.rilsa.cz>

Abstrakt

V ČR je dlouhodobě poukazováno na nedostatek dat o romské populaci, na něž je ovšem kladen stále vyšší důraz, a to zejména v rámci politiky integrace Romů a v souvislosti s (ne)diskriminací. Předkládaná studie ukazuje, která data o Romech jsou v ČR aktuálně sbírána a kým, jaké postupy jsou při tom využívány a jaké jsou účely prováděných sběrů. Současně se zabývá postoji aktérů v oblasti politiky integrace Romů ke sběru etnických dat o Romech. Zjištění jsou založena na kombinaci kvalitativních a kvantitativních postupů, konkrétně byly provedeny rozhovory s aktéry na různých úrovních veřejné správy, analýza dokumentů a dotazníkové šetření zaměřené na praxi sběru dat o Romech na lokální úrovni. Studie mj. identifikuje slabá místa aktuálního stavu a jejich dopady. Jako klíčový se jeví nesoulad mezi potřebami a postoji aktérů na různých úrovních veřejné správy – zatímco centrální orgány sběr dat iniciují a považují jej za potřebný, na lokální úrovni, která má sběr dat provádět, je naopak preferován ne-etnický přístup k řešení sociálních problémů a sběr dat o Romech tak často není vnímán jako potřebný. Centrálním orgánům se nedaří posilovat legitimitu sběru dat na nižších úrovních, ani poskytovat metodické vedení, které by zajistilo standardizaci sběru, úplnost a validitu dat.

Klíčová slova: Romové; etnická data; integrace

Abstract

In the Czech Republic, the lack of data on the Roma population has long been pointed out, while at the same time there is an increased emphasis on them, especially within Roma integration policy and in connection with (non)discrimination. The present study shows what data on Roma are currently being collected in the Czech Republic and by whom, what procedures are applied, and what are the purposes of the collection. It also deals with the attitudes of actors in the field of Roma integration policy to the collection of ethnic data on Roma. The findings are based on a combination of qualitative and quantitative approaches, specifically interviews with actors at various levels of public administration, document analysis and survey focused on the practice of collecting data on Roma at the local level. Among other things, the study identifies the weaknesses of the current situation and their impacts. The discrepancy between the needs and attitudes of actors at various levels of public administration appears to be key – while central authorities initiate the data collection and consider it necessary, at the local level, which is supposed to carry out the data collection, a non-ethnic approach to solving social problems is preferred, and the collection of data on Roma is often not perceived as necessary. Central authorities have failed to strengthen the legitimacy of data collection at lower levels, nor to provide methodological guidance to ensure standardisation of data collection, completeness and validity of the data.

Key words: Roma; ethnic data; integration

Obsah

Úvod: Sběr dat o Romech v kontextu policy-making	5
1. Metody mapování současné praxe sběru dat o Romech	9
1.1 Kvalitativní šetření	9
1.2 Dotazníkové šetření v obcích s rozšířenou působností (ORP)	13
2. Potřeby zjišťování dat o Romech a institucionální vlivy	14
2.1 Potřeby zjišťování dat o Romech	14
Zaměření politik, služeb a intervencí	14
Alokace zdrojů na program, opatření nebo službu	16
Monitoring a evaluace	17
Prokázání (ne)diskriminace	18
Vyvrácení negativních stereotypů	19
2.2 Inicivace sběru dat o romské populaci a institucionální vlivy	20
3. Probíhající sběr dat o Romech a zjišťované údaje	25
3.1 Oblast školství	25
3.2 Operační programy	28
OP Zaměstnanost (2014–2020)	29
OP Zaměstnanost plus (2021–2027)	32
OP Výzkum, vývoj a vzdělávání (OP VVV)	33
OP Jan Ámos Komenský (OP JAK)	34
3.3 Program lidská práva fondů EHP a Norska	34
3.4 Sběr dat na úrovni krajů a obcí	36
Odhady počtu Romů a další údaje pro Zprávu o stavu romské menšiny	37
Data o Romech v krajských a obecních strategiích a koncepcích	41
3.5 Sběr dat v dalších oblastech a tematická ad hoc šetření	43
Romské děti v ústavní a náhradní rodinné péči	43
Romové v sociálně vyloučených lokalitách	47
3.6 Sčítání lidu, domů a bytů (SLDB)	48
3.7 Dotazníková šetření EU-FRA	53
4. Sběr dat o Romech na obcích s rozšířenou působností (dotazníkové šetření)	55
Shrnutí, závěry a doporučení	66
Literatura a zdroje	70
Přílohy	89

Úvod: Sběr dat o Romech v kontextu policy-making

Sběr etnických dat a jeho nedostatečnost je tématem nejen v České republice (dále jen „ČR“), ale také v dalších zemích a je mu věnována pozornost i na úrovni Evropské unie (dále jen „EU“). Je diskutován především v souvislosti s aktivitami na podporu integrace Romů a s tématem diskriminace (srov. např. Šimíková et al., 2019, 9–10).

V kontextu veřejné politiky jsou data významná jednak ve vztahu k nastavení vhodných opatření, jednak pro vyhodnocování pokroku při dosahování stanovených cílů, tedy pro vyhodnocování výsledků a dopadů politiky v dané oblasti. Rostas (2019, 221–222) v publikaci zaměřené na hodnocení evropské politiky cílené na Romy, uvádí dva možné přístupy k tvorbě veřejné politiky. První z nich se vyznačuje tím, že staví na kvalitních datech, jež umožňují hlubší porozumění existujícímu problému a návazně pak také stanovení cílů, anticipaci možných potíží při jejich dosahování a odhad finančních nákladů. Pro druhý přístup je charakteristická absence takových dat – tvůrci politik vycházejí z neoficiálních, anekdotických poznatků, pozorování a/nebo pouze parciálních dat. Výchozí situace je jimi vnímána jako problém, na který je potřeba reagovat, ačkoliv není přesně popsán či kvantifikován. Zatímco první přístup umožňuje vyhodnocování ve vztahu k výchozí situaci, v rámci druhého se spíše vyhodnocuje naplňování stanoveného cíle či cílů politiky. První z obou přístupů v principu odpovídá konceptu tvorby politiky založené na důkazech (evidence-based policy-making), a to ve smyslu jejího ideálního typu (srov. Cairney, 2016).

Je patrné, že v oblasti tvorby politiky cílené na podporu Romů se v návaznosti na nedostatek etnických dat mnohdy volil spíše druhý z výše uvedených přístupů, a to jak na národních, tak také na evropské úrovni. Právě nedostatek „dobrých“ dat o situaci Romů Rostas (2019) identifikuje jako jedno z mnoha selhání evropské politiky na podporu rovnosti a začlenění Romů. To lze vztáhnout také na Českou republiku, kde byl problém nedostatku dat formulován i ve stěžejním národním strategickém dokumentu Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů 2021–2030: *„Už Strategie romské integrace do roku 2020 upozorňovala na nedostatečné zmapování situace skupin Romů, kteří nejsou ‚výraznými nositeli romské kultury a identity, ani nežijí v situaci sociálního vyloučení.‘ [...] Primární je sice nedostatek dat o sociálně začleněných Romech, avšak je nutno dodat, že ani data o Romech sociálně vyloučených nejsou v řadě oblastí dostupná a aktuální.“* (Úřad vlády České republiky, 2021a, 12)

V posledních letech je ovšem v rámci evropské politiky romské integrace vyvíjena snaha o posílení role dat o cílové populaci: jednak jsou opakovaně prováděny sběry dat o Romech Evropskou agenturou pro základní práva (EU-FRA) a jednak je položen důraz na pravidelný monitoring a vyhodnocování dat ve vztahu k určité výchozí situaci, tedy k časově ukotvenému počátku vyhodnocování. Dokládá to jak formulace kvantitativních cílů a vytvoření systému indikátorů pro vyhodnocování nového strategického rámce EU týkajícího se Romů, tak také doporučení Evropské komise, aby členské státy do svých vnitrostátních strategických rámců zahrnuly mimo jiné

„vnitrostátní výchozí hodnoty a cíle v souladu s cíli EU a cíli na základě komplexního posouzení potřeb“ (Evropská komise, 2020). Toto doporučení se odráží v české politice na podporu romské integrace, která se přímo přihlásila k principům evidence-based policy-making již ve Strategii romské integrace do roku 2020 a aktuální Strategie 2021–2030 ji následuje ve smyslu úkolů, které spočívají v „zajišťování dat o situaci Romů“. Tento posun je možné vnímat jako součást obecnější reformy governance směrem k tzv. New Public Managementu, pro který je, mimo jiné, charakteristický důraz na kvantifikaci cílů, benchmarking a monitorig (blíže viz Christensen & Laegreid, 2019).

Koncept evidence-based policy-making je založen na uplatnění vědeckých poznatků, tedy informací, které jsou získané systematickým užitím uznávaných metod. Jedná se o přístup, který má politikům pomoci činit informovaná rozhodnutí o politikách a jenž má stimulovat proces učení tak, aby nedocházelo k opakování minulých chyb (Knill & Tosun, 2020; Cairney, 2016; Hassel & Wegrich, 2022). Je zřejmé, že role dat je v tomto přístupu zásadní, protože právě na jejich základě jsou vědecké poznatky – „důkazy“ – vytvářeny. Jak již bylo uvedeno, ve své čisté podobě představuje evidence-based policy-making určitý ideální typ, tedy reálně neexistující model. V praxi totiž naráží na celou řadu bariér, které jeho uskutečnění znemožňují – patří mezi ně například faktory ovlivňující rozhodování tvůrců politik, které mohou být vzájemně protichůdné, složitost, nelineárnost a multidimenzionalita procesu tvorby politiky či množství aktérů, kteří do tohoto procesu vstupují, a to navíc na různých úrovních veřejné správy. Problémy se rovněž týkají potřebných „důkazů“, tedy relevantních poznatků a dat, a to jak pokud jde o jejich „nabídku“ (ve smyslu dostupnosti, pokrytí, systematickosti, objektivitě atd.), tak také z hlediska „poptávky“, tedy zájmu a na straně tvůrců politiky a kontextu jejich rozhodování (podrobněji k bariérám viz Cairney, 2016).

Uvedené problémy jsou spojeny s politickým rozhodováním obecně; ve vztahu k politice zaměřené na romskou populaci však do popředí vystupuje také další zásadní problém, a to problém s vymezením cílové skupiny. Jedná se o komplexní problém, v jehož jádru stojí především otázka způsobu identifikace romské etnicity osob. V úvahu připadají dvě základní možnosti: sebeidentifikace samotných osob, tedy jejich vlastní deklarace pocitu sounáležitosti s kolektivní identitou, a externí identifikace, tedy připsání romské identity zvnějšku na základě určitých znaků.¹ Jak ovšem připomíná Messing (2014), neexistují žádná objektivní kritéria, která by romskou etnicitu determinovala. V praxi, například při realizaci sociologických šetřeních o romské populaci, dochází také ke kombinaci obou přístupů, kdy je sebeidentifikace doplňována identifikací etnicity na základě dalších znaků či znalosti kontextu. Použitý způsob pak významně ovlivňuje nejen velikost cílové skupiny, ale také její další charakteristiky. Ve vztahu k veřejné politice je proto významné, že existují různé způsoby vymezení romské populace (definice cílové skupiny) a – jak podotýkají Ladányi a Szelényi (2001; in Rostas, 2019), *vymezení toho, kdo může být považován za Roma, se odvíjí od zájmů toho, kdo vytváří klasifikaci*. Roli přitom sehrává také její účel – externí definice může být například přínosná, pokud se politika zaměřuje na otázky diskriminace či stigmatizace. Rostas (2019)

¹ Téma a příslušná terminologie podrobně viz Šimíková et al., 2018.

považuje stávající přístup k vymezení cílové skupiny jako další ze selhání evropské politiky týkající se romské populace. Upozorňuje, že vymezení Romů je příliš vágní, a proto zahrnuje různé skupiny, které mohou ve větší či menší míře sdílet určité kulturní rysy (jedná se např. o Sinti, Travellers, Kalé, Gens du voyage ad.). Problém tohoto typu se však projevuje také na národních úrovních – skupiny označené za Romy totiž mnohdy zahrnují pod-skupiny, které jsou navzájem odcizené například etnicky, jazykově či kulturně. Pro nastavení veřejné politiky pak může být zavádějící, pokud jsou tyto navzájem odlišné skupiny považovány za jednolitou cílovou skupinu (viz Messing, 2014). V obecné rovině lze tuto výhradu považovat za opodstatněnou, nicméně relevance rozlišování subetnických romských populací by měla být posuzována ve vazbě na účel, pro který data o těchto subpopulacích sbíráme a s ohledem na domnělé či zjištěné odlišnosti těchto populací a jejich charakter. Ve vazbě na poznání romské populace pro potřeby tvorby sociálních politik či formulace opatření, které minimálně nepřímo odkazují k vyrovnávání znevýhodnění a nerovností, se takové rozlišování alespoň na české národní úrovni nejeví jako zásadní. V ČR jsou v etnografické literatuře (srov. Davidová, 2009) rozlišovány tyto základní subetnické skupiny označované souhrnně jako Romové: Romové tzv. slovenští a maďarští, Cikáni čeští a moravští, olašští Cikáni a Sintové. Zatím se nezdálo nutné, aby byli při tvorbě sociálních politik zohledňovány případné sociální a kulturní rozdíly mezi těmito subpopulacemi.²

Jak již bylo uvedeno, data stojí v centru politiky založené na důkazech (evidence-based). Aby však tato data vytvářela důkazy ve smyslu „evidence“, musí splňovat určitá kritéria, například je nutné zajistit jejich reliabilitu a validitu³, a navíc zohlednit kontext a v jeho rámci data interpretovat. Samotná data tedy nelze s „důkazy“ ztotožnit.⁴

V následujícím textu se zabýváme daty o romské populaci v kontextu veřejné politiky v České republice. Cílem šetření realizovaného v rámci projektu „Vytvoření systému sběru kvantitativních dat pro vyhodnocování situace Romů v české společnosti“⁵ (dále jako Projekt NF) bylo především

² Nemáme dost důkazů pro to, že by politika zaměřená na romskou populaci obecně vedla k nulovým efektům či dokonce prohlubování znevýhodnění u některého ze subetnik. V každém případě by bylo vhodné vést na toto téma odbornou debatu.

³ Za validní data považujeme data, která se přímo vztahují k předmětu zkoumání (validita vyjadřuje skutečnost, že se výzkumným postupem skutečně měří zkoumaný fenomén). Reliabilita, neboli spolehlivost dat, vyjadřuje přesnost měření ve smyslu stálosti, absence chyb vznikajících při opakovaném měření téhož jevu za stejných podmínek; jedná se tedy o požadavek na stabilitu výzkumného nástroje či postupu (podrobněji např. Mareš, Rabušic & Soukup, 2015).

⁴ Navíc, podle Head (2008; in Knill & Tosun, 2020) musí být evidence-based přístup, má-li být uskutečnitelný a efektivní při formulaci politik, založen na širším okruhu znalostí: vedle vědeckých poznatků se jedná také o znalosti z oblasti řízení politik (policy management) a z oblasti politiky jako takové.

⁵ Projekt je podpořen grantem z Norska v rámci programu Fondů EHP a Norska 2014–2021.

zmapovat, jaká data o Romech jsou aktuálně sbírána, jaké postupy jsou při jejich sběru používány, včetně používaných přístupů k vymezení příslušnosti k romské etnicitě, a také, zda a jak jsou následně tato data využívána ve strategických a koncepčních dokumentech. Kromě toho věnujeme pozornost také účelu sběru dat o Romech – bez vazby na účel totiž poptávka po sběru dat neodpovídá principu evidence-based policy, což může mít vliv také na její legitimitu a od ní se odvíjející podporu. Proto jsme chtěli zjistit také to, jaké potřeby v této souvislosti oslovení aktéři vlastně mají, do jaké míry jsou uspokojovány a jakým způsobem v současnosti k otázce sběru dat o Romech přistupují – zda je podporují, či naopak. Naším zaměrem bylo posoudit, do jaké míry současné snahy pokrývají aktuální potřeby a jaké překážky brání v jejich naplnění, případně doporučit kroky, které mohou přispět ke zlepšení situace. Vzhledem k tomu, že hlavním výsledkem výše uvedeného Projektu NF je realizovat výběrové šetření romské populace a vytvořit metodiku, jak toto šetření provádět, bylo dalším naším cílem zjistit, které potřeby sběru dat může takové šetření saturovat a jaké situace zůstávají nepokryty. Výsledky analýzy jsou primárně určeny aktérům veřejné politiky na poli integrace Romů v České republice (národním, regionálním či lokálním), ale také odborníkům angažujícím se na poli výzkumu v relevantních vědních disciplínách a dále také těm, kteří iniciují, diskutují nebo jakkoliv jinak vstupují do otázek způsobu sběru a zpracování obdobných dat. Výsledky mají, mimo jiné, přispět k identifikaci problémů a selhání spojených s prosazováním principů evidence-based přístupu v této oblasti.

V souhrnné zprávě představujeme postupy, které jsme v rámci šetření použili (kap. 1), identifikované potřeby a účely sběru dat o romské populaci (podkap. 2.1), instituce, jež mají na sběr etnických dat aktuálně největší vliv (podkap. 2.2), a konečně popisujeme sběry, které v současnosti probíhají (kap. 3). Následně představujeme výsledky dotazníkového šetření obcí s rozšířenou působností, které kvantitativním způsobem podrobněji popisují situaci v oblasti sběru dat na lokální úrovni v ČR (kap. 4).

1. Metody mapování současné praxe sběru dat o Romech

Ke zmapování současné praxe sběru dat o Romech jsme realizovali dvě vzájemně se doplňující šetření – kvalitativní, založené na analýze dokumentů a na rozhovorech, a kvantitativní, dotazníkové šetření obcí s rozšířenou působností. Obě šetření měla obdobné tematické zaměření a svojí povahou se jedná o převážně deskriptivní studie.

1.1 Kvalitativní šetření

Kvalitativní šetření bylo založeno na dvou základních zdrojích informací, které do analýzy vstupovaly opakovaně v různých fázích výzkumu a vzájemně se prolínaly. V první fázi byla provedena rešerše základních, zejména strategických a koncepčních dokumentů. Následovaly rozhovory s aktéry – se zástupci institucí a organizací, které se na sběru samy podílejí nebo je pro jejich činnost sběr těchto dat důležitý, případně je pro ně významný z jiných důvodů (např. z důvodu prosazování politických zájmů ve vazbě na opatření romské integrační či inkluzivní politiky). Pokud se v rozhovorech vyskytly zmínky či odkazy na další dokumenty, byly dodatečně zahrnuty do analýzy.

Abychom mohli okruh dokumentů i aktérů zacílit, vymezili jsme sběr dat ve vazbě na výše zmíněné veřejné debaty o Romech následujícím způsobem:

Za sběr dat o Romech považujeme informace o romské etnické příslušnosti či romském etnickém původu jednotlivců nebo skupin (např. obyvatel určitého území), které jsou:

- a) zjišťovány veřejnými subjekty (primárně institucemi EU, státní správou nebo místních samospráv, organizacemi občanské společnosti, případně výzkumnými institucemi a akademickými pracovišti);
- b) systematicky, opakovaně;
- c) evidovány, případně analyzovány;
- d) pro veřejný účel (administrace, alokace zdrojů, reportování a pro výzkumné účely);
- e) mají obvykle kvantitativní charakter (počty či podíly) nebo kvantifikaci umožňují.

Informace o etnické příslušnosti či původu mohou být zjišťovány samostatně, nebo, častěji, v kombinaci s dalšími charakteristikami jejich nositelů. Tak jsou kromě počtu romských obyvatel nějakého území například zjišťovány počty či podíly těch z nich, kteří jsou sociálně vyloučení, nezaměstnaní apod.

Analýza dokumentů i rozhovory se zaměřily především na instituce veřejné správy působící na národní,⁶ krajské a lokální úrovni, přičemž osloveni byli také zástupci institucí veřejné správy, které jsou administrátory dotačních programů financovaných evropskými a mezinárodními institucemi (Operační programy Evropských strukturálních a investičních fondů, Fondy EHP a Norska). Kromě zástupců institucí veřejné správy byli do výzkumu zahrnuti také zástupci občanského sektoru a realizátoři projektů na podporu integrace Romů. Seznam dotázaných institucí je uveden níže s tím, že v případě, že jejího zástupce citujeme, je afiliace z důvodu zachování anonymity informantů podřazena pod obecnější kategorii.

Seznam institucí a organizací, s jejichž zástupci byly vedeny rozhovory:

- Úřad vlády ČR;
- Ministerstvo financí ČR (dále jen „MF ČR“);
- Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR (dále jen „MPSV ČR“);
- Ministerstvo pro místní rozvoj ČR;
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR (dále jen „MŠMT ČR“);
- Policie ČR;
- krajské úřady;
- městské úřady;
- neziskové organizace;
- výzkumná a analytická pracoviště.

Analýza dokumentů

Cílem analýzy dokumentů bylo především zjistit konkrétní informace o realizovaných sběrech, charakteru sbíraných dat, postupech jejich sběru, případně podmínkách pro jejich sběr v jednotlivých sledovaných oblastech, které lze vydedukovat ze strategických, koncepčních materiálů a zpráv, které jsou veřejně přístupné. Vedlejším cílem bylo také vymezit okruh aktérů a témat, které by bylo vhodné

⁶ Výjimkou byly v tomto směru informace o výzkumech Agentury Evropské unie pro lidská práva (EU-FRA), která nepředstavuje národní, ale mezinárodní entitu. Důvodem je skutečnost, že EU-FRA výrazným způsobem vstupuje do procesu tvorby indikátorů v oblasti integrace Romů, následně schvalovaných členskými státy EU a sledovaných na národní úrovni. V případech, kdy tyto údaje nesbírají národní instituce, pak sběr těchto dat ve členském státě iniciuje EU-FRA. Okruh priorit schválených členskými státy na základě návrhu EU-FRA byl společně s dalšími národními prioritami také východiskem pro tvorbu Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů 2021–2030. V dalším textu bude nicméně EU-FRA věnována pozornost výhradně v souvislosti s výzkumy, které byly v ČR z její iniciativy realizovány.

doplnit či zpřesnit v rozhovorech. Analýza dokumentů zahrnovala širší okruh studovaných zdrojů, mezi něž patřily:

- vybrané koncepční a strategické dokumenty ČR (Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů 2021–2030, Strategie sociálního začleňování 2021–2030, Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+, Koncepce bydlení České republiky 2021+, Strategický rámec politiky zaměstnanosti do roku 2023, aktualizovaná Koncepce rodinné politiky, Národní strategie rozvoje sociálních služeb na období 2016–2025);
- vybrané koncepční a strategické dokumenty přijaté na krajské a lokální úrovni (zejména dokumenty zaměřené na integraci romské menšiny, sociální začleňování, rozvoj sociálních služeb, sociální bydlení);
- dokumenty publikované Úřadem vlády ČR (Zprávy o stavu romské menšiny a vybrané dokumenty týkající se sběru dat pro potřeby této zprávy);
- informační materiály k projektovým výzvám u programů, v nichž jsou zjišťovány údaje o Romech nebo obecněji etnicky senzitivní data, a další relevantní podklady týkající se těchto programů (formuláře dotazníků apod.);
- vybrané právní akty – Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci D. H. a ostatní vs. Česká republika (Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva z 13. listopadu 2007; týká se diskriminace romských dětí) a Rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva o odůvodněnosti stížnosti 157/2017 (Rozhodnutí o důvěryhodnosti Evropského výboru pro sociální práva ze 17. června 2020; jde o stížnost ve věci diskriminačního umístování romských a zdravotně znevýhodněných dětí do ústavní péče);
- výzkumy a šetření o Romech realizované nebo publikované a opírající se o kvantitativní metodologii;⁷
- další upřesňující nebo doplňující zdroje, například právní analýzy týkající se sběru etnicky senzitivních dat, doporučení a zprávy z výzkumů Kanceláře veřejného ochránce práv (Kancelář veřejného ochránce práv 2012, 2015, 2018, 2020), data ze SLDB 2021, webové stránky vybraných institucí, tisková zpráva shrnující základní informace o rozsudku D.H. apod.

V těchto dokumentech jsme v úvodní fázi hledali primárně faktické informace – buď přímo kvantitativní údaje o Romech, nebo odkazy na zdroje těchto dat. Později jsme šli do větších detailů a zaměřovali se na další aspekty sběru etnických dat – metodiky, instrukce pro sběr dat, příručky pro

⁷ V dalším textu jsou podrobněji přiblíženy pouze vybrané rozsáhlejší výzkumy zpracované pro potřeby jednotlivých resortů (výzkum Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, v. v. i.) nebo přímo institucemi veřejné správy (výzkumy Agentury pro sociální začleňování, MPSV ČR). Příloha č. 3 pak shrnuje přehled základních informací o dalších výzkumech, které byly zaměřeny specificky na Romy, sbíraly vlastní data a používaly kvantitativní metodologii.

příjemce projektové podpory, statistické ročenky, formuláře či dotazníky, které se vyplňují a další postupy a popisy způsobu zjišťování dat.

Rozhovory

Cílem rozhovorů bylo zpřesnit či doplnit zjištění získaná analýzou dokumentů a přiblížit data, která jsou sbírána, popsat způsoby jejich sběru a důvody, proč jsou, nebo by měla být sbírána. Na základě důvodů formulujeme potřeby, které se v souvislosti se sběrem etnických dat dají identifikovat a vyhodnocujeme, zda jsou dostatečně uspokojovány.

Zjišťovány byly také některé další doplňující informace o vybraných specifických programech či aktivitách aktérů, kteří byli kontaktováni na základě doporučení jiných dotázaných osob. V těchto případech byly více akcentovány doplňující otázky týkající se příslušného programu nebo příslušné aktivity dotazované instituce, téma spolupráce s dalšími institucemi nebo způsob, jímž se instituce při zajištění těchto aktivit vztahuje k otázce sběru etnicky senzitivních dat. Rozhovory se převážně soustředily na fakta spíše než na názorové či postoje otázky informantů. Názory či postoje informantů jsou více reflektovány ve vazbě na okolnosti ovlivňující kvalitu a relevanci těchto dat a na argumenty pro nebo proti sběru těchto dat.

Aktéři byli vybíráni nejprve na základě analýzy dokumentů v kombinaci se zkušenostmi z předchozích výzkumných projektů, při nichž jsme úzce spolupracovali s institucemi podílejícími se na integraci romské menšiny,⁸ a následně metodou sněhové koule (snowball).

Celkem se uskutečnilo 24 rozhovorů (osobně či on-line, jeden telefonicky), z toho 11 se zástupci centrálních institucí státní správy, tři se zástupci regionálních samospráv, šest se zástupci lokálních samospráv a čtyři s osobami reprezentujícími neziskový či občanský sektor. Se třemi dalšími zástupci institucí státní správy byla vedena e-mailová komunikace. Rozhovory probíhaly mezi lety 2021–2023.

Z většiny rozhovorů byl pořízen zvukový záznam, který byl následně přepsán, v případě dvou rozhovorů nebyl audiozáznam pořízen a zápis shrnující obsah těchto rozhovorů se opíral o poznámky zaznamenané v jejich průběhu.

Rozhovor odmítli poskytnout dva oslovení zástupci místních samospráv. V obou těchto případech vyplynulo ze vzájemné komunikace při dojednávání rozhovoru, že vedoucí pracovníci oslovených

⁸ Projekty realizované Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí, v. v. i., zejména projekt podpořený Technologickou agenturou ČR (dále jen „TA ČR“) „*Metodika systému monitorování a evaluace dotačních programů ÚV ČR zaměřených na integraci romské menšiny*“ a institucionální projekt „*Vyhodnocení vhodných přístupů sběru etnicky senzitivních dat v prostředí ČR*“.

pracovišť neměli zájem na provedení rozhovoru s popsáním zaměřením, respektive nesouhlasili se zapojením pracovníků jejich pracoviště do této výzkumné aktivity.

Poznatky získané prostřednictvím rozhovorů a elektronické komunikace byly vyhodnoceny společně s poznatky získanými v rámci analýzy dokumentů.

1.2 Dotazníkové šetření v obcích s rozšířenou působností (ORP)

Zjištění z rozhovorů a analýzy dokumentů jsme doplnili o samostatné dotazníkové šetření zaměřené na praxi sběru dat o Romech na lokální úrovni a na postoje pracovníků, kteří se na ORP zabývají agendou romské integrace, k vybraným aspektům sběru těchto dat. V rámci šetření byli prostřednictvím emailu kontaktováni vedoucí pracovníci sociálních odborů všech ORP v České republice (204 obcí) a úřadů městských částí hlavního města Prahy, které vykonávají přenesenou působnost v rámci jednotlivých správních obvodů (22 úřadů městských částí). Oslovení vedoucí pracovníci byli požádáni, aby dotazník buď vyplnili sami, nebo aby jeho vyplnění delegovali na pracovníka, jemuž daná agenda přísluší.

Dotazník se zaměřoval na témata pojednaná v předchozích, kvalitativních, částech výzkumu. Jednalo se zejména o následující:

- identifikace dat o Romech, která jsou ORP pořizována;
- identifikace iniciátorů sběru dat o Romech;
- používané postupy při sběru dat o Romech;
- spolupráce s dalšími aktéry při pořizování dat o Romech;
- účel sběru dat o Romech;
- faktory ovlivňující sběr dat o Romech na úrovni ORP;
- potřebnost sběru dat o Romech pro vlastní práci a pro řešení problémů Romů na území ORP;
- ochota respondentů osobně participovat na sběru dat o Romech;
- zkušenosti a postoje k uplatňovanému způsobu identifikace romské etnicity.

Sběr dat probíhal online v listopadu 2023 a zúčastnilo se jej celkem 157 respondentů; míra návratnosti dosáhla 70 %.

V následujících dvou kapitolách se zaměříme na výsledky, které přineslo kvalitativní šetření. Identifikujeme potřeby sběru dat o Romech, jejich účel a způsob využití následuje kapitola, která detailněji popisuje současný stav praxi sběru dat v jednotlivých tematických oblastech. Výsledky dotazníkového šetření pak prezentuje čtvrtá kapitola.

2. Potřeby zjišťování dat o Romech a institucionální vlivy

Záměrem této kapitoly je představit kategorie potřeb zjišťování etnicky senzitivních dat o romské populaci, které lze identifikovat v dokumentech, a které zazněly ve výpovědích zástupců institucí a organizací. Informantů jsme se ptali na důvody, proč taková data sbírat, se kterými se obvykle pojí účel, ke kterému mají sloužit. Účel tak představuje jednu z dimenzí těchto potřeb. V další části kapitoly se pak zabýváme otázkou, kdo v České republice iniciuje sběr dat o Romech.

2.1 Potřeby zjišťování dat o Romech

Zástupci dotázaných institucí poukazovali na různé důvody, pro něž vnímali sběr etnických dat jako potřebný, ale základním východiskem byl všeobecný předpoklad, že data o Romech mohou být využita ve prospěch těchto osob (a obecněji ve prospěch určitého společenství nebo společnosti), a současně, že tato data představují oporu pro vhodné zacílení opatření nebo intervencí v jejich prospěch.

Na základě analyzovaných zdrojů můžeme rozlišit následující **kategorie potřeb** v souvislosti se sběrem dat o romské populaci:

- a) nastavení služeb a intervencí;
- b) alokace zdrojů na program, opatření nebo službu;
- c) monitoring a evaluace (zacílení, výstupů, výsledků, dopadů) programů, opatření nebo služeb;
- d) prokázání (ne)diskriminace, (ne)rovného zacházení;
- e) vyvracení negativních stereotypů.

Zaměření politik, služeb a intervencí

Potřeba zjišťování etnických dat, resp. zohledňování etnicity, byla zmiňována v souvislosti s nastavením parametrů přijímaných politik a opatření a dále také v souvislosti s jejich implementací. Akcentovaným předpokladem přitom v obou případech bylo, že prokazatelně dochází ke znevýhodnění nebo diskriminaci Romů (nebo to lze odůvodněně předpokládat).

Na úrovni tvorby politik bylo důležitým východiskem přesvědčení, že přístup, při kterém se k roli etnicity nepřihlíží,⁹ není adekvátní a nepřispívá ke zlepšení situace.

„Ono se ukázalo, i když si řekneme, že Romové jsou sociálně vyloučení, dobře, řekněme, že nezáleží na etnicitě, jsou to sociálně vyloučené osoby. Jenže oni mají jinak posunutou tu startovní čáru, protože tyto sociálně vyloučené osoby z důvodu jejich etnicity nikdo nezaměstná, nikdo je neubytuje, a ty děti mají okamžitě zničenou budoucnost přeřazením do zvláštní školy. Takže ta etnicita je naprosto zásadní a mně spíš nedává moc smysl, jak bylo možné od ní tak dlouho odhlížet.“ (zástupce vládní instituce)

Etnická data jsou v tomto pojetí klíčová pro poznání cílové skupiny tak, aby bylo možné vytvářet nástroje odpovídající jejím specifickým potřebám.

V rovině implementace opatření se pak jednalo především o zohlednění etnicity při práci s klienty a při zaměřování specializovaných opatření na určitou cílovou skupinu. Jde o proces, kdy, byť není nutné tuto informaci o klientech či uživateli přímo nikam zaznamenávat, poskytovatelé služeb s ní minimálně implicitně pracují a svou činnost jí přizpůsobují.¹⁰ Podle informantů je totiž v určitých případech při přímé práci s klienty důležité vědět, že jde o osobu s romskou příslušností či původem, protože to může ovlivňovat jak její situaci, tak účinnost poskytnuté pomoci. Podle toho by se měly přizpůsobit jak obsah, tak forma služby či intervence. Jde o to zohlednit jednak specifika, která mohou mít vliv na výchozí situaci cílové skupiny (např. diskriminace), tak i specifika, která mohou mít vliv na průběh a výsledek poskytované intervence (např. některé charakteristiky sociokulturního prostředí).

„Myslím si, že ve chvíli, kdy budeme mít intervenci a podíváme se na to, že osoby s relativně podobným vzděláním, věkem atd. byly ve stejném projektu a že výsledky jsou jiné – stálo by za to zamyslet se nad tím, jestli se jim má dávat úplně analogická podpora, nebo se má k intervenci přistupovat ještě jinak. [...] A druhá věc je potom sledovat třeba nějaké tohle porovnání romské komunity a majority [...] Tam můžeme porovnávat, jestli třeba ti Romové nemají větší problém. Vstupují třeba do programu kvůli diskriminaci na trhu s bydlením, než

⁹ Informanti někdy použili označení „ethnic blind“. Takovéto pojetí lze vnímat jako v zásadě odpovídající přístup, který je v odborné diskusi v americkém prostředí označován jako „color blindness“, respektive „racial color blindness“. Jak uvádějí Apfelbaum, Norton a Sommers (2012, 205), lze takto označovat přístup „vycházející z přesvědčení, že příslušnost k určité rasové skupině a rozdíly spojené s rasou by neměly být brány v úvahu v situacích, kdy člověk chce činit určitá rozhodnutí, vytváří si názory a rozhoduje se o tom, jak se zachovat.“ Informanty používané označení zjevně podstatně více akcentuje sociální nebo kulturní charakteristiky a rozdíly než fyzické znaky a odlišnosti. Pro oba přístupy je ale určující snaha nepřihlížet k případným odlišnostem nebo specifickým charakteristikám spojovaným s fyzickými dispozicemi, respektive s konceptem etnicity.

¹⁰ Přestože nejde v podstatě o sběr dat, jak jej vymezujeme pro účely tohoto šetření, uvádíme zde také tuto svébytnou kategorii důvodů, proč je potřeba znát etnickou příslušnost či původ osob, a to mj. z důvodu, že odkazuje k procesům, které se musí odehrávat v prostředí každé instituce či organizace, která se explicitně věnuje této cílové skupině.

*že by měli tak závažné potřeby (typu závislosti, alkoholismu, zdravotních hendikepů).“
(zástupce vládní instituce)*

Tento účel byl vnímán jako důležitý primárně ve spojitosti se zacílením určitých konkrétních programů, u nichž může být etnicita cílové skupiny určující pro obsah a formu aktivit a s otázkou jejich praktických dopadů. Tematizován byl ve vztahu k oblastem zaměstnanosti (rekvalifikace), školství, bydlení a zdravotní péče. Poukazovali na něj informanti, kteří zastupovali zadavatele či administrátory projektů se zaměřením na uvedené oblasti, byli jejich řešiteli, případně s jejich řešiteli spolupracovali (zástupci místních samospráv).

Alokace zdrojů na program, opatření nebo službu

S otázkou specifických potřeb a se snahami o zohlednění etnicity při poskytování podpory určité skupině osob úzce souvisí také **potřeba zjišťování velikosti určité cílové skupiny**. Tato znalost umožňuje nastavení adekvátního rozsahu poskytování specializované podpory, respektive je využitelná při dimenzování kapacity služeb, které jsou určeny cílové skupině.

„Víte, že teď v té škole máme 18 dětí a potřebujete k tomu aspoň na dva úvazky romskou koordinátorku, aby s nimi spolupracovala, oni jí rozuměli a další věci. [...] Já prostě vím, že tady mám nějakou skupinu, [...] potřebuju je nějakým způsobem podpořit.“ (zástupce neziskové organizace)

Sběr dat o Romech za tímto účelem byl spojován s programy v oblasti školství, náhradní rodinné péče a bydlení. Týká se také sběru dat pro potřeby Zprávy o stavu romské menšiny (které se podrobněji věnujeme v podkap. 3.4), v jejímž rámci je mimo jiné sledován počet romských obyvatel na určitém území (v obci, v kraji). Kromě znalosti o velikosti romské populace představuje zejména pro instituce veřejné správy podobně významnou informaci i popis její struktury, například z hlediska vzdělání, postavení na trhu práce, přístupu k bydlení apod. Sběru dat za tímto účelem se věnovali z různých hledisek všichni dotazovaní (včetně informanta, který se sběrem dat o Romech nesouhlasil; srov. podkap. 3.4).

Znalost velikosti cílové skupiny, a případně její struktury, se jeví jako zcela zásadní předpoklad pro realizaci všech aktivit a programů zaměřených na podporu Romů, případně jinak definovaných skupin osob (obyvatelé sociálně vyloučené lokality apod.). Bez jejich znalosti jsou možnosti realizace jakýchkoli opatření či programů zásadním způsobem limitovány. Se zjišťováním velikosti cílové skupiny úzce souvisí, respektive mělo by souviset, nastavení a řízení mechanismů podpory programů nebo služeb a alokace finančních prostředků. Následující úryvek z rozhovoru dokresluje vnímání vazby mezi kvantifikací rozsahu problému, případně velikosti cílové skupiny, a přiměřenou (odpovídající) alokací zdrojů:

*[Tatazel: Na zcela obecné úrovni, jak to vidíte: Měla by se sbírat data o Romech? Má to smysl?]
"Podle mě musí. Protože jestli chtějí nastavovat nějaké strategie a čerpat na to nějaké finanční prostředky, měly by mít nějaké informace. Skoro všechny ministerstva vyhláší nějaký program na Romy. [...] V některých krajích si myslím, že se platí blbosti. A v některých krajích mají třeba dobré projekty, ale protože už je balík vyčerpán, vůbec se na ně nedostane. Kvůli tomu si myslím, že by byla potřebná ta data. Ale aby s nimi i někdo pracoval. (zástupce krajského úřadu)*

Hlavními oblastmi, ve kterých byl tematizován tento účel sběru dat o Romech, byly oblasti zaměstnanosti, školství a bydlení a také výkon agend v oblasti integrace menšin samosprávami. Tento účel uváděli informanti, kteří se v rámci své instituce věnovali schvalování dotačních prostředků (např. v rámci dotačních řízení ministerstev, programů financovaných z Evropských strukturálních a investičních fondů apod.).

Tento účel sběru dat o Romech je ale důležitý nejenom pro instituce, které stanovují podmínky pro účastníky dotačního řízení, rozhodují o rozdělení finančních prostředků, případně provádějí kontrolu realizovaných projektů a jejich výstupů. Výrazným způsobem se přirozeně týká i činnosti příjemců finančních prostředků, jež byly v rámci příslušných dotačních schémat rozděleny, a situace samotných podpořených osob. Příjemci dotačních prostředků jsou pak zapojeni i do samotného sběru dat o počtu podpořených osob, která zprostředkovávají administrátorům podpory (více k tomu viz také podkap. 5.3 a 4.4 a část podkap. 4.2).

Monitoring a evaluace

Dalším účelem, ke kterému by mohla či měla být etnická data sledovaná, je monitoring výstupů realizovaných opatření a evaluace podpořených programů. Informanti poukazovali na to, že tato data zjišťují s ohledem na požadavek sběru těchto dat ze strany administrátorů poskytované podpory.

„Ta [Evropská komise] chce mít prostřednictvím romských organizací přesnou evidenci o tom, kolik peněz reálně míří k romské menšině.“ (zástupce vládní instituce)

Data o Romech sbíraná za účelem monitoringu určovaná obvykle administrátory podpory a způsob, jakým je s nimi nakládáno, jsou vnímány jako klíčové pro nastavení a fungování politik na podporu sociálního začleňování nebo na podporu integrace etnických menšin. Na úrovni příjemců podpory totiž může již samotný okruh zjišťovaných údajů do určité míry ovlivnit charakter realizovaných aktivit. Jinými slovy, příjemci podpory své aktivity přizpůsobují tomu, co je monitorováno ze strany administrátorů podpory.

„My vyloženě hledáme ty výzvy tak, abychom my, to, co děláme, aby se nám to tam jakoby vešlo. Když najdeme výzvu, která vypadá dobře, ale jsou tam podmínky, které my nejsme schopni splnit, tak bohužel do toho nemůžeme jít.“ (zástupce neziskové organizace)

Informanti očekávají, že tyto údaje by měly být využity k evaluaci podpořených projektů a dále sloužit k úpravě politik a opatření. Sledování těchto údajů by mohlo přispět k větší transparentnosti při rozhodování o poskytování prostředků apod.

Prokázání (ne)diskriminace

Pro další skupinu důvodů byla společná jejich vazba na soudní spory v souvislosti s diskriminací Romů. Jedná se jednak o prokazování (ne)diskriminace v jejich průběhu a jednak návazně o vykazování nápravy (zmiňováno opakovaně ve vztahu k rozhodnutím nadnárodních soudních či jiných institucí, která jsou pro ČR závazná).

„V listopadu 2020 vydal evropský Výbor pro sociální práva stanovisko [...],¹¹ v němž řekl, že v ČR by měly být zavřeny kojenecké ústavy a že v nich jsou nadreprezentovány romské děti. [...] Rozhodnutí Výboru pro sociální práva stanovuje doporučení, že by se tu měla sbírat data. Protože se tu o romských dětech v ústavní péči vůbec nic neví.“ (zástupce vládní instituce)

„Rozsudek D. H. [popis viz poznámka pod čarou]¹² míří na tzv. institucionalizovanou segregaci Romů ve školství. Důsledkem je snaha mapovat tu oblast.“ (zástupce výzkumného pracoviště)

Zjišťování dat o etnicitě ve vazbě na znevýhodnění tedy v této souvislosti umožňuje poukázat na existující problémy (např. na výskyt segregace ve školských zařízeních v určité obci nebo v její spádové oblasti), monitorovat vývoj rozsahu znevýhodnění nebo diskriminace Romů v čase, a vyhodnocovat politické úsilí v této oblasti.

Tento účel hraje významnou roli jako argument pro sběr dat o Romech.

Potřebu zjišťování etnických dat zesiluje také vývoj právní úpravy, kdy v právní praxi nabývá na významu snaha přihlédnout k tomu, že strany určitého právního sporu nemusejí mít srovnatelné postavení a straně, která je ve slabším postavení, je potřebné ve sporu zaručit silnější právní ochranu.

¹¹ Viz Rozhodnutí o důvěryhodnosti Evropského výboru pro sociální práva ze 17. června 2020.

¹² Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci D. H. a ostatní vs. Česká republika ze 13. listopadu 2007. Rozsudek vyhověl stížnosti podané osmnácti romskými dětmi z Ostravska týkající se jejich zařazení do zvláštních škol. Podle tohoto rozsudku ČR porušila zákaz diskriminace stěžovatelů ve spojení s jejich právem na vzdělání. Tyto závěry se opíraly mimo jiné o to, že byl nepřiměřeně vysoký počet romských dětí ve zvláštních školách a o to, že romské děti představovaly většinu žáků těchto škol, kdy tyto skutečnosti vytvářely silnou domněnku nepřímé diskriminace. (Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze 13. listopadu 2007)

V této souvislosti roste význam institutu přenesení důkazního břemene, tj. přenesení potřeby předložit důkazy ze slabší strany právního sporu na silnější stranu v některých případech, kdy je slabší strana žalující. U sporů mezi zástupci etnických menšin a státními institucemi týkajícími se diskriminace se tak může tato situace stát dalším významným důvodem pro sběr etnických dat umožňujících prokázat, zda ze strany státu dochází ve vztahu k žalující straně k diskriminačnímu jednání, nebo ne.

Postavení státu v těchto sporech ale přirozeně automaticky neimplikuje, že jsou příslušná data sbírána. Naopak se ukazovalo, že například v oblasti školství nejsou tyto údaje sledovány, a to i přes stanovisko Evropského soudu pro lidská práva, podle kterého absenci evidence údajů o etnicitě žáků nelze vnímat jako relevantní argument a je potřebné, aby si stát takováto data zajistil.

„Takže pokud ten příslušník nějaké menšiny říká, že čelí ze strany státu diskriminačnímu jednání, tak [...] není na tom příslušníkovi menšiny, aby prokázal, že se tak stalo, ale na státu, jako na tom silnějším, který má ty instrumenty, aby prokázal, že se tak neděje. A to si myslím, že i směřuje k té potřebě shromažďování etnicky senzitivních dat. Protože ve chvíli, kdy ČR bude z nějakého důvodu obviněna třeba z toho, že na [označení úřadu] jsou klienti diskriminováni v porovnání s majoritou, tak stát musí být schopen prokázat, že se tak neděje. A samozřejmě, pokud nebude mít k dispozici tato data, tak nemá k dispozici žádný nástroj, jak to prokázat.“ (zástupce vládní instituce)

„ČR v rámci svého reportování evropským orgánům je povinna dokazovat, jakým způsobem sociální vyloučení dopadá na příslušníky romské menšiny. [...] bylo konstatováno to, že argument ČR, který byl použit, když ČR řekla, že neeviduje údaje o etnicitě, v tomto případě třeba žáků ZŠ, takže [takový argument] není nijak relevantní. Takže pokud ČR tato data nemá, tak je povinná si je zajistit.“ (zástupce vládní instituce)

Sběr dat za účelem prokázání nerovnosti či diskriminace je pak důležitý také pro formulaci argumentů na obhajobu potřebnosti antidiskriminačních opatření.

Na význam sběru dat o Romech za účelem doložení (ne)diskriminace na etnickém principu poukazovali jednak informanti, pro jejichž agendu byly významné právní aspekty diskriminačního jednání nebo platné judikáty týkající se oblastí, za něž zodpovídají. Nejčastěji tak byl sběr dat o Romech za tímto účelem zmiňován v oblasti školství (viz také podkap. 3.1 a část podkap. 2.2). Zaznamenán byl ale také v souvislosti s tématy diskriminace na trhu s bydlením, diskriminace na trhu práce a ve vztahu k tématu náhradní rodinné péče. Nejvíce prostoru bylo ovšem tomuto účelu věnováno v rozhovoru s pracovníkem Kanceláře veřejného ochránce práv.

Vyvracení negativních stereotypů

Poslední kategorie potřeb, kterou jsme identifikovali, je využití etnických dat k ovlivnění způsobu, jakým jsou ve veřejném a mediálním prostoru tematizovány situace Romů ve společnosti, jejich

diskriminace, důležitost opatření určených na jejich podporu apod. Data jsou potřebná pro informování veřejnosti a je do nich vkládána naděje jako do zdroje opory pro vyvracení negativních stereotypů, představ opírajících se spíše o apriorní přesvědčení a nepodložených, zároveň značně rozšířených tvrzení o Romech.

Kolegové to [výzkum založený na obsahové analýze soudních rozhodnutí týkajících se diskriminace z důvodu rasy, etnicity, etnického původu] dělali kvůli tomu, že se opakovaně stávalo, že část lidí měla dojem, že Romové anebo jiné etnické skupiny se soudí [myšlena zde byla podání týkající se diskriminace] kvůli tomu, aby se obohatili. [...] Takže kolegové pomocí i těchto dat, té analýzy soudních rozhodnutí, chtěli ukázat, že situace je úplně opačná, že i když se někdo soudí a cítí se být diskriminovaný, tak má poměrně malou šanci, že to dotáhne do konce. A především, že žádné odškodné nedostane, a pokud ano, tak to odškodné je velmi nízké.“ (zástupce výzkumného pracoviště)

Potřeba sběru dat přímo za účelem informování veřejnosti nebo vyvracení negativních stereotypů o Romech byla zmiňována spíše okrajově, například ve vztahu k některým rozšířeným negativním představám o kriminalitě nebo o zaměstnanosti Romů. S výjimkou výše uvedeného příkladu týkajícího se diskriminačních sporů nebyly popsány další případy realizace sběru dat za tímto účelem a nezaznamenali jsme ani, že by se mu některá další dotázaná instituce plánovala věnovat. To však může souviset s tím, že většina dotázaných institucí ani nemá možnost zajistit takovéto aktivity v rámci své agendy. V rozhovorech zároveň nebyly zaznamenány ani jiné iniciativy, které by měly za cíl sběr údajů za tímto účelem, ať už pro potřeby příslušné instituce nebo jiných institucí (např. ve formě spolupráce s Agenturou pro sociální začleňování, Radou vlády pro záležitosti romské menšiny, případně dalšími poradními orgány, odbornými diskusními platformami apod.).

V další části této kapitoly se věnujeme institucionálním vlivům, které mají na sběr etnických dat aktuálně vliv.

2.2 Inicie sběru dat o romské populaci a institucionální vlivy

Z mapování praxe sběru dat o romské populaci v rámci veřejných institucí je zjevné, že lze rozlišit dva zdroje iniciace sběru. Jednak se jedná o iniciaci „zevnitř“, tedy o vlastní iniciativu aktérů, kteří si sami formulují potřeby, provádějí sběr dat v terénu a následně data využívají pro svou činnost. Druhou variantou je iniciace zvnějšku, typicky „shora“ (top-down), kdy požadavek na sběr stanovuje nadřízená instituce, která sama neprovádí sběr v terénu, ale shromažďuje, analyzuje a případně reportuje až data posbíraná institucemi a organizacemi na nižší úrovni. V tomto případě tedy přichází

podnět pro sběr dat od třetí strany, tj. od instituce, kterou lze v tomto kontextu považovat za zadávající instituci sběru.¹³

V případě **sběru dat z vlastní iniciativy aktéra** (obec, sdružení obcí, místní akční skupina, Agentura pro sociální začleňování, Kancelář veřejného ochránce práv aj.) bylo na rozhodnutí samotné instituce, zda bude data o Romech sbírat. Jako hlavní motivace byla v tomto případě popisována snaha podpořit konkrétní opatření ke zlepšení situace Romů nebo obyvatel určité lokality (např. podpořit aktivizaci lokální komunity, popsat nejvýznamnější rizika v určité lokalitě, podpořit konkrétní inkluzivní opatření ve školství, respektive opatření proti segregaci ve školách na určitém území). Konkrétně byly mezi sledovanými údaji uváděny počet romských obyvatel určité lokality, počet romských žáků mateřských a/nebo základních škol a počet Romů žijících na ubytovnách. Zaznamenán byl také zájem o informace o zaměstnanosti, nezaměstnanosti a exekucích.

Iniciace sběru etnických dat o Romech zvnějšku znamená, že sběr odráží požadavky zadávajících institucí a u aktérů přímo vykonávajících sběr převažuje externí motivace k jejich sběru. Systém navíc funguje hierarchicky: zadávací instituce jsou zároveň často samy v podobné pozici vůči svým zadavatelům. To lze identifikovat jako jednu ze slabin současné praxe sběru etnických dat v ČR, které se projevuje v nízké ochotě ke sběrům, k subverzi (odmítání sběr realizovat) a v nízké kvalitě dat.

V praxi, kdy požadavek na sběr dat iniciuje zadávající instituce, lze rozlišit několik podnětů:

- smluvní závazky mezi institucemi (např. v případě projektů podpořených z určitého dotačního programu);
- vládou přijaté dokumenty (např. Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů, Zprávy o stavu romské menšiny);
- soudní rozhodnutí (např. z rozsudků Evropského soudu pro lidská práva).

Právě od tohoto zakotvení se dále odvíjí i to, jaké možnosti má zadávající instituce kontrolovat či případně i vymáhat plnění požadavku, a tedy i to, jak silný existuje v příslušné oblasti tlak. Nejsilnější byl tento tlak v oblastech, kde mají požadovaná data vypovídat o tom, do jaké míry se daří naplňovat závazky vyplývající z právních aktů orgánů Rady Evropy (rozhodnutí ve věci D.H., rozhodnutí o diskriminačním umístění romských a zdravotně znevýhodněných dětí do ústavní péče)¹⁴. V těchto případech sběr dat příslušel MŠMT ČR, České školní inspekci a MPSV ČR, a klíčovými informacemi byly počet romských žáků a studentů ve školách (v hlavním vzdělávacím proudu a také

¹³ Takové instituce přitom nemusí sběr dat zadávat přímo, ale stanovují podmínky (např. čerpání finančních prostředků v rámci projektů), ze kterých potřeba data sbírat vyplývá. Jedná se o ministerstva, řídicí orgány, evropské instituce, krajské úřady ad.

¹⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze 13. listopadu 2007, Rozhodnutí o důvěryhodnosti Evropského výboru pro sociální práva ze 17. června 2020.

v jeho alternativách) a počet romských dětí v náhradní rodinné péči a v ústavní výchově (více k těmto datům viz podkap. 3.1 a 3.4). Jak bylo uvedeno již v podkap. 2.1, zajištění sběru vhodných dat je povinností institucí zodpovědných za tuto oblast.

Zjišťování etnicity je poptáváno také v případě *údajů o podpořených osobách v projektech*. To se týká především projektů financovaných z Evropských strukturálních a investičních fondů (dále jen „ESIF“), tj. v operačních programech Zaměstnanost plus a Jan Ámos Komenský (více viz podkap. 3.2),¹⁵ a to konkrétně těch, které jsou zaměřené na podporu integračních aktivit v oblastech zaměstnávání, vzdělávání a bydlení. Údaje o podpořených osobách jsou vykazovány také v projektech podporovaných mezinárodními institucemi (Fondy EHP a Norska; viz podkap. 3.3).

Dlouhodobě jsou data o Romech zjišťována krajskými koordinátory pro romské záležitosti¹⁶ pro potřeby Zprávy o stavu romské menšiny, která se kompletuje na půdě Úřadu vlády ČR. Sběr dat se v tomto případě zaměřuje především na zjištění počtu romských obyvatel na příslušném území, nicméně v některých dřívějších letech byly zjišťovány i další informace (více viz podkap. 3.4). Krajský úřad v tomto směru spolupracuje, a je do velké míry závislý na romských poradcích obcí s rozšířenou působností (dále jen „ORP“). Sběr do určité míry usnadňuje skutečnost, že pro tento účel jsou data sbírána dlouhodobě, komplikuje jej ale neochota některých ORP do sběru se zapojit, například s ohledem na preferenci přístupu, při kterém se nepřihlíží k etnické příslušnosti (srov. tamtéž).

V neposlední řadě je pro formulaci konkrétních potřeb v oblasti sběru etnických dat o romské populaci stěžejní národní dokument, který určuje aktivity resortů a dalších veřejných institucí nejen v oblasti obecné podpory začlenění Romů, ale přímo i ve vztahu ke sběru dat o Romech: Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů 2021–2030 (Úřad vlády České republiky 2021a; dále jen „Strategie“ nebo „SRR“). Strategie zahrnuje explicitní snahu zajistit široké spektrum dat jednak prostřednictvím opakovaného terénního šetření a jednak formou specificky zaměřených sběrů (vzdělávání, zdraví, diskriminace, institucionální zařízení). Dokument navíc stanovuje řadu cílů, pro jejichž vyhodnocení jsou kvantitativní data o romské populaci zcela nezbytná. Prosadit úkoly spojené se sběrem dat do SRR 2021–2030 ovšem bylo obtížné:

„SRR na 10 let, to je 2021 až 30, tak to je úplně zásadní dokument, který schválila vláda v květnu, a definuje, co se bude v oblasti romské integraci dělat a ukládá úkoly resortu. A je tam hodně úkolů, které se právě týkají sběru etnických dat. Teď na těch 10 let je to velké téma a my jsme vyjednávali s resorty právě o tom, co tam bude. Bylo to mnoho kol vyjednávání a byla to vyjednávání docela drsná. A oni nám pokaždé říkali, my prostě nebudeme sbírat ta

¹⁵ Vzhledem k tomu, že výzkum probíhal v letech 2021–2023, věnujeme pozornost také jejich předchůdcům (OP Zaměstnanost a OP Výzkum, vývoj a vzdělávání), jejichž platnost do daného období zasahovala.

¹⁶ Pozice zřizovaná podle ustanovení § 67 zákona č. 129/2000 Sb., o krajích.

data, protože to je diskriminace, je to zdůrazňování etnicity, které my nechceme dělat, je to nebezpečné atd., a nikomu se do toho vůbec nechtělo.“ (zástupce vládní instituce)

V úkolové části Strategie stanovuje Úřad vlády České republiky (2021b) požadavky na sběr velmi rozsáhlé škály údajů týkajících se šesti hlavních oblastí (podrobný přehled opatření, která předpokládají sběr etnických dat, a charakteristika jejich zaměření jsou uvedeny v příloze č. 1):

- anticiganismus (pro tuto oblast jsou stanoveny tři úkoly, které předpokládají sběr dat o Romech, jedná se např. o monitoring podnětů týkajících se diskriminace v souvislosti s romským původem);
- vzdělávání (pro oblast je stanoveno pět úkolů předpokládajících zjišťování etnicity, např. monitoring efektů opatření zaváděných školami a školskými zařízeními s cílem předcházet a řešit diskriminaci nebo segregaci ve vzdělávání);
- bydlení (stanoveno je šest úkolů spojených se zjišťováním etnicity, např. monitoring případů diskriminace Romů v přístupu k bydlení);
- zaměstnanost (stanoveno jsou čtyři úkoly spojené se zjišťováním etnicity, např. výzkum zaměřený na diskriminaci Romů na trhu práce);
- zdraví (stanoveno jsou dva úkoly spojené se zjišťováním etnicity – reprezentativní kvantitativní výzkumy zaměřené na zdraví a péči o zdraví u Romů v ČR a kvantitativní studie zjišťující rozsah zneužívání návykových látek romskými uživateli);
- kapacity a zdroje pro implementaci strategie (je stanoveno sedm úkolů spojených se zjišťováním etnicity, např. pravidelná šetření o socioekonomické situaci Romů v ČR).

Strategie však vzhledem ke svému charakteru neumožňuje prosazovat naplňování stanovených cílů a rozhodnutí o okruhu sbíraných údajů i způsobu jejich sběru nadále přísluší jednotlivým resortům a institucím. Řada institucí navíc v minulosti přijala s ohledem na dřívější společenské trendy a vývoj legislativy za vlastní spíše přístup, kdy sběr dat byl vnímán jako v zásadě problematický a preferovaly tak spíše stanovisko, že tato data není vhodné zjišťovat (je bezpečnější je nezjišťovat). I přes řadu výjimek tak lze hovořit o tom, že tento přístup se u některých institucí ustálil jako v jistém směru obvyklá „norma“ a že ve veřejné správě patrně i nadále převládá.

Pokud hovoříme o vnějším tlaku a vynucování si sběru dat „shora“, nemusí vždy jít pouze o pasivní přizpůsobení se na straně aktérů vykonávajících sběr. Tlak může mít i pozitivní efekty, protože poskytuje důležitou a ne vždy samozřejmou oporu a legitimizaci takového sběru. I instituce, jež zjišťují data o Romech v reakci na podnět či žádost zadávající instituce, na tento požadavek reagují a přizpůsobují mu v určitých ohledech své aktivity a fungování. Tyto změny pak mohou mít na přístup aktéra k otázce sběru etnických dat ve výsledku výrazný vliv:

„[komentář k doporučení Výboru pro sociální práva z roku 2020 sbírat data o počtu romských dětí v ústavní péči]. Někteří kolegové na [název oddělení] jsou za takovouto kritiku rádi,

protože některé věci, které by chtěli normálně dělat, ale nemohou, mají odůvodněné takovýmto stanoviskem. Třeba šéfové jako [uvedeno jméno zástupce politického vedení instituce] říknou ‚ne, proč tady chcete sbírat nějaké počty, vystavíte nás akorát riziku, že se to bude politicky rozebírat‘. Když ale toto přijde zvenčí, kolegové říknou ‚paní [jméno zástupce politického vedení instituce], vyšla nám kritika, tak my se toho iniciativně chopíme a zkusíme s tím něco udělat, protože nám jde o ty děti.‘ “ (zástupce vládní instituce)

V této kapitole jsme popsali kategorie potřeb, jež lze identifikovat v souvislosti se sbíranými či požadovanými etnickými daty týkajícími se romské populace, a institucionální vlivy, od nichž se sběr dat odvíjí. Následující kapitola přináší detailnější rozbor dat, která jsou sbírána.

3. Probíhající sběr dat o Romech a zjišťované údaje

Za nejrozsáhlejší zdroj informací o romské populaci v ČR je možné považovat průřezová šetření, která pokrývají různé oblasti života Romů a probíhají opakovaně. Jedná se o všeobecný cenzus, tedy Sčítání lidu, domů a bytů (dále jen „SLDB“), které v pravidelných desetiletých intervalech provádí Český statistický úřad (více viz podkap. 3.6; dále jen „ČSÚ“), a o dotazníková šetření romské populace, jež provádí Agentura Evropské unie pro základní práva (dále jen „EU-FRA“). Těmto sběrům dat se blíže věnujeme v závěru této kapitoly (v podkap. 3.7).

Nejprve se ale v této části textu věnujeme jiným zdrojům, konkrétně dílčím sběrům zadávaným a zajišťovaným veřejnými institucemi, protože na ty se primárně zaměřovalo mapování současné praxe a chybí jejich ucelený přehled. Tyto zdroje v současné době nejsou příliš obsáhlé – zpravidla se jedná o odhadované počty Romů, například obyvatel určitého územního celku, dále o počty či podíly žáků a studentů ve školách nebo participantů určitého projektu. Probíhající sběr dat o Romech lze identifikovat: v oblasti školství (více viz podkap. 3.1), v rámci operačních programů u projektů, které jsou zaměřeny na Romy a sociální inkluzi (více v podkap. 3.2), v projektech podpořených z programu Lidská práva Fondů EHP a Norska (viz podkap. 3.3), v návaznosti na sestavování Zpráv o stavu romské menšiny (viz podkap. 3.4) a specifická ad hoc šetření nebo výzkumy v dalších oblastech (viz podkap. 3.5). Do budoucna je však ambice zajistit sběr významně širšího okruhu informací v návaznosti na Strategii rovnosti, začlenění a participace Romů 2021–2030 (viz také podkap. 2.2).

3.1 Oblast školství

Pokud jde o resortní data, je zjišťování nejdále v oblasti školství. Tlak na sběr dat o Romech v této oblasti přitom přichází zejména zvnějšku, konkrétně z evropských struktur. Nevýraznějšími aktéry jsou přitom Rada Evropy (zejména v návaznosti na Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci D.H. a ostatní vs. Česká republika) a Evropská komise, která se v roli poskytovatele finančních prostředků v rámci operačních programů mj. zajímá o cílenost prostředků vyčleněných na opatření ve vztahu k romské menšině (viz níže podkap. 3.2).¹⁷ Potřeby v této oblasti jsou nicméně vyjádřeny

¹⁷ SRR 2021–2030 připomíná také řízení Evropské komise proti České republice (Infringement č. 2014/2174), které se týká diskriminace romských žáků ve vzdělávání. V rozhovorech ani v analyzovaných dokumentech však nebyla vazba mezi tímto řízením a sběrem etnický senzitivních dat o Romech tematizována.

i v klíčovém národním strategickém dokumentu – Strategii rovnosti, začlenění a participace Romů 2021–2030.¹⁸

Potřeba sběru kvantitativních dat o romských žácích, resp. o jejich počtech na základních školách, dle sdělení informanta z výzkumné instituce (s expertní znalostí v oblasti vzdělávání) není uspokojena prostřednictvím povinného výkaznictví. V jeho rámci totiž ředitelé škol odhadují počet dětí sociálně znevýhodněných, kulturně znevýhodněných a těch, které jsou sociálně i kulturně znevýhodněné současně; vše bez třídění dle etnické příslušnosti. Na počty romských dětí ve školách se proto zaměřují specifická dotazníková šetření, která jsou však pro ředitele škol nepovinná a někteří z nich je odmítají (viz také Comprehensive Evaluation of Committee of Ministers of the Council of Europe 9th April 2019). Zpráva o výkonu rozsudku D.H. z roku 2022 upřesňuje, že v ní uváděná data o romských žácích pocházejí z pravidelného zjišťování kvalifikovaných odhadů na všech základních školách zapsaných do rejstříku škol a školských zařízení.¹⁹ Podle starší zprávy z roku 2019 (Comprehensive Evaluation of Committee of Ministers of the Council of Europe 9th April 2019) tento sběr dat konkrétně probíhá elektronicky společně s povinným výkaznictvím.

Informant i zpráva o rozsudku se nicméně shodují, že kvalita těchto dat je problematická:

„Tyto výzkumy jsou ze strany ředitelů a škol poměrně bojkotovány. Tzn. hlavně metodicky někteří konzervativní učitelé a ten prostor ve školství jede takovou linku, že žádná segregace neexistuje, žádné etnické znevýhodnění neexistuje, všichni mají rovný přístup ke vzdělávání apod. Takže tam vyplňují kraviny, nebo tam nevyplňují nic nebo to nějakým takovýmto způsobem funguje. Accountabilita nebo zodpovědnost ve školství funguje tak, že oni nemají žádnou povinnost takového šetření vyplňovat. Mají povinnost vyplňovat šetření daná z výkaznictví (dána vyhláškou) – a tam je ta kolonka o odhadech sociálních a kulturních znevýhodnění, které moc nefungují. Ta ad hoc šetření jsou dejme tomu nepovinná a ředitel se vždy spíše zodpovídá zřizovateli, tj. obci, kraji, a ne úplně MŠMT ČR v jakýchkoli věcech, které nevyplývají přímo ze zákona.“ (zástupce výzkumného pracoviště)

Bariérou pro interpretaci dat zůstává i nadále jejich nepřesnost. Jde o odhady ředitelů škol, které nemusí odpovídat skutečnému stavu ve třídách. Nepřesnost dat je umocněna přetrvávající stigmatizací sběru tohoto typu dat mezi aktéry v terénu, zpochybováním jeho nutnosti či žádoucnosti a související neochotou některých ředitelů romské žáky vykazovat (viz

¹⁸ SRR 2021–2030 stanovuje v oblasti vzdělávání řadu dílčích kvantifikovaných indikátorů/cílů a navíc také samostatný cíl C3 zaměřený přímo na oblast sběru dat: Zajistit spolehlivá data, týkající se agendy romských dětí, žáků a studentů ve vzdělávání, v institucionální výchově a péči (jako indikátor pak má sloužit pravidelný sběr relevantních dat). Pro přehled aktivit stanovených Strategií, které předpokládají sběr dat o Romech viz Příloha č. 1.

¹⁹ Jak uvádí zpráva o implementaci rozsudku D. H. z roku 2019 (Comprehensive Evaluation of Committee of Ministers of the Council of Europe 9th April 2019), tímto způsobem se sbírají data o počtech Romů nejen na základních školách, ale také počty romských žáků a studentů na jiných úrovních vzdělávání – v mateřských školách, na středních školách a konzervatořích.

např. koordinovaná aktivita proti sčítání Romů na základních školách s podporou na sociálních sítích). Je proto nutné zdůraznit, že výpovědní hodnota drobných meziročních výkyvů dat je tedy nejasná. (citováno ze Zprávy o výkonu rozsudku Výboru ministrů Rady Evropy z 3. června 2022)

Data získaná prostřednictvím těchto šetření jsou tedy nekompletní a nepřesná, a to navzdory úsilí MŠMT ČR (např. opakované dotazování ředitelů škol, pokud vykázaná data vzbuzují pochybnost – blíže viz Comprehensive Evaluation of Committee of Ministers of the Council of Europe 9th April 2019, 17). Přesto se však používají: slouží nejen pro zpracování pravidelných zpráv o implementaci rozsudku D. H., bývají uváděny ve vládních strategických a koncepčních dokumentech (např. Strategie vzdělávací politiky do roku 2030+; Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů 2021–2030; Strategie sociálního začleňování 2021–2030) i v dalších textech (např. Kancelář veřejného ochránce práv 2018). V textech bývají publikovány vybrané souhrnné údaje nebo indikátory (např. podíly škol s určitým podílem romských žáků), je však otázkou, nakolik jsou dostupná samotná data či jejich podrobné zpracování.²⁰

Situace vedla MŠMT ČR k zadání podrobnějšího výzkumu zabývajícího se segregací romských žáků v základním školství. Jedná se o projekt „Analýza příčin vyššího podílu romských žáků vzdělávajících se dle RVP ZV UV ve třídách zřízených podle §16 odst. 9, školského zákona a návrh souboru opatření pro oblast vzdělávání a další relevantní oblasti“, který zpracovaly společnosti PAQ Research a STEM převážně během roku 2022. Jeho kvantitativní část je založena na analýze výše uvedených kvalifikovaných odhadů počtu romských žáků, a to za školní roky 2017/18 až 2021/22. Nepřináší tedy nové postupy sběru dat, je však v této souvislosti významný z jiného důvodu: jeho součástí je totiž také posouzení spolehlivosti již existujících dat. Ačkoliv realizátoři analýzy zmiňují problémy spojené se sběrem dat postupem uplatňovaným MŠMT ČR (PAQ Research a STEM, 2022, 29), docházejí na základě jejich srovnání s daty vykazovanými v rámci Operačního programu Výzkum, vývoj a vzdělávání (o nich více níže viz podkap. 3.2; dále jen „OP VVV“) a po zohlednění vybraných charakteristik území k závěru, že jsou „alespoň na agregované úrovni vypovídající aproximací počtu romských žáků ve škole a oblasti“ (PAQ Research a STEM, 2022, 30) a že jsou na agregátní úrovni reliabilní.

Na závěr této části je vhodné zmínit také další jednorázový výzkum v oblasti základního školství. Jedná se o šetření, které realizovala Kancelář veřejného ochránce práv v roce 2012 (Kancelář veřejného ochránce práv, 2012) a které se zaměřovalo na zjištění zastoupení romských žáků na

²⁰ V dokumentech bývá odkazováno na Zprávu ze zjišťování kvalifikovaných odhadů počtu romských žáků v základních školách ve školním roce 20XX/20XY (dle školního roku, v němž sběr proběhl). Tyto zprávy pravděpodobně jsou k dispozici na internetu, jejich vyhledání je však velmi složité (autorům tohoto textu se podařilo dohledat pouze zprávu za rok 2016/2017). Podle již zmiňovaného informanta (experta na vzdělávání) mají problém se k vlastním datům dostat i někteří pracovníci MŠMT ČR (ve zmiňovaném případě pracovníci data potřebovali při zajišťování cílené podpory z evropských peněz).

základních školách. V jeho rámci byla totiž použita specifická varianta askripce etnicity, tzv. third party identification, tedy identifikace třetí stranou, přičemž se jednalo o identifikaci dvěma aktéry: zaměstnanci Kanceláře veřejného ochránce práv (na základě pozorování) a třídními učiteli (zohledňujícími při identifikaci romských žáků nepřímá kritéria, zejména znalost jejich rodičů a sociálního kontextu). Tento výzkum potvrdil, že mimo hlavní vzdělávací proud (v bývalých zvláštních školách) byly počty romských žáků výrazně nadreprezentovány.²¹ Jednalo se ovšem o ojedinělý počin, který nebyl v dalších letech opakován.

Oblasti školství se pak také týká sběr dat v rámci Operačního programu Výzkum, vývoj a vzdělávání a Operačního programu Jan Ámos Komenský (dále jen „OP JAK“), kterým se věnujeme samostatně v následující části textu.

3.2 Operační programy

V rozhovorech a také studiem dokumentů byly identifikovány sběry dat, které zohledňují etnickou (romskou) dimenzi, také v rámci rozsáhlé oblasti operačních programů. V následující kapitole věnujeme pozornost těmto aspektům nebo specifickým částem operačních programů, přičemž míra podrobnosti se odvíjí od míry propracovanosti sběru dat s ohledem na tuto dimenzi, S ohledem na delší časové období, v němž šetření probíhalo, jsou zachycena dvě programová období.

V rámci operačních programů (dále jen „OP“) je motivace ke sledování dat o Romech daná především tlakem Evropské komise, resp. finančními zájmy v rámci alokace zdrojů prostřednictvím ESIF.

„[Administrátoři programů] budou muset nějakým způsobem vykázat ta data. A to nejenom na základě našeho apelu, ale i apelu Evropské komise, která říká 'musíte mít nějaké výsledky a musíte je nějakým způsobem prokázat'“ (zástupce neziskové organizace)

„A zda mít v budoucnu takovéto výzvy a peníze z OPZ+ (či dalších programů) zaměřené čistě na Romy, by mělo být podepřené argumenty, kolik v tom současném období do Romů bylo investováno – ale to prostě nevíme. A řídicí orgán (MPSV ČR) se to snažil zjistit a uvedl 30 % nebo tak něco. Nicméně i kdyby ta procenta byla lepší či horší, vypovídá to celé o tom, že stát dělá politiku, která není dostatečně efektivní, zaměřená apod.“ (zástupce vládní instituce)

²¹ Dle studie byl podíl romských žáků v bývalých zvláštních školách asi třetinový, což je výrazně více než odhadovaný podíl Romů na populaci ČR.

OP Zaměstnanost (2014–2020)

V rámci Operačního programu zaměstnanost (dále jen „OPZ“) byly používány tzv. **Monitorovací listy podpořených osob**,²² ve kterých se mj. sledovalo zařazení účastníků dle příslušnosti ke znevýhodněným skupinám. Jednou z těchto skupin jsou i Romové, kteří jsou však zahrnuti pod obecnější kategorii „migranti; osoby, které jsou původem cizinci; menšiny (včetně marginalizovaných společností jako jsou Romové)“. V konečném důsledku tak není možné z tohoto údaje vyjádřit počet/podíl podpořených Romů. Údaj byl vyplňován na základě sebeidentifikace, což podle informantů z MPSV ČR ve výsledku vedlo k podhodnocení znevýhodněné skupiny „Romové“.

V operačním programu [zaměstnanost] je zároveň typologie znevýhodnění shrnuta pod jedním bodem: „menšiny, migranti, cizinci atd.“ V případě, že se tu bavíme o vykazování dat směřující primárně k Romům, my nejsme už pak schopni identifikovat, jestli sebeidentifikovaná osoba pod touto kategorií byla romského původu. U některých intervencí je to samozřejmě zjevné, protože to mají třeba v názvu. Ale obecně, kdybychom se podívali kompletně na celý OP, nejsme schopni rozkrýt, jestli se jedná o cizince, migranty či Romy. Nicméně ta situace se změní v OP Zaměstnanost+ [...]. Na druhou stranu zůstává hlavní limit: je to sebeidentifikace. Nemůžeme nikoho nutit a nemůžeme nutit naše příjemce, aby u někoho zpochybňovali, proč se zařadil či nezařadil. Takže se to nechává vyloženě na osobách – pokud má někdo pocit, že se tam řadí, kolonku zaškrtně, pokud ne, nechává ji prázdnou. Samozřejmě i z praxe může docházet k tomu, že to příjemci moc neřeší, takže jde o to, aby podepsali monitorovací list a mohli ho zadat do systému. Ve chvíli, kdy na to nejsou vázané nějaké specifické indikátory, je možné, že ani osoby, u nichž je to zjevné, se tam prostě neřadí. Mj. jsem rád, že dojde k tomu zjednodušení – ta kategorie je poměrně obsáhlá, jak je tam více těch parametrů. Je tam i nějaká poměrně složitá vysvětlivka. Takže když si vezmeme, jaké osoby to mají vyplňovat (mnohdy třeba s kumulací handicapů, se základním vzděláním), i sám bych říkal, že není úplně jednoduché to rozkrýt a přiřadit se k tomu. Takže do budoucna je určitě fajn, že se to oddělí – to hodně zpřehlední a zpřesní ta data. Nicméně nám sběr formou sebeidentifikace nestačí. (zástupce vládní instituce)

V rámci prioritní osy 2 „Sociální začleňování a boj s chudobou“ byl pilotně odzkoušen **model kvalifikovaných odhadů** (viz MPSV ČR, 2020). Realizátoři projektů vyplňovali dotazník, ve kterém odhadovali podíl osob z romské menšiny mezi účastníky projektu.²³ Používali přitom definici zavedenou MŠMT ČR: „Za Roma je považovaná osoba, která se za něj sama považuje, aniž by se

²² Monitorovací list podpořené osoby je dokument obsahující vybrané údaje o osobě podpořené v rámci projektu o financovaného z OP ESIF.

²³ Při analýze pak byly vyjádřené podíly přepočítány na absolutní hodnoty – počty. Odhady podílů romských účastníků se vztahovaly k projektům v realizaci (musely v době šetření probíhat min. 12 měsíců) a k projektům, které byly ukončeny v průběhu předchozích 12 měsíců. Zvláště byl položen dotaz na podíl Romů z celkového počtu účastníků dle indikátoru „účastníci s podporou nad 40 hodin (indikátor č. 6-00-00)“ a podíl na indikátoru „využívání podpořených služeb – anonymní klienti či podpořené osoby s bagatelní podporou (indikátor č. 6 70 10)“, pokud byl za projekt tento indikátor vykazován.

nutně k této příslušnosti za všech okolností hlásila (např. při sčítání lidu), a/nebo je za takovou považována svým okolím na základě skutečných, či domnělých (antropologických, kulturních nebo sociálních) indikátorů.²⁴

Kromě toho realizátoři uváděli, nakolik jsou si svým odhadem jistí, vyjadřovali postoje k případné povinnosti kvalifikovaně odhadovat podíly osob z romské menšiny v navazujícím Operačním programu Zaměstnanost plus (více k tomuto programu viz dále) a součástí zjišťování byl také dotaz, zda v projektu odhadují podíl romských účastníků pro vlastní potřeby.

Dotazník nezahrnoval žádné dotazy, které by se týkaly charakteristik romských účastníků; podrobněji byli identifikováni respondenti (tj. organizace-příjemci dotace: název, kde působí, typ organizace, pracovní pozice osoby vyplňující dotazník) a projekt, o kterém referují (o jaký typ se jedná, např. o sociální služby, komunitní sociální práci ad.; tematické zaměření a také, nakolik je cílen na romskou menšinu). Podle výsledků šetření (viz MPSV ČR, 2020) lze z dat usuzovat také na to, jaké typy projektů směřují k romské menšině.

V rámci programu **Housing First** (výzva OPZ č. 108 – Podpora programu Housing First; celkem 13 projektů) byly zjišťovány údaje o romské příslušnosti či původu účastníků podpořených projektů a další data o těchto osobách. Data byla sbírána prostřednictvím dotazníku, který vyplňoval nejčastěji sociální pracovník spolupracující s členy domácnosti (tzv. „klíčový pracovník“). Dotazníky byly vyplňovány se zástupcem zabydlované domácnosti. Několik otázek bylo zaměřeno na klíčové pracovníky.

Sběr dat byl realizován ve třech krocích: Nejprve byla shromážděna data v období 21 až 7 dní před nastěhováním domácnosti do bytu, který byl příjemci podpory v rámci projektových aktivit poskytnut k užívání. Po 12 měsících od nastěhování domácnosti do bytu pak bylo provedené druhé dotazníkové šetření, které zahrnovalo jak osoby, které v bytě zprostředkovaném prostřednictvím projektu stále bydlí, tak i osoby, které poskytnutý byt uživat přestaly. Třetí dotazníkové šetření proběhlo po 24 měsících od nastěhování domácnosti do bytu (i toto šetření zahrnovalo jak osoby bydlící v poskytnutém bytě, tak i osoby nebydlící v poskytnutém bytě).

K romské příslušnosti se vztahovaly dva dotazy:

- Vypadá respondent jako (nebo říká o sobě že je) Rom / Romka?
- Vypadá většina členů domácnosti jako (nebo říkají o sobě, že jsou) Romové?

²⁴ Pro oblast vzdělávání byla tato definice formulována v Metodice pro sledování a vyhodnocování naplňování Strategie romské integrace do roku 2020, jež byla schválena vládou 24. října 2016 (Úřad vlády České republiky, 2016, 12). Definice vycházela z metodiky použité v Analýze sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti (GAC spol. s r. o., 2006).

Otázky jsou v části pro klíčového pracovníka domácnosti, jedná se tedy opět o příslušnost připsanou. Kromě toho klíčový pracovník ve vstupním dotazníku, tj. před nastěhováním do bytu v rámci Housing First, vyplňuje další informace o příjemci podpory a charakteristikách domácnosti,²⁵ na jejichž základě byli příjemce a jeho domácnost identifikováni jako vhodní pro účast v Housing First.

V části vyplňované společně s respondentem pokrývá dotazník řadu témat: bydlení, využívání služeb úřadů a NNO, zdravotní stav, zaměstnání a finance, téma sociální inkluze a komunitní integrace, otázky týkající se dětí (bydlící s respondentem, nebydlící s respondentem; podrobněji u jednoho vybraného dítěte v domácnosti, které je ve věku 3–18 let²⁶).

Dotazník vyplňovaný během realizace projektu (po 12 měsících) zahrnuje u domácností, které v bytě setrvávají, témata sledovaná při vstupu, která dále rozšiřuje ve snaze zachytit změnu v životní situaci domácnosti. Klíčový pracovník uvádí charakteristiky sociálního bydlení domácnosti, poskytnuté sociální práce s domácností (typ, rozsah), hodnocení změn ve vybraných oblastech (např. hospodaření, vztahy, zapojení na trh práce, zdraví ad.) a uvádí důležité změny u dětí v domácnosti. Respondenti pak nově vypovídají o sociálním bytu, v němž žijí, a rozšířeny jsou také další sledované oblasti. Dotazovány pak jsou také domácnosti, které předčasně ukončily bydlení poskytnuté v rámci projektu Housing First.²⁷ Zjistit tak lze poměrně široké spektrum informací v průběhu dvou let,

²⁵ Tímto postupem jsou shromážděny tyto údaje: pohlaví, věk, pozice v domácnosti, vzdělání, adresa současného pobytu, počet osob, které se budou stěhovat do sociálního bydlení, délka pobytu v obci, rodinný stav klienta-respondenta, místo, kde respondent v současnosti bydlí (ubytovna, azylový dům atd.) a další charakteristiky: zda trpí závislostí na návykových látkách, duševním onemocněním, pobírá starobní důchod nebo splňuje podmínku pro jeho přiznání, zda mu byla přiznána invalidita II. nebo III. stupně, zda je samoživitelem, zda mu hrozí umístění dětí do ústavní péče v souvislosti s nevhodnými bytovými podmínkami, zda pečuje o osobu se zdravotním postižením, včetně lidí s duševními onemocněními a se stanoveným vyšším stupněm závislosti (III.-IV. stupeň závislosti), zda zažil domácí násilí, opustil nedávno zařízení zdravotnicko-sociální péče (domov pro osoby se zdravotním postižením, psychiatrickou nemocnici, oddělení sociálních lůžek v běžných nemocnicích), zda má domácnost dluhy a jaké. Klíčový pracovník, který tuto část dotazníku vyplňuje, pak má také možnost uvést další důležitou charakteristiku klienta (respondenta). Vstupní dotazník viz

https://www.esfcr.cz/documents/21802/12045443/Dotazn%C3%ADk+p%C5%99ed+nast%C4%9Bhov%C3%A1n%C3%ADm_Housing+First.pdf/001a83e9-72f2-4f6a-a88d-67fed35f0e3a?version=1.2&t=1582279526630

²⁶ V případě více dětí je vybráno to, které je nejbližší věku 10 let. Otázky se týkají zdravotního stavu dítěte, vzdělávání (zameškané hodiny, prospěch, prostor na psaní úkolů), návštěvy mateřské školy (u dítěte předškolního věku), volnočasových aktivit, psychické pohody, vztahů s ostatními dětmi.

²⁷ Podoba dotazníku při předčasném ukončení užívání bytu se lišila podle doby ukončení účasti v programu. Účastníci programu, kteří přestali užívat sociální byt v době kratší než 12 měsíců, vyplňovali vyřazenou verzi dotazníku dostupnou z: https://www.esfcr.cz/documents/21802/12045443/108_Dotazn%C3%ADk+pro+p%C5%99ed%C4%8Dasn%C3%A9+ukon%C4%8Den%C3%AD+bydlen%C3%AD_Varianta+A_do+1+roku.pdf/d4e791bd-9282-4e1e-953f-44190b67e438?version=1.0&t=1582279633500. Účastníci programu, kteří přestali sociální byt

nicméně pouze o malém počtu osob, resp. domácností, protože se týkají malého počtu projektů s tím, že romští příjemci představují pouze část podpořených osob. Údaje jsou sbírány zejména za účelem evaluace výsledků a efektů programu.

OP Zaměstnanost plus (2021–2027)

Operační program Zaměstnanost plus 2021–2027 (dále jen „OPZ+“) byl zveřejněn v červnu 2022 poté, co byl schválen vládou ČR²⁸ a Evropskou komisí²⁹. Jako podpořené osoby mohou příjemci nadále vykazovat osoby ze skupiny osob označené „příslušníci menšin (včetně marginalizovaných komunit, jako jsou Romové)“, ale u vybraných specifických cílů programu je povinnou součástí všech výzev údaj o „počtu podpořených Romů“. Týká se to specifického cíle 1.1 v prioritní ose Budoucnost práce, všech specifických cílů v prioritní ose Sociální začleňování (tj. specifických cílů 2.1–2.3) a specifického cíle 2.4 v prioritní ose Materiální pomoc nejchudším osobám.

Údaje o počtu podpořených Romů by měly být založené na kvalifikovaných odhadech příjemců. V pravidlech pro žadatele a příjemce (MPSV ČR, 2022a) je indikátor počet podpořených Romů vymezen jako „počet osob z romské menšiny, kterým byla v rámci projektu poskytnuta podpora“, podporou se pak rozumí „jakákoliv aktivita financovaná z rozpočtu projektu, ze které měla osoba z romské menšiny prospěch.“ Co se týče samotného odhadu hodnoty tohoto indikátoru, jsou v pravidlech pro žadatele a příjemce uvedeny tyto pokyny:³⁰

„U indikátoru Počet podpořených Romů je hodnota zjišťována odhadem příjemce. Tento odhad provede příjemce na základě jemu dostupných informací. Při sběru monitorovacích dat bude důsledně respektována ochrana osobních údajů. Údaje o tom, která konkrétní osoba byla započítána, nebude příjemce nikam předávat, vykazovat bude pouze zápisem souhrnného údaje za projekt do zprávy o realizaci projektu.“ (MPSV ČR, 2022a)

Kvalifikované odhady v projektech podpořených z příslušných výzev příjemci vykazují na konci realizace projektů v závěrečných zprávách. Podle informanta z MPSV ČR by bylo vhodnější, kdyby tyto informace byly zjišťovány i v průběhu realizace projektu (např. v polovině doby jeho trvání),

užívat před uplynutím 24 měsíců (kdykoliv během této doby), vyplňovali variantu dotazníku dostupnou z: https://www.esfcr.cz/documents/21802/12045443/03_HF_Dotazni%CC%81k+24+me%CC%8Csi%CC%81cu%CC%8A+po+naste%CC%8Chova%CC%81ni%CC%81_Varianta+B_nebydli%CC%81.pdf/d54e9f6a-06d2-4b0e-8cf9-3f27077fe88f?version=1.0&t=1612443201727&previewFileIndex=

²⁸ Vláda ČR návrh OPZ+ projednala a schválila na svém zasedání dne 4. října 2021 usnesením č. 856.

²⁹ Viz MPSV ČR, 2022; programový dokument i doprovodné informace k němu viz <https://www.esfcr.cz/opz-plus>

³⁰ V pokynu je také zmíněna nutnost respektovat ochranu osobních údajů, není však doporučeno, jak u toho postupovat.

protože u víceletých projektů (např. u národních individuálních projektů a nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, které jsou z velké části financovány prostřednictvím OP) může být odhad učiněný s výrazným odstupem zkreslený.

OP Výzkum, vývoj a vzdělávání (OP VVV)

Jedná se o OP vyhlášený na období let 2014–2020 (MŠMT ČR, 2021).³¹ Cílem tohoto programu byla 1. podpora rovnosti a kvality ve vzdělávání, 2. rozvoj lepších kompetencí pro trh práce a 3. posílení kapacit pro kvalitní výzkum a jeho přínos pro společnost. Čerpání podpory v rámci OP VVV trvalo do konce roku 2023. V rámci programu OP VVV (podobně, jako je tomu i u OP JAK – k tomu více viz dále) byly podporovány aktivity podporující začleňování dětí, žáků a studentů Romů, respektive pracovníci ve vzdělávání, kteří takovéto aktivity v rámci své pracovní náplně zajišťují.

Pro monitoring počtu Romů mezi podpořenými osobami z OP VVV byly využívány tyto dva indikátory:

1. počet dětí, žáků a studentů Romů v podpořených organizacích³² a
2. počet dětí a žáků začleněných do vzdělávání.³³

Jedná se o kvalifikované odhady příjemců podpory (ředitelů škol, neziskových organizací). Ti se při odhadu měli opírat o definici Roma zavedenou MŠMT ČR (viz výše). Organizace vykazovaly pouze souhrnné číslo, tj. nikoliv informace o tom, který žák či student byl započítán.

Informace o podpořených účastnících intervencí evidoval příjemce v tzv. kartě účastníka a zadával je do informačního systému ESIF. U podpořených osob evidovaných v kartě účastníka, resp. v monitorovacím listu v informačním systému ESF byla etnicita sledována stejným způsobem jako

³¹ Jedná se o odkaz na aktuální pátou revizi programového dokumentu; starší verze programového dokumentu viz <https://opvvv.msmt.cz/clanek/text-op-vvv-info.htm>

³² V textu je pro větší srozumitelnost uvedeno pouze toto zkrácené označení indikátoru. Úplné znění označení tohoto indikátoru je „počet dětí a žáků, studentů Romů začleněných do organizací, u kterých se díky podpoře ESF zvýšila kvalita výchovy a vzdělávání a proinkluzivnost a tím se zlepšily podmínky pro jejich začlenění a vzdělávání“. Indikátor je sledován při zahájení a ukončení projektových aktivit, a to ve všech výzvách tzv. „šablon“ (výzvy č. 22, 23, 35, 42, 63, 64, 80, 81) v rámci Výzvy č. 02_16_022 Podpora škol formou projektů zjednodušeného vykazování – Šablony pro MŠ a ZŠ I (výzva pro méně rozvinuté regiony). Pozn.: Jako šablona je označován typ výzvy, u které žadatel při podání projektu jeho podobu určuje výběrem ze zadavatelem připravených šablon s stanovenými parametry.

³³ Indikátor má formálně označení „počet dětí a žáků Romů, kteří se díky podpoře ESF započali vzdělávat ve třídách a školách hlavního vzdělávacího proudu či na základě podpory zvládají plnit standardy RVP PV/RVP ZV“. Indikátor je sledován ve výzvách zaměřených na sociálně vyloučené lokality a ve výzvách Inkluzivní vzdělávání (02_12_007) a Gramotnost (02_16_012).

v OPZ (tj. byla využívána sloučená kategorie s migranty a cizinci). V této souvislosti je nutné zmínit, že děti ani žáci v kartě účastníka, resp. monitorovacím listu v rámci IS ESF, evidováni nebyli – jak v e-mailové komunikaci upozornil informant z MŠMT ČR, v oblasti regionálního školství byli cílovou skupinou evidovanou v IS ESF pracovníci ve vzdělávání (a stejně je tomu také v navazujícím OP JAK).

OP Jan Ámos Komenský (OP JAK)

Operační program zaměřený na podporu výzkumu a vývoje, vysokého a regionálního školství navazuje na OP VVV v novém programovacím období (2021–2027). Výzvy k podání žádostí o podporu jsou v rámci tohoto OP vypisovány od května roku 2022.

Program OP JAK má v současné době nastaveny totožné monitorovací ukazatele obdobně jako tomu je v OPZ+, tj. zahrnuje jak údaj o *počtu dětí a žáků Romů ovlivněných intervencí*, tak údaj o *příslušnících menšin (včetně marginalizovaných komunit, jako jsou Romové)*. Romské děti pak mohou být započteny také v rámci indikátoru *počet dětí a žáků s odlišným mateřským jazykem ovlivněných intervencí*. Pro vymezení prvního uvedeného indikátoru je explicitně použita již zmíněná definice používaná v resortu školství. Pro stanovení počtu dětí a žáků Romů ovlivněných intervencí mají příjemci podpory (ředitelé škol / neziskové organizace) používat kvalifikované odhady. I zde je také zdůrazněna nutnost při sběru monitorovacích dat důsledně respektovat ochranu osobních údajů, aniž by však bylo doporučeno, jak postupovat. V době přípravy této zprávy nebyl publikován žádný výstup, ve kterém by byly vyhodnoceny monitorovací údaje poskytnuté administrátorovi programu jednotlivými příjemci podpory.

3.3 Program lidská práva fondů EHP a Norska

Data o etnické příslušnosti jsou monitorována také v programu Lidská práva Fondů EHP a Norska u projektů zaměřených na romskou inkluzi. Příjemci podpory z tohoto programu vykazují v průběžných a závěrečných zprávách z projektů za účelem monitoringu jimi realizovaných aktivit informace o počtu Romů, kteří jsou konečnými příjemci podpory (jsou účastníky aktivit projektu).

Sběr dat realizovaný příjemci podpory za tímto účelem by podle Příručky pro příjemce grantů financovaných z programů Zdraví, kultura, řádná správa, lidská práva a spravedlnost měl odpovídat charakteru realizovaných aktivit, přičemž v pokynech pro příjemce podpory jsou za postupy vhodné k tomuto účelu považovány „sebeidentifikace, identifikace třetí stranou na základě pozorování či identifikace třetí stranou na základě objektivních nebo nepřímých kritérií“ (Ministerstvo financí ČR, 2023, 27). Konkrétní způsob identifikace tak záleží na rozhodnutí příjemce podpory, respektive na situaci, ve které jsou tato data sbírána. Někteří příjemci podpory tak při sběru etnických dat jednotlivé postupy kombinují, současně se určité přístupy zjišťování etnických dat ukazovaly pro některé organizace jako málo relevantní nebo nepoužitelné.

„My používáme kombinaci všech tří, ale nijak aktivně nepřistupujeme k tomu, aby... Například ten projekt nabízí možnost anonymního dotazníku, kde se sleduje etnicita klienta. Vzhledem k tomu, že to jsou děti, často děti, které mají, řekněme, ještě nerozvinutou písemnou fixaci projevu, tak toto nepoužíváme. Používáme to k posouzení, buď se k romství hlásí, protože to naše nízkoprahové zařízení s těma dětma pracuje dlouhodobě, takže se třeba hlásí k romské kuchyni nebo se hlásí k některým romským postavám třeba z kulturní scény nebo vykazuje fyzické, jazykové a kulturní stereotypy, takže ho řadíme mezi Roma v tomhle případě. A je to samozřejmě na kombinaci všech těch tří aktivit, jsem považovaný nebo sám sebe považuju za Roma anebo vykazuje stereotypy. [...] Sebedeclarace, posouzení sociálním pracovníkem, řekněme nějaká kontextualita toho klienta, například když se rodič hlásí k romství, tak považujeme dítě taky za Roma, nebo ho takhle považuje okolí, jeho kamarádi jeho vrstevníci.“
(zástupce neziskové organizace)

Sběr etnických dat na základě sebeidentifikace je v příručce příjemcům podpory doporučen například při evidenci účasti na seminářích, kdy k tomuto účelu je jako vhodný postup doporučeno využití anonymních dotazníků umožňujících účastníkům deklarovat jejich etnickou příslušnost. Administrátor programu nicméně u dotazníku nevyžaduje, aby bylo zjišťováno, zda se dotyčný hlásí k romské etnické příslušnosti, nebo ne, postačuje i identifikace třetí stranou.

Anonymní dotazníky mohou být současně využity také ke zjištění některých dalších informací, ke kterým mohou patřit informace o počtu dětí, mladších a starších dospělých účastnících se projektové aktivity. Anonymní dotazník přitom slouží pouze konečnému příjemci jako podklad pro vykazování údajů o počtu účastníků do průběžných nebo závěrečných zpráv.

Příjemce podpory z tohoto programu může účast na projektových aktivitách prokazovat také prostřednictvím prezenčních listin, které ale nemají formu jmenných seznamů, ale jsou koncipovány jako anonymní přehledy či tabulky shrnující počet a vybrané charakteristiky účastníků příslušné aktivity:

„Tak my je shromažďujeme z těch akcí, ze všech co máme, máme prezenční listiny, kde zjišťujeme jenom pohlaví a národnost. Ptáme se, jestli je to muž, žena, a jestli se hlásí k romské národnosti nebo nehlásí. [...] Je pravda, že se někdy někteří Romové, kteří jsou asi takoví, jak to říct, že se nad tím pozastaví, co tam mají vyplnit nebo tak. Hlavně ze začátku, teď už si na to zvykli, když už je to několikrát ta prezenční listina. Že se zeptali, co tam mají vyplnit nebo nemají vyplnit, protože asi nejsou zvyklí rozlišovat se na pohlaví a národnost a tak, protože většinou prezenční listina je jméno, příjmení, podpis. Ale myslím si, že s tím nebyl žádný problém. To jsou prostě jednoduché otázky, vím, jestli jsem muž nebo žena a vím, jestli se cítím být Romem nebo necítím. Tam nejsou zarážející věci. [...] Prezenční listiny jim [zprostředkovateli programu] dávám a potom ještě udělám souhrnnou tabulku, kde jim započítám, ať ví, koho jsme mezi ty Romy započítali, koho jsme nezapočítali, protože pak se ještě musí dělit podle klíčových aktivit a tak. Jakože se to ještě započítává tak, takže jim ještě k tomu dávám souhrnnou tabulku, kde si to můžou zkontrolovat, koho jsme tam započítali, a že to sedí s nimi.“ (zástupce neziskové organizace)

Příjemci podpory v závěrečných a monitorovacích zprávách vždy uvádějí, o jaký typ dat se jedná. Podle zástupce administrátora programu v rámci celého programu Lidská práva mezi daty vykazovanými příjemci podpory převažují údaje založené na sebedeklaraci. Při vykazování údajů z velkých akcí ale jsou více využívány kvalifikované odhady počtu účastníků a z toho kvalifikované odhady počtu Romů. Podle zástupců některých podpořených organizací se do aktivit projektů podpořených z tohoto programu zapojují pouze Romové, přičemž platí, že se do nich mohou zapojit také zástupci majority, ale v takovém případě je organizace ve výkazech neviduje.

„Naprostá drtivá většina jsou Romové, ne-li 100 %. My samozřejmě v praxi toho projektu, jako aktivity toho projektu, my nemůžeme některým dětem zakazovat, aby se ho neúčastnily, třeba proto, že ho nepovažujeme za Roma. Ale potom v tom případě ho ani nevykazujeme v tom projektu. My ho necháme, aby se toho projektu účastnil, ale zároveň ho tam nevykazujeme. Vykazujeme pouze ty, kteří sami o sobě tvrdí, že jsou Romové nebo my je považujeme nebo vykazují znaky.“ (zástupce neziskové organizace)

Údaje získané od příjemců podpory pak MF ČR uvádí do ročních zpráv o programu. V nich vykazuje celkové počty účastníků projektů a počty Romů účastnících se projektů. Stěžejním údajem je počet podpořených Romů, podle kterého se měří dopad programu. Tyto údaje jsou využívány nejen pro potřeby roční zprávy, ale fungování programu na základě nich vyhodnocuje také oddělení MF ČR, které spravuje fondy EHP a Norska. Vyhodnocení programu následně zprostředkovává kanceláři Rady vlády pro záležitosti romské menšiny. V době tvorby této zprávy byl připravován evaluační výzkum projektů podpořených v tomto programu. Výstupy z evaluačního výzkumu by měly být publikovány v nejbližších měsících.

3.4 Sběr dat na úrovni krajů a obcí

Působnost krajských úřadů a obecních úřadů ORP při výkonu agendy spojené s integrací romské menšiny upravuje zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin. Krajům podle tohoto zákona přísluší zodpovědnost *za řízení a koordinaci plnění úkolů na úseku státní politiky napomáhající integraci příslušníků romské komunity do společnosti na území jejich správního obvodu*. Podle ustanovení § 67 zákona č. 129/2000 Sb., o krajích zřizují kraje funkci koordinátora pro romské záležitosti. (Úřad vlády České republiky, nedat.)

Obce s rozšířenou působností mají v rámci výkonu přenesené působnosti za povinnost *„plnit úkoly napomáhající výkonu práv příslušníků romské komunity a integraci příslušníků romské komunity do společnosti“* (viz Úřad vlády České republiky, nedat.). Pozice romského poradce, respektive odpovídající agenda byla obcím tohoto typu svěřena po zrušení okresních úřadů, na kterých byla tato pozice zřízena v souladu s usnesením vlády ze dne 29. října 1997 č. 686 (tamtéž). Podle Zprávy o stavu romské menšiny za rok 2017 ale nebyl *„systematický přechod poradců na obce [z bývalých okresních úřadů] nikdy realizován“* a obce s rozšířenou působností fakticky nemají *„povinnost zřizovat funkce romského poradce a úkoly vyplývající z menšinového zákona [mohou] vykonávat*

jakýmkoliv způsobem“. K 31. prosinci 2020 tak byla pozice romského poradce zřízena ve 155 z celkem 205 obcí s rozšířenou působností a v 8 z celkem 22 správních obvodů hlavního města Praha (MPSV ČR, 2021). Ve Zprávě o stavu romské menšiny za rok 2020 se k tomu, s odkazem na vyjádření krajských koordinátorů, uvádí, že *„zřízení pozice romského poradce [zůstává] pouze ‘nuceným’ splněním zákonné povinnosti, aniž by ORP vnímaly přidanou hodnotu této funkce, zejména v případě řešení problémů v rámci jejich obvodu“*. Na výkon této pozice obce vyčleňují jen malé úvazky (v průměru 0,11 úvazku na jednoho romského poradce) a potýkají se s obtížemi spojenými s výraznou fluktuací osob, které tuto agendu vykonávají (tamtéž). Rozsah výkonu agendy vykonávané romským poradcem se tak může v jednotlivých ORP výrazně lišit. Agenda spojená s výkonem práv příslušníků romské komunity a jejich integrací do společnosti může ale být přidělena také zaměstnancům ORP na jiných pracovních pozicích. Podstatnou okolností tak není ani tak to, kterému pracovníkovi je výkon této agendy svěřen, ale především ochota obcí napomáhat integraci Romů žijících na území ORP.³⁴

Odlisný důraz na agendu romské integrace v jednotlivých obcích, ale také krajích, se odráží v jejich vlastních strategických a koncepčních dokumentech. Vzhledem k roli, kterou plní krajsští koordinátoři a romští poradci (mj. při vytváření podkladů pro formulaci každoročních zpráv o stavu romské menšiny), tyto rozdíly navíc také poměrně zásadním způsobem ovlivňují materiály formulované pro oblast integrace Romů na celorepublikové úrovni.

Odhady počtu Romů a další údaje pro Zprávu o stavu romské menšiny

Zprávu o stavu romské menšiny (dále jen „Zpráva“) zpracovává každoročně Úřad vlády ČR. Součástí Zprávy je mj. kvalifikovaný odhad počtu Romů žijících v ČR. Do její přípravy jsou výrazným způsobem zapojeny krajské a obecní samosprávy, kdy obce s rozšířenou působností zprostředkovávají krajům informaci o odhadovaném počtu Romů žijících na území správního obvodu ORP (tj. kvalifikovaný odhad jejich počtu) a na základě těchto dat následně kraje zpracovávají souhrnné informace o odhadovaných počtech Romů na území celého kraje, které zprostředkovávají Úřadu vlády ČR.

V roce 2020 zjišťovali krajsští koordinátoři ve spolupráci s romskými poradci pro potřeby Zprávy o stavu romské menšiny následující údaje (Úřad vlády České republiky, 2020):

- kvalifikovaný odhad počtu Romů,
- z toho:
 - kvalifikovaný odhad počtu žen;

³⁴ Tu přitom Úřad vlády ČR v některých obcích s rozšířenou působností hodnotil v roce 2020 jako nedostatečnou (Úřad vlády České republiky, 2021).

- o kvalifikovaný odhad počtu sociálně vyloučených Romů.

Úřad vlády ČR rozesílá krajským koordinátorům jednotnou instrukci (Úřad vlády České republiky 2020), v níž je specifikován okruh vhodných zdrojů informací a postupů pro získání údajů požadovaných pro potřeby krajských zpráv a národní Zprávy o stavu romské menšiny.³⁵ Její součástí je i doporučení, jak určit etnicitu obyvatel: „*V případě potřeby je možné využít dále uvedenou definici ‚Za Roma považujeme takového jedince, který se za Roma sám považuje, aniž by se nutně k této příslušnosti za všech okolností (např. při sčítání lidu) hlásil, a/nebo je za Roma považován významnou částí svého okolí na základě skutečných či domnělých (antropologických, kulturních nebo sociálních) indikátorů.‘ Je však nutné vždy pamatovat na to, že kvalifikované odhady [...] může činit pouze osoba, která má odborné znalosti či zkušenosti a která je znalá místních poměrů.*“

Jak již bylo uvedeno, přístup k této agendě se mezi obcemi s rozšířenou působností i mezi kraji značně liší. V případě obcí lze zjevně mezi významné důvody řadit to, že obce s rozšířenou působností k úkolům vyplývajícím ze zákona o právech příslušníků národnostních menšin přistupují velmi odlišně, pozice romského poradce je někdy vnímána spíše formálně a úvazky těchto pracovníků jsou velmi malé, respektive u romských poradců dochází ke kumulaci dalších agend a s tím spojeným snížením kapacit na zajištění této agendy (srov. výše zmiňované informace a hodnocení uvedené s odkazem na Zprávu o stavu romské menšiny za rok 2020). Srovnatelnost a validita³⁶ dat získaných tímto způsobem tak velmi výrazně závisí na osobě romského poradce, jeho iniciativnosti, volbě postupů pro sběr dat (způsobu odhadu počtu Romů na daném území), jeho přístupu k otázce připsání romské etnicity konkrétním osobám a na jeho znalostech o Romech žijících na území obce (k okolnostem ovlivňujícím validitu dat o etnicitě více viz např. Šimíková et al., 2019).

Obecně lze předpokládat, že o počtu osob s romskou etnickou příslušností lépe vypovídají údaje shromážděné obcemi s rozšířenou působností s menším počtem obyvatel žijících v jejich správním obvodu.

„Nejsou to přesná data. Je to ze znalosti terénu. Když je dobrý terénní či sociální pracovník v obci, řekl bych, že to mají zmapované pomalu do jednotek. A čím menší obec (nebo ORP), tím je znalost lepší.“ (zástupce krajského úřadu)

³⁵ V první řadě jsou zmiňovány právě informace získané od obecních úřadů ORP. Dále je doporučeno „vycházet z informací od organizací a institucí, které se v terénu dlouhodobě pohybují a jsou v pravidelném kontaktu s romskou menšinou“ a v neposlední řadě pak také mohou být podle Úřadu vlády ČR zdrojem vhodných dat výzkumy či jiná šetření.

³⁶ K termínu „validita“ viz výše pozn. 3.

Kvalita dat se může lišit jak vlivem velikosti úvazku, tak personálních předpokladů pro výkon této agendy.

„A jedna kolegyně z [jméno regionu] to má též na 0,1, ale ta má absolutní přehled o všech romských rodinách. Čili někdy ten úvazek jako takový vůbec nehraje roli. Je to znalost terénu a zejména vztah k agendě. [...] (zástupce krajského úřadu)

Velikost úvazku romského poradce na ORP závisí na velikosti obce a jejího správního obvodu, počtu osob s romskou etnickou příslušností žijících na území správního obvodu nebo sociální a ekonomické situaci správního obvodu (mj. např. na podílu Romů žijících na tomto území v sociálně vyloučených lokalitách). Odvíjí se ale také od politických rozhodnutí volených zástupců obce.

„Za mě, kdybych měl říct nejsilnějšího oponenta, jsou to starostové měst a obcí. Setkávají se s tou agendou, nerozumí jí. Většinou si nedokáží představit, co by se dalo dělat. A rozhodně jsou pod kuratelou svých voličů – a tam je průšvih. Dělat lokální politiku a umět dělat sociální témata – to umí pouze pár lidí.“ (zástupce neziskové organizace)

V neposlední řadě má na validitu těchto dat vliv také to, že agenda romských poradců je vázaná či kombinovaná s agendou sociální práce, což má své opodstatnění. Nicméně to může vést k určité profesní slepotě pracovníků, kteří si svůj přehled o romských obyvatelích budují zejména na základě kontaktu s klienty sociální práce, a osoby či domácnosti, jež těmito klienty nejsou, mohou unikat z jejich zřetele.³⁷

Ale v mnoha případech se to snoubí s agendou sociální práce na trojkách [ORP], takže skutečně mají přehled. Problém je dostat se z této pozice k integrovaným Romům, kteří nemají kontakty na odbor, nikdy nic nepožadovali apod.“ (zástupce krajského úřadu)

Navíc, samotná instrukce Úřadu vlády ČR pro sběr dat o Romech zajišťovaný krajskými koordinátory není přijímána všemi zástupci ORP a některé ORP tyto údaje krajským koordinátorům vůbec neposkytují. Chybějící data se v takových případech krajsští koordinátoři snaží doplňovat s využitím jiných zdrojů, například dotazováním zástupců neziskových organizací, informacemi diskutovanými v rámci tematických pracovních skupin apod.

³⁷ Jak také zaznívá v instrukci Úřadu vlády ČR k tomuto sběru, mají být sbírány údaje, které se nebudou týkat pouze „Romů“, kteří jsou příjemci nějakého typu pomoci“, ale měly by se týkat také „části romské menšiny, která je tzv. ‚integrovaná‘, tzn. nezávislá na systému pomoci, a přesto se tito lidé identifikují jako příslušníci romské menšiny“.

„Jsou to různé skupiny, věkové kategorie, ale rozhodně to nejsou všichni Romové. A proto my i ty data posíláme ty obecnější, nebo zrovna o těch lokalitách máme i přesnější data, protože se tady pomíchaly výzkumy, ale rozhodně neříkáme, kolik v těch lokalitách žije Romů. [...] Nám to nepřijde úplně korektní, to dělat tím způsobem, jak si to představuje Úřad vlády ČR.“ (zástupce městského úřadu)

„Moje největší město – [krajské město] – mi tyto počty odmítá dávat. Úřad vlády ČR nás nutí – že my [kraj] jsme ti správní, kteří by to měli odhadnout, což já si úplně nemyslím, že bych měl vědět všechny informace ze všech ORP a obcí. Jak to vypadá, to vím, ale odhadované počty si kolikrát netroufám říct.“ (zástupce krajského úřadu)

„Já samozřejmě nespolehám jen na romské poradce. Když si sbírám údaje k té Zprávě o stavu romské menšiny, mají tam nejen kvantitativní, ale i kvalitativní údaje. Dávám to samozřejmě i neziskovým organizacím. Čili já ta data komparuji jednak od těch romských poradců, ale i z neziskového sektoru. Myslím si, že ti také mají samozřejmě přehled.“ (zástupce krajského úřadu)

Kromě popsanych obtíží týkajících se dostupnosti dat a snah o jejich získání, potíží týkajících se spolupráce krajů s ORP nebo s jinými institucemi se ukazuje, že ani přístup krajských koordinátorů ke sběru dat zdaleka nebyl jednotný a představoval tak další důvod rozdílů mezi kraji.

„Když se podíváte na kraje – každý je velice specifický. Já je znám skrze pohled poskytovatele sociálních služeb – nejsou v tomto jednotní, nemají jednotnou metodiku. Když sociální služby fungovaly pod MPSV ČR, byla dejme tomu jednotná metodika. Teď ne: co kraj, to metodika. Ne ve 100 % odlišná, ale v detailech je to hodně znát. Stejně tak je 14 romských krajských koordinátorů, kteří mají různou míru vědomostí a zapojení. Jestliže neexistuje dostatečně vypovídající metodika pro to, jak sbírat z této pozice data, krajský koordinátor je odkázán na svoji práci: to znamená, jak moc je prodráhovaný na stakeholdery v daném kraji (neziskovky, další aktéry). Někteří tuto svoji funkci a Romy vnímají různým způsobem, a proto jejich výstupy vypadají různě. Řekněme, že i solidnost a síla sociálního odboru na kraji odpovídá tomu, jak moc toto téma ve finále zůstane politické. Je důležité si přiznat, že na této pozici už přichází lokální (krajská) politika a zdatnost krajského romského koordinátora. Kdybych to měl hodnotit úplně svrchu, řekl bych vám na úvod, že ty informace jsou natolik rozkolísané, že v sobě mohou nést až 50% rozkmit. Což je z mého pohledu značné.“ (zástupce neziskové organizace)

Tazatel: *„Nemáte tušení, jak to vypadá v ostatních krajích?“*

Informant (zástupce krajského úřadu): *„Někde je to i horší. [...] Nedovedu si představit, že bych tuto agendu vykonával někde na Ostravsku nebo v Ústí. Asi bych to nedělal – tam je tolik problémů a v jednom člověku se to nedá. A v některých*

obcích nemají ani ustanovené romské poradce. Mám výhodu v tom, že (i když na nula nula nic úvazku) v každé ORP mám kontaktní osobu, na kterou se mohu obrátit.“

Kvalita údajů dodávaných či vůbec nedodávaných z jednotlivých ORP pak samozřejmě ovlivňuje kvalitu a úplnost údajů za celý kraj. Nízkou validitu údajů a jejich neúplnost tak lze považovat za nejslabší místo sběru dat v rámci Zprávy.³⁸

Na základě kvalifikovaných odhadů, které byly výše popsánymi postupy zpracovány a uvedeny v jednotlivých krajských zprávách o stavu romské menšiny v krajích, se ve Zprávě o stavu romské menšiny v roce 2020 konstatuje, že v roce 2020 žilo na území ČR téměř 250 000 Romů. Z tohoto počtu jich podle Zprávy bylo možné přibližně 110 000 považovat za osoby sociálně vyloučené.

Data o Romech v krajských a obecních strategiích a koncepcích

Jak je patrné z předchozího textu, pro zjišťování souhrnných celorepublikových dat o počtu Romů v ČR jsou klíčové podklady, které poskytují Úřadu vlády ČR příslušní pracovníci nižších úrovní veřejné správy. Jedná se o proces, který je alespoň do určité míry standardizovaný (např. je stanoveno, která data sbírat, jakou definicí se řídit, komu data předávat). Součástí nastaveného systému je také vytváření krajských zpráv o stavu romské menšiny, které mohou přinášet další kvantitativní data o romské populaci v kraji. Tyto zprávy mají předepsanou strukturu, v jejím rámci je však prostor pro uvedení dalších kvantitativních dat (např. pokud jde o popis situace v oblasti školství, na trhu práce, realizace projektů zaměřených na podporu romské komunity apod.). Tyto krajské zprávy ovšem nebývají zveřejňovány, a případná data v nich uvedená tak nejsou běžně dostupná. Krajská zpráva poskytnutá v návaznosti na jeden z provedených rozhovorů ovšem ukazuje, že taková data mají mnohdy spíše nahodilou povahu, například se vztahují pouze k některým územním jednotkám (ORP), konkrétním školám nebo některému realizovanému projektu, a proto je na jejich základě poměrně obtížné usuzovat na situaci v dané oblasti za celý kraj. To odpovídá zjištěním o problémech, s nimiž se krajské koordinátory při sběru dat potýkají (viz výše).

³⁸ Nesourodost a nízká validita takto sbíraných informací je anticipována už ve výše zmíněné instrukci Úřadu vlády ČR, kde je uveden požadavek náležitého ověření získaných dat a také potřeba vycházet z konkrétní znalosti prostředí a souvislostí. Ze strany Úřadu vlády ČR je v této souvislosti také vyjádřen požadavek na provádění kvalifikovaných odhadů na co nejnižší úrovni a za pomoci odborníků, kteří „jsou v každodenním kontaktu s Romy v daném území (např. s terénními pracovníky)“. Data, která jsou již „z pohledu krajského koordinátora pro vypracování Zprávy relevantní“, následně mají být v agregované podobě zprostředkována Úřadu vlády ČR.

Reportování pro každoroční zprávu o stavu romské menšiny v ČR však nemusí nutně představovat jediný sběr dat o romské populaci na úrovni krajů a obcí. Pro identifikaci existence jiných kvantitativních dat na krajské a obecní úrovni jsme provedli analýzu vybraných koncepčních a strategických dokumentů, které se – potenciálně – dotýkají agendy romské integrace: dokumentů zaměřených přímo na integraci romské menšiny, sociální začleňování, rozvoj sociálních služeb, sociální bydlení, případně také na prevenci kriminality či rozvoj obce/kraje obecně. Celkem jsme se zabývali 36 krajskými dokumenty (zahrnuty byly všechny kraje) a 87 obecními dokumenty (jedná se o dokumenty 34 obcí a 3 městských částí, které byly podpořeny Úřadem vlády ČR v rámci programu Podpora terénní práce pro rok 2023).³⁹ Vycházeli jsme přitom z předpokladu, že pokud kraj či obec disponuje kvantitativními daty, je pravděpodobné, že bude těchto dat ve svých strategiích a koncepcích využívat.

Analýza dokumentů nicméně ukázala, že v dokumentech na obecní úrovni se data vztahující se přímo k situaci Romů zpravidla nevyskytují a pokud ano, pak se nejčastěji jedná o počet osob s deklarovanou romskou národností dle sčítání obyvatel a dále pak o kvalifikovaný odhad počtu/podílu Romů v sociálně vyloučených lokalitách (dále jen „SVL“) či na jiných místech, kde žijí lidé ohrožení sociálním vyloučením. Méně často pak bývají uváděny kvalifikované odhady celkového počtu Romů žijících na území obce (ORP).⁴⁰ Zdroje dat nejsou vždy zřejmé; v některých případech se jedná o analýzy – situační či nověji vstupní – zpracované Agenturou pro sociální začleňování (dále jen „ASZ“). Na obecní úrovni tak existující kvantitativní data o Romech zpravidla nejdou nad rámec informací požadovaných krajskými koordinátory pro účely zprávy o stavu romské menšiny.⁴¹ Za zmínku také stojí, že sledované obce (s výjimkou dvou) nemají zpracované strategie či koncepce zaměřené přímo na integraci romské menšiny.

Na úrovni jednotlivých krajů se s kvantitativními daty o Romech pracuje častěji, a to zejména v rámci strategických či koncepčních materiálů stanovujících krajský přístup v oblasti romské integrace.⁴² Kromě počtu Romů v daném kraji a počtu/podílu ohrožených sociálním vyloučením v nich bývají uvedena data z oblasti bydlení (počty romských rodin v obecních bytech) a školství (počty romských žáků v MŠ, ZŠ, počet ZŠ s podílem romských žáků nad 30 %); méně často oblast zdraví a postojů obecné populace vůči romské menšině; výjimečně pak oblast sociálních služeb (kvalifikovaný odhad podílu Romů využívajících sociální služby ve Středočeském kraji) a trhu práce (odhad počtu

³⁹ Seznam dokumentů v členění dle jednotlivých úrovní veřejné správy je uveden ve zdrojích.

⁴⁰ Data z jiných oblastí bývají prezentována jen výjimečně, například odhadované počty dětí, žáků či studentů na školách, počet dětí narozených rodičům romské národnosti, podíl kuřáků a podíl sportujících Romů.

⁴¹ Existují ovšem výjimky – například město Tábor aktuálně realizuje dotazníkové šetření tamější romské komunity; podrobnější data zahrnují také některé situační či vstupní analýzy zpracované Agenturou pro sociální začleňování.

⁴² Takové dokumenty bylo možné dohledat v případě šesti krajů; v dalším kraji byl dokument v době šetření zpracováván.

vidovaných uchazečů o zaměstnání a počet zařazených Romů do nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti v Jihomoravském kraji). V několika dokumentech je zřejmá snaha o komplexnost a zachycení širšího spektra oblastí prostřednictvím dat, která však naráží na jejich faktickou neexistenci. Proto jsou v krajských materiálech také využívána data, která se nevztahují přímo k situaci v daném kraji (např. jsou uváděna data za ČR nebo naopak pouze za některé ORP).⁴³ Strategie romské integrace v hlavním městě Praze pro roky 2022–2030 si pak klade za cíl tento problém vyřešit vytvořením vlastní metodiky sběru etnických dat a jejich pravidelný sběr v tříletých intervalech. Současně ovšem platí, že v polovině krajů nebyla strategie (či koncepce) romské integrace formulována. V těchto krajích pak je agenda rozdělena tematicky a zařazena do jiných dokumentů, například do strategií sociálního začleňování či plánů rozvoje sociálních služeb, přičemž však platí, že kvantitativní data o Romech jsou v nich uváděna jen velmi sporadicky a zůstávají na úrovni odhadu počtu Romů, případně počtu/podílu Romů ohrožených sociálním vyloučením.⁴⁴

3.5 Sběr dat v dalších oblastech a tematická ad hoc šetření

Romské děti v ústavní a náhradní rodinné péči

Zájem o sledování situace romských dětí v ústavní péči (zejména pak v zařízeních pro děti do 3 let) se do značné míry odvíjí od závazků, které má ČR vůči evropským institucím. Evropský výbor pro sociální práva Rady Evropy v reakci na stížnost neziskových organizací vydal rozhodnutí, že ČR diskriminačně umísťuje do ústavů romské a zdravotně znevýhodněné děti do 3 let a tím porušuje Evropskou sociální chartu (Rozhodnutí o důvěryhodnosti Evropského výboru pro sociální práva ze 17. června 2020). Tento zájem se promítá i do Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů 2021–2030, kdy jedním z jejích cílů je zajistit data o situaci Romů (cíl G.3), který zahrnuje realizaci šetření o počtu a situaci Romů v institucionálních zařízeních (jmenovány jsou mj. kojenecké ústavy, dětské domovy a diagnostické ústavy). V roce 2015 se také ČR vůči Evropské komisi zavázala zvýšit podíl romských dětí, kterým bude zprostředkována náhradní rodinná péče o dva procentní body (Úřad vlády České republiky, 2016a, 20). Mezi opatřeními na podporu dosažení tohoto cíle bylo realizováno několik tematických výzkumů a byla vytvořena metodika pro monitorování ukazatelů, na základě kterých lze hodnotit plnění uvedeného závazku. MPSV ČR realizovalo na jaře 2021 **dotazníkové šetření v dětských domovech pro děti do 3 let**, které mj. zjišťovalo *podíl dětí s romskou etnicitou*. Jednalo se o etnicitu připsanou, přičemž ředitelé ji posuzovali buď na základě spisové dokumentace dětí, pokud v ní byla etnicita tematizována personálem, nebo dle vzhledu dítěte (příp.

⁴³ Zejména oblast zdraví a postojů obecné populace bývá zachycena prostřednictvím celorepublikových údajů.

⁴⁴ Do této skupiny krajů přitom patří i ty, v nichž je relativně početnější romská menšina (např. kraje Ústecký nebo Karlovarský).

jiného identifikačního znaku).⁴⁵ Podle informanta z MPSV ČR se dotaz vztahoval na romské a „poloromské“ děti, přičemž závěrečná zpráva z výzkumu (MPSV ČR & Lumos, 2021) uvádí, že za romské byly označeny i děti, které mají podle personálu jen jednoho rodiče romského původu. Užité připsané identity je v závěrečné zprávě odůvodněno – bez dalšího vysvětlení – tím, že připsaná identita má reálný vliv (1) na šance dítěte dostat se do pěstounské či adoptivní péče a (2) na míru rizika odebrání dítěte a jeho umístění do ústavní péče.

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., realizoval v rozmezí let 2018–2021 projekt **„Identifikace bariér v přístupu romských dětí ke zprostředkování náhradní rodinné péče“**, který byl iniciován ze strany MPSV ČR a byl zaměřen na roli etnicity v procesu zprostředkování náhradní rodinné péče (dále jen „NRP“).

V rámci projektu byly prostřednictvím dotazníkových šetření mezi pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí krajských úřadů a obecních úřadů ORP zjišťovány odhady počtu dětí, kterým byla ve sledovaném roce nalezena náhradní rodina, byly v souvislosti s tím vedeny v evidenci orgánů sociálně-právní ochrany dětí ad. (více viz níže). Primárním cílem prvního dotazníkového šetření bylo pilotně ověřit navrženou metodiku sběru neadresných etnických dat v oblasti zprostředkování náhradní rodinné péče. Jejím obsahem je soubor doporučení pro pořizování kvalifikovaných odhadů počtu různě definovaných skupin dětí v procesu zprostředkování NRP (více viz dále) ze strany pracovníků krajských úřadů a obecních úřadů ORP. Byly navrženy dotazníky, jejichž účelem je posouzení postavení romských dětí v procesu zprostředkování NRP a identifikace okolností, jež mohou ovlivňovat možnosti umístění do NRP a současně se mohou lišit u romských dětí a u dětí, které aktéři náhradní rodinné péče jako romské neidentifikují. Byly sledovány jak celkové odhadované počty dětí v jednotlivých rozlišených kategoriích, tak počet romských dětí v příslušné kategorii. Za romské dítě bylo považováno *„dítě vedené v evidenci pro účely zprostředkování NRP, které se samo za Roma považuje, aniž by se nutně k této příslušnosti za všech okolností hlásilo, a/nebo je za Roma považováno významnou částí svého okolí na základě skutečných či domnělých (antropologických, kulturních nebo sociálních) ukazatelů.“* Důraz byl v tomto výzkumu položen na externí identifikaci. Stanoveny přitom byly také doprovodné znaky, které mohou příslušnost k romskému etniku indikovat: příjmení, příbuzenství, místo pobytu a docházky do školy, užívání romského jazyka, zapojení do aktivit na podporu Romů, kulturní zvyklosti (podrobněji viz Palonciová & Barvíková, 2020, 12; Barvíková & Palonciová 2022, 21). Při dotazníkovém šetření realizovaném v roce 2021 (ve kterém byly zjištěny kvalifikované odhady počtu sledovaných skupin dětí v roce 2020), byly zjišťovány tyto údaje (Barvíková & Palonciová, 2022):

⁴⁵ Ředitelé měli také uvést, na základě kterého kritéria označili děti za romské. Podle závěrečné zprávy výzkumu byly anamnestické údaje ze spisové dokumentace a posouzení vzhledu dítěte východiskem pro označení dítěte jako romského využitý ve srovnatelné míře, někdy se jednalo o jejich kombinaci.

- celkový počet dětí v evidenci ke zprostředkování náhradní rodinné péče k 1. lednu 2020 – z toho romské etnikum;
- počet dětí, které byly v roce 2020 do této evidence nově zařazeny – z toho romské etnikum;
- počet dětí, kterým byla ve v roce 2020 zprostředkována péče před osvojením a/nebo osvojení – z toho romské etnikum;
- počet dětí, kterým byla v roce 2020 zprostředkována pěstounská péče na přechodnou dobu – z toho romské etnikum;
- počet dětí, kterým byla v roce 2020 zprostředkována předpěstounská a/nebo pěstounská péče – z toho romské etnikum;
- počet dětí, kterým bylo v roce 2020 určeno poručenství s osobní péčí poručníka – z toho romské etnikum (zjišťováno pouze mezi pracovníky obecních úřadů ORP);
- počet dětí, jejichž údaje byly ve v roce 2020 zpřístupněny Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí pro účely mezinárodního osvojení – z toho romské etnikum;
- počet dětí, které se v roce 2020 vrátily do původní rodiny – z toho romské etnikum;
- počet dětí vyřazených v roce 2020 z důvodu nabytí zletilosti – z toho romské etnikum;
- počet dětí, u nichž bylo v roce 2020 pozastaveno zprostředkování NRP z důvodu jejich vyjádření nezájmu o zprostředkování NRP – z toho romské etnikum;
- počet dětí v roce 2020 vyřazených z evidence pro zprostředkování NRP z jiných důvodů (např. úmrtí dítěte) – z toho romské etnikum;
- počet dětí v roce 2020 svěřených do příbuzenské pěstounské péče – z toho romské etnikum (zjišťováno pouze mezi pracovníky obecních úřadů ORP);
- počet dětí, které nebyly v roce 2020 zařazeny do evidence, neboť vyjádřily svůj nezájem o zprostředkování NRP – z toho romské etnikum (zjišťováno pouze mezi pracovníky obecních úřadů ORP).

Kromě toho byly mapovány také názory pracovníků krajských úřadů a obecních úřadů ORP na zprostředkování NRP romským dětem.

Kvalifikované odhady zjišťované v tomto šetření se vázaly k roku 2018 (viz Paloncyová & Barvíková 2020; Barvíková & Paloncyová, 2022, 2022a). Při následných sběrech těchto dat byly zjišťovány kvalifikované odhady pro roky 2020 a 2021 (Barvíková & Paloncyová, 2022, 2022a).⁴⁶

⁴⁶ Výsledky výzkumů přinesly některé významné poznatky. Především se ukázalo, že přibližně dvě pětiny dětí vedených v roce 2020 v evidenci pro účely zprostředkování NRP bylo možné podle výše uvedené definice považovat za děti romské. Dále, že u romských dětí zařazených do evidence pro účely zprostředkování NRP byl nižší podíl dětí, kterým byla zprostředkována nějaká náhradní forma rodinné péče, než tomu bylo u dětí,

V rámci projektu byla vytvořena metodika pro sběr dat orgány sociálně-právní ochrany dětí mapující zajištění NRP v souvislosti s otázkou příslušnosti k romskému etniku. Ta by měla být používána k systematickému monitorování ukazatelů vypovídajících o míře zařazování romských dětí do NRP, které bude založeno na každoročním sběru neadresných etnických dat. Metodika ale zatím nebyla zveřejněna, ani uvedena do praxe.

Za zmínku rovněž stojí skutečnost, že od roku 1984 do roku 2016 byl ve Zdravotnických ročenkách ČR (vydává je Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR)⁴⁷ uváděn počet romských dětí přijatých do kojeneckých ústavů, a to v tabulce *3.5 Činnost kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do 3 let* (ÚZIS, 2017). V následujících ročenkách, které jsou dostupné (roky 2017–2019), už tento údaj uveden není – v roce 2017 byla data sebrána, ale ne zveřejněna, od roku 2018 se již nesbírají.⁴⁸ Dle sdělení pracovníka Ústavu zdravotnických informací a statistiky (dále jen „ÚZIS“) byly důvodem pro ukončení sběru těchto dat „*opakované stížnosti proti ČR, kde se hovořilo o diskriminaci dětí romského původu a dětí se zdravotním postižením, které jsou umístovány do ústavní péče. Tyto stížnosti se opíraly právě o data z tohoto výkazu.*“ (mailová komunikace s pracovníkem ÚZIS). Náš informant v době naší vzájemné komunikace neměl informace o tom, že by se měl zahájit nový sběr těchto dat (navzdory existujícímu úkolu SRR 2021–2030). Odborné společnosti podle něj etnická data nepožadují, a navíc pro to neexistuje ani zákonná ani metodická podpora. Výkaznictví ÚZIS, které mělo dlouhodobý a pravidelný charakter, zatím bylo nahrazeno šetřením, u kterého zatím není zřejmá kontinuita do budoucna (viz výše výzkum MPSV ČR v dětských domovech pro děti do 3 let).⁴⁹

kteřé nebyly identifikovány jako romské. Jako hlavní důvod byla identifikována nižší ochota náhradních rodičů přijmout do péče romské dítě. Nižší zájem přijmout romské dítě do NRP byl způsoben především obavami žadatelů z nepřijetí romského dítěte nejbližším okolím a obecně většinovou společností, obavami z reakcí biologické rodiny dítěte a obavami z kulturní odlišnosti.

⁴⁷ Zdravotnické ročenky České republiky. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/index.php?pg=vystupy--knihovna&id=275>

⁴⁸ Formuláře „Roční výkaz pro poskytovatele ZS“, které jsou určené dětským domovům pro děti do 3 let a dětská centra, mají příslušný řádek vyšrafovaný či zabarvený (nevyplňuje se) s výjimkou roku 2020. Formuláře viz aktuální formulář (sběr dat za rok 2022) https://www.uzis.cz/res/file/vykazy/2022/a410_22.pdf

⁴⁹ Pokud jde o sběry dat zaměřené na mapování zdravotní situace Romů, pak lze zaznamenat pouze ojedinělé aktivity (výzkum Romská populace a zdraví 2009). Aktuálně je v této oblasti realizován projekt Saste Roma, který je primárně zaměřen na aktivity na poli veřejného zdraví, prevence a podpory zdravého životního stylu a jehož součástí je i připravovaný výzkum mezi Romy zaměřený na jejich zdravotní situaci (<https://www.fnusa.cz/projekt-saste-roma-nauci-nejen-romy-jak-pecovat-o-sve-zdravi/>).

Romové v sociálně vyloučených lokalitách

Romská etnická příslušnost byla zjišťována také ve dříve realizovaných šetřeních mapujících SVL.⁵⁰

V řadě obcí, v nichž se vyskytují SVL, působí nebo v minulosti působila Agentura pro sociální začleňování.⁵¹ V rámci případových studií, které zpracovává ASZ, bývá uváděn *odhad podílu Romů v lokalitě celkem*. Pokud jsou zjišťovány další informace, nejsou sbírány systematicky (dochází k tomu v případech, kdy je etnicita v lokalitě tematizována v nějaké dílčí oblasti nebo oblastech). Naprostá většina dat je kvalitativní povahy. ASZ aktuálně vytváří databázi kvalitativních dat shromážděných v rozhovorech, která by umožnila tematickou analýzu napříč lokalitami.

V letech 2020 a 2021 ASZ realizovala ve dvou vlnách dotazníkové šetření mezi obyvateli SVL. Sběr proběhl ve 48 obcích, které se nacházejí v 9 krajích ČR.⁵² Dotazník zahrnuje otázku na etnickou příslušnost respondenta,⁵³ jeho mateřský jazyk nebo jazyky a také na jazyky, jimiž se nejčastěji mluví v jeho domácnosti.⁵⁴ Ve vzorku je proto možné identifikovat romské respondenty a analyzovat jejich situaci a životní podmínky v řadě oblastí. Kromě základních sociodemografických charakteristik se jedná o bydlení, příjmy a finanční situaci, materiální deprivaci, ekonomickou aktivitu, zdraví, účast ve volbách, pocit diskriminace, životní podmínky dětí v domácnosti a životní podmínky respondenta v době dětství.⁵⁵ V částech dotazníku, u kterých to bylo možné, byly využity otázky používané v rámci šetření EU-SILC (s cílem umožnit srovnání životních podmínek obyvatel SVL a obecné populace).

⁵⁰ GAC spol. s r. o., 2015. Dostupné z:

<https://www.esfcr.cz/documents/21802/791224/Anal%C3%BDza+soci%C3%A1ln%C4%9B+vylou%C4%8Den%C3%BDch+lokalit+v+%C4%8CR/65125f3c-3cd9-4591-882b-fd3935458464>

⁵¹ Od roku 2020 se jedná o odbor Ministerstva pro místní rozvoj ČR (jeho činnost je financována prostřednictvím OPZ). Agentura byla založena jako „Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách“ usnesením vlády č. 85 v roce 2008 jako odbor Úřadu vlády ČR.

⁵² Součástí zadávací dokumentace veřejné zakázky na realizaci sběru dat byl seznam 297 obcí se SVL, z něhož mělo být vybráno alespoň 30 obcí.

⁵³ Dotaz zní „Mohu se Vás zeptat, jaká je Vaše etnicita nebo národnost, případně Vaše etnická nebo národnostní příslušnost?“ Jednou z variant je Romská / „cigánská“; respondenti mohou zvolit více variant odpovědi.

⁵⁴ Lze tak romství respondenta určit na základě jeho sebeidentifikace (uvedení romské etnicity/národnosti) a/nebo znalosti romštiny.

⁵⁵ Není však zřejmé, zda byly vztahy mezi etnicitou a dalšími sledovanými údaji podrobněji vyhodnoceny. Zveřejněné výsledky se týkají obyvatel SVL jako celku (viz https://www.socialni-zaclenovani.cz/wp-content/uploads/SVL-SILC-2021_souhrn_zji%C5%A1t%C4%9Bn%C3%AD.pdf).

3.6 Sčítání lidu, domů a bytů (SLDB)

SLDB 2021 poskytuje nejucelenější informace o populaci v ČR – na rozdíl od výběrových šetření totiž představuje vyčerpávající šetření a zahrnuje tak celou populaci ČR; přesněji všechny osoby, které mají v rozhodný okamžik na území ČR trvalý nebo přechodný pobyt, byl jim v ČR udělen azyl, doplňková nebo dočasná ochrana a osoby, které se na území ČR v rozhodný okamžik nacházejí (s výjimkou diplomatů a krátkodobě pobývajících cizinců). Zahrnutí jsou tedy i lidé žijící mimo soukromé domácnosti, například lidé pobývajících v zařízeních sociálních služeb, na ubytovnách či osoby bez domova).⁵⁶

V posledním SLDB (2021), obdobně jako v předchozích, byly sčítaným osobám kladeny také otázky na národnost a mateřský jazyk,⁵⁷ s tím, že bylo možné uvést až dvě národnosti a až dva mateřské jazyky. Šimíková et al. (2019, 21) k tomu uvádějí, že data ze SLDB mají, jakožto údaje založené na deklaraci příslušnosti k národnosti, nízkou reliabilitu⁵⁸ a reprezentativitu⁵⁹ a že „*etnická data a data o národnostním rozložení populace sbíraná v rámci sčítání lidu, domů a bytů jsou dlouhodobě vnímána jako nepřilíš spolehlivá*“. Také proto je při identifikaci romské populace vhodné využít i další znak zastupující etnickou příslušnost či etnický původ, a to právě mateřský jazyk.

S využitím obou znaků pak lze za romskou populaci považovat ty osoby, které uvedly romskou národnost (samostatně nebo v kombinaci s další národností) a/nebo romštinu jako jeden ze svých mateřských jazyků (samostatně nebo v kombinaci). Zároveň je dobré si uvědomit, že skupina identifikovaná národností se do určité míry překrývá se skupinou identifikovanou mateřským jazykem.

Nicméně problémy s nízkou reliabilitou, kterou ilustrujeme níže na datech, se pojí s problémy, které spočívají v nízkých počtech takto identifikovaných osob v relaci k odhadům, které jsou součástí expertního diskurzu. Připomeňme, že ve Zprávě o situaci romské menšiny 2020 byly zveřejněny odhady expertů, které dospěly k hodnotě 250 000 osob. To je důvod, proč vůči datům ze SLDB nadále panuje nedůvěra a zřejmě i důvod, proč se zatím tak málo využívají.

Rozdíl mezi expertními odhady a počtem osob, které v cenzu deklarovaly romskou národnost a/nebo romštinu jako mateřský jazyk, je nicméně dlouhodobě velmi vysoký. Ze strany státu probíhají snahy

⁵⁶ Jsou ovšem zařazeny také ty osoby, které mají v ČR trvalý nebo přechodný pobyt, ale reálně žijí v zahraničí.

⁵⁷ Více k vývoji používání otázek na národnost a mateřský jazyk ve sčítání viz Šimíková et al., 2019.

⁵⁸ K termínu reliabilita viz výše pozn. 3.

⁵⁹ Reprezentativita znamená, že výběrový soubor „má strukturu analogickou struktuře cílové populace, a to z hlediska známých i neznámých prvků, a že výsledky v něm zjištěné mohou být zobecněny na cílovou populaci“ (Mareš, Rabušic & Soukup, 2015, 29).

motivovat Romy k tomu, aby se k romství⁶⁰ v cenzech hlásili, což se daří částečně (více k metodice sběru dat ve SLDB 1991, 2001 a 2011 a jejich souvislosti s počtem osob hlásících se k romské národnosti na základě jednoho z obou výše uvedených znaků viz Šimíková et al., 2019, 21). Například v roce 2011 se na SLDB podíleli romští asistenti, kteří pomáhali s vyplňováním sčítacích formulářů v terénu, a v posledním sčítání v roce 2021 probíhala aktivní kampaň realizovaná ve spolupráci Českého statistického úřadu, České pošty, Úřadu vlády ČR a Rady vlády pro záležitosti romské menšiny, v rámci níž byly příslušníkům etnických menšin ve spolupráci s organizacemi pracujícími s Romy distribuovány letáky s cílem podpořit to, aby se příslušníci etnických menšin přihlásili ke své národnosti, ať už výlučně, nebo v kombinaci s jinou národností (rozhovor se zástupcem vládní instituce).

Ve SLDB 2021 se k romské národnosti přihlásilo celkem 21 691 osob. Z tohoto 4 458 osob uvedlo pouze romskou národnost a 17 233 osob (tj. 79,4 % z uvedeného celkového počtu) uvedlo romskou národnost společně s další národností.

Oproti roku 2011, kdy romskou národnost samostatně nebo společně s další národností uvedlo 12 739 osob, tak byl počet těchto osob podle výsledků SLDB 2021 téměř dvojnásobný. Počet osob, které se k romské národnosti přihlásily ve SLDB 2011 (ať už bez uvedení další národnosti, nebo společně s uvedením další národnosti) převyšoval o 993 osob počet osob, které uvedly romskou národnost ve SLDB 2001. Možnost uvedení dvou národností byla ve SLDB zavedena až počínaje rokem 2011 a z tohoto důvodu jsou vzájemně srovnatelné údaje ze SLDB 1991 a SLDB 2001 na straně jedné a údaje ze SLDB 2011 a SLDB 2021 na straně druhé. I tak je ale z údajů uvedených v tabulce č. 1 zřejmé, že po výrazném poklesu počtu osob hlásících se k romské národnosti ve SLDB 2001 oproti SLDB 1991 se v roce 2021 mírně zvýšil celkový počet osob deklarujících ve SLDB romskou národnost, zřejmě právě v souvislosti se změnou metodiky.

⁶⁰ Tento výraz je na tomto místě i v dalším textu používán jako zkrácená varianta slovního spojení „romská etnická příslušnost“.

Tabulka č. 1 Počty osob deklarujících v cenzech 1991, 2001, 2011 a 2021 romskou národnost podle charakteru příslušného údaje

	Údaje ze SLDB 1991 a 2001 (možnost uvést pouze jednu národnost)	Údaje ze SLDB 2011 a 2021 (možnost uvést jednu nebo dvě národnosti)		
	uvedení romské národnosti	uvedení pouze romské národnosti	uvedení romské a další národnosti	romská národnost celkem
1991	32 903	X	X	X
2001	11 746	X	X	X
2011	X	5 135	7 604	12 739
2021	X	4 458	17 233	21 691

* Zdroje: Šímková et al., 2019, 22; Veřejná databáze ČSÚ; údaje ze SLDB 2021

Romský jazyk označilo ve SLDB 2021 jako svoji mateřštinu 28 102 osob. Z tohoto počtu uvedlo 4 280 osob jako mateřský jazyk pouze romský jazyk a 23 822 osob (tj. 84,8 % z uvedeného celkového počtu) uvedlo romský jazyk jako mateřský společně s dalším jazykem.

Oproti roku 2011, kdy romský mateřský jazyk samostatně nebo společně s dalším jazykem považovalo za svůj mateřský jazyk 40 370 osob, se počet těchto osob podle výsledků SLDB 2021 snížil o více než čtvrtinu. Počet osob, které podle SLDB 2011 považovaly romský jazyk za svůj mateřský jazyk (ať už bez uvedení dalšího mateřského jazyka nebo společně s dalším jazykem) ale byl téměř dvojnásobný ve srovnání s počtem osob, které ve SLDB 1991 a 2001 uvedly romský mateřský jazyk. Možnost uvedení dvou mateřských jazyků byla ve SLDB zavedena až počínaje rokem 2011 a z tohoto důvodu jsou vzájemně srovnatelné údaje ze SLDB 1991 a SLDB 2001 na straně jedné a údaje ze SLDB 2011 a SLDB 2021 na straně druhé. Z tabulky č. 2 je patrné, že zatímco ve SLDB 1991 a 2001 byly počty osob uvádějících romský mateřský jazyk srovnatelné, bezprostředně po změně metodiky, tedy ve SLDB 2011, byl počet osob uvádějících romský mateřský jazyk (samostatně nebo společně s dalším jazykem) výrazně vyšší než v předchozích sčítáních, zatímco v dalším cenzu se tento počet výrazně snížil, ale stále převyšoval údaje o počtu osob s romským mateřským jazykem zaznamenané ve SLDB 1991 a 2001, které umožňovaly uvést pouze jeden mateřský jazyk.

Tabulka č. 2 Počty osob deklarujících v cenzech 1991, 2001, 2011 a 2021 romský mateřský jazyk podle charakteru příslušného údaje

	Údaje ze SLDB 1991 a 2001 (možnost uvést pouze jeden mateřský jazyk)	Údaje ze SLDB 2011 a 2021 (možnost uvést jeden nebo dva mateřské jazyky)		
	uvedení romského jazyka	uvedení pouze romského jazyka	uvedení romského a dalšího jazyka	romský jazyk celkem
1991	24 294	x	x	x
2001	23 211	x	x	x
2011	x	4 919	35 451	40 370
2021	x	4 280	23 822	28 102

* Zdroje: Šimíková et al., 2019, 22; Veřejná databáze ČSÚ; údaje ze SLDB 2021

Přestože tedy nadále nejsme schopni odpovědět na otázku, kterou jsme už dříve vyjádřili v citované studii (Šimíková et al., 2019, 21): „zda populace, kterou se tak podařilo zachytit, není zatížena systematickou chybou a nepokrývá pouze část uvažované statistické populace jako takové“ a přestože „výsledky cenzu nelze považovat za počet příslušníků romské etnické menšiny“ (tamtéž), jsme toho názoru, že tato data by si zasloužila větší pozornost. A to zejména z toho důvodu, že SLDB poskytuje data o tak obrovském vzorku, jakého nelze dosáhnout žádným jiným způsobem. Proto by se takto získaná data měla více využívat alespoň z hlediska distribuce charakteristik, které nejsou jinak dostupné, nebo nejsou dostupné v podrobnějším územním členění, které SLDB umožňuje. Mezi charakteristiky, které lze ze SLDB o romské populaci získat, patří:

Osoby v domácnosti

- společně hospodařící;
- vztahy mezi všemi osobami;
- věk (datum narození);
- pohlaví;
- obvyklé bydliště jeden rok před sčítáním;
- první obvyklé bydliště po narození;
- nejvyšší dosažené vzdělání;
- počet dětí;
- mateřský jazyk;⁶¹

⁶¹ Údaj o mateřském jazyku lze využít již k samotné identifikaci osob, které jako mateřský jazyk uvedly romštinu a ke zjištění počtu těchto osob. S ohledem na možnost vícečetných odpovědí lze u takto identifikovaných osob

- národnost (příslušnost k národu, národnostní nebo etnické menšině, ke které se hlásíte);⁶²
- náboženská víra (náboženský směr, hnutí, církev nebo společnost, ke které se hlásíte);
- postavení na trhu práce (zaměstnanec, podnikatel, OSVČ; na mateřské dovolené; na rodičovské dovolené; nezaměstnaný, hledající zaměstnání; ve starobním/invalidním důchodu; s jiným zdrojem obživy/příjmů; děti předškolního věku; žáci, studenti, učni; ostatní bez vlastního příjmu);
- výkon práce (obvykle alespoň jednu hodinu týdně za mzdu/plat nebo jiný druh odměny či zisku);
- odvětví ekonomické činnosti Vašeho zaměstnavatele nebo předmětu podnikání;
- současné zaměstnání, vykonávaná práce (vykonávaná profese v kombinaci s ekonomickým odvětvím);
- místo výkonu práce nebo školy;
- dojíždka do práce nebo školy (jak často, jakým dopravním prostředkem).

Bydlení

- geografická poloha (adresa);
- typ obydlí, resp. způsob bydlení (byt v domě, rekreační objekt; nezkolaudovaný dům, nouzové obydlí, přístřeší; mobilní/pohyblivé obydlí; ubytovací zařízení);
- bydlení ve vlastním, v pronajatém, jiné;
- plocha bytu;
- počet obytných místností;
- kuchyň nebo kuchyňský kout v obydlí;
- ve kterém patře se byt nachází;
- je do bytu zaveden plyn;
- je do bytu zaveden přívod vody;

dále zjišťovat informace o jiném mateřském jazyce. Současně lze na základě tohoto údaje zjišťovat také to, nakolik osoby, které se přihlásily k romské národnosti, uváděly jako svůj mateřský jazyk romštinu.

⁶² Také tento údaj může být současně využit v prvé řadě jako třídící znak pro identifikaci a kvantifikaci osob hlásících se k romské národnosti. Zároveň přitom může být využit pro další charakteristiku osob, které uvedly jako svůj mateřský jazyk romštinu, nebo může být u osob hlásících se k romské národnosti sledována informace o dalších národnostech, ke kterým se dotázaní přihlásili.

- převažující způsob vytápění bytu (ústřední dálkové; ústřední domovní; ústřední pouze pro daný byt; lokální topidla v jednotlivých místnostech; jiný);
- zdroj energie / druh paliva používaný k vytápění bytu (nakupované teplo, zemní plyn, elektřina ad.).

3.7 Dotazníková šetření EU-FRA

Agentura Evropské unie pro základní práva (EU-FRA) se věnuje dlouhodobě sběru dat o Romech v členských zemích EU i v dalších zemích, které se o členství v EU ucházejí. V ČR proběhla dvě dotazníková šetření zaměřená na menšiny a diskriminaci (EU-Midis I a EU-Midis II) v letech 2008 a 2015, přičemž vzorek zde byl tvořen výhradně příslušníky romské menšiny.⁶³

Další dotazníkové šetření, **Roma Pilot Survey (RPS)**,⁶⁴ pak bylo zacílené na specifickou část romskou populace. Jeho realizátoři se v něm zaměřili na lokality, ve kterých předpokládali výraznější zastoupení příslušníků romské menšiny (oporou pro výběr konkrétních lokalit byla Analýza sociálně vyloučených lokalit)⁶⁵. Dotazníkové šetření proběhlo v roce 2011.

V roce 2021 proběhlo dotazníkové šetření **Roma Survey 2021**, jehož záměrem bylo získat srovnatelné údaje o aktuálních dopadech evropských a národních politik v oblasti bránění diskriminaci a rasismu a v oblasti podpory rovnosti (včetně politik zaměřených na snižování chudoby a na sociální začleňování). Při realizaci tohoto výzkumu byly jako podklad pro výběr využity údaje o počtech osob deklarujících romskou národnost nebo romský mateřský jazyk v obcích ČR ze SLDB 2011 a současně kvalifikované odhady počtu Romů na území ORP, které pracovníci ORP poskytují krajským koordinátorům pro potřeby Zpráv o stavu romské menšiny za roky 2018 a 2019 (více k tomuto tématu viz podkap. 3.4).⁶⁶

⁶³ Technická zpráva k projektu EU-Midis II. Dostupné z: <https://fra.europa.eu/en/publication/2017/second-european-union-minorities-and-discrimination-survey-technical-report>

⁶⁴ Technická zpráva z výzkumu. Dostupné z: <https://fra.europa.eu/en/publication/2014/roma-pilot-survey-technical-report-methodology-sampling-and-fieldwork>

⁶⁵ Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR byla vypracována nejprve v roce 2006 (GAC spol. s r. o., 2006) a následně aktualizována v roce 2015 (GAC spol. s r. o., 2015). Oporou tohoto výzkumu byla první z obou uvedených analýz.

⁶⁶ Dotázáno bylo 769 respondentů – Romů (sebeidentifikace) žijících v soukromých domácnostech včetně ubytoven, kteří byli vybráni pomocí náhodné procházky ve vybraných prostorových jednotkách. Dle metodiky EU-FRA bylo z šetření vyloučeno asi 11 % romské populace, která žije v municipalitách s nízkou koncentrací Romů (méně než 100) a v odlehlých oblastech; zkrácení danému postupem při tvorbě vzorku má být zamezeno pomocí vah.

Šetření sleduje řadu oblastí s cílem zachytit socioekonomické postavení Romů v jednotlivých evropských zemích, a to zejména prostřednictvím hlavních, tzv. headlinových, indikátorů⁶⁷, které jsou společné pro všechny země EU, a doplňujících, národně specifických indikátorů. Hlavní indikátory pokrývají témata diskriminace, chudoby a materiální deprivace, vzdělávání (včetně segregace ve vzdělávání), postavení na trhu práce (zahrnující také genderové nerovnosti) a podmínek bydlení (deprivace, přelidněnost, vybavenost). Zdaleka nejpodrobněji je přitom mapována oblast diskriminace obecně a z důvodu romského původu (zachyceno posledních 5 let, 12 měsíců a poslední případ), zkušenosti s fyzickým a psychickým násilím a reakce na vnímané nerovné zacházení. Dotazování dále zahrnovalo otázky, které se týkají sociodemografických charakteristik respondentů a členů jejich domácnosti (u členů domácnosti se jedná o věk, pohlaví, dosažené vzdělání, postavení na trhu práce, účast na vzdělávání včetně délky a případného důvodu ukončení studia), zdraví včetně dostupnosti zdravotní péče a pokrytí zdravotním pojištěním, reprodukčního chování (živě narozené děti u žen) a subjektivního pocitu sociálního vyloučení. Dílčím způsobem pak šetření zachycuje i mobilitu domácností (důvody stěhování a délka pobytu ve stávajícím obydlí), pokrytí bankovními účty, postoje k vybraným skupinám a k většinové populaci, postoje týkající se genderové rovnosti, důvěru ve vybrané instituce, politickou participaci a aktivismus (účast ve volbách, na demonstracích apod.), příjem domácnosti a dopady pandemie covidu-19.

Šetření realizovaná EU-FRA jsou dlouhodobě jediným zdrojem dat, jež mají ambici reprezentovat romskou populaci v ČR a pokrývají nejširší oblast témat, která jsou zatím k dispozici. A jako jedny z mála jsou také používána, pokud je potřeba doložit rozložení romské populace z hlediska sledovaných charakteristik, například ve SRR 2021–2030. V tom byla jejich role dosud nezastupitelná. Aktuálně, v souvislosti se snahou EU přenést odpovědnost za monitorování ukazatelů socioekonomického postavení Romů na národní vlády, jsou realizovány kroky, aby k tomu došlo i v ČR. Dosavadním vrcholem je podpora projektu, v rámci něhož bylo realizováno i prezentované šetření praxe sběru dat o romské populaci z Fondů EHP a Norska. Jeho hlavním výstupem bude metodika výběrového šetření romské populace; následně se počítá s její implementací a pravidelnými sběry dat.

⁶⁷ Seznam indikátorů viz Příloha č. 2.

4. Sběr dat o Romech na obcích s rozšířenou působností (dotazníkové šetření)

Jak již bylo zmíněno v úvodu, tato publikace vznikla v rámci projektu Vytvoření systému sběru kvantitativních dat o socioekonomické situaci romské populace v ČR (Projekt NF). Přestože zadáním projektu bylo realizovat dvě vlny výběrového šetření romské populace (viz web projektu: www.esd.rilsa.cz), jevílo se jako žádoucí zasadit sběr dat o romské populaci do širšího kontextu. Zejména si udělat představu, do jaké míry mohou být potřeby sběru dat o romské populaci saturovány právě výběrovým šetřením, a jaké potřeby případně zůstávají nepokryty. Právě tyto potřeby jsme chtěli zmapovat zvláštními šetřeními, jejichž výsledky prezentujeme v této části studie.

Dotazníkové šetření v obcích s rozšířenou působností (ORP), kterému se věnujeme v této části, pak prezentuje potřeby na lokální úrovni, která je klíčová, protože představuje úroveň liniových pracovníků, jejichž agenda zahrnuje romskou integraci, tedy implementaci existujících politik a doručení služeb této cílové populaci. Současně se jedná o pracovníky, kteří obvykle provádějí sběry pro potřeby státní správy a od kvality jejich práce se odvíjí také kvalita informací, které postupují v hierarchickém uspořádání výše, tedy k úrovním, kde se vytvářejí národní politiky, strategie a reporty.

Při tvorbě koncepce dotazníkového šetření na ORP jsme vycházeli z výše prezentovaných zjištění kvalitativního šetření, které jsme ověřovali a upřesňovali na nižší úrovni veřejné správy. Cílem bylo jednak popsat a zpřesnit aktuální praxi sběru dat na lokální úrovni (jaká data jsou sbírána, jakými postupy, jací další aktéři bývají zapojováni, kdo je iniciátorem sběru, jaký je jeho účel a užití v koncepčních a strategických dokumentech) a jednak identifikovat potřeby a postoje liniových pracovníků v této oblasti (např. zda potřebují data o Romech pro svoji práci, jak hodnotí jejich význam ve vztahu k řešení problémů cílové skupiny, postoje k různým způsobům identifikace příslušnosti k romské etnicitě ad.). Svým charakterem se jedná především o popis, zčásti však lze hovořit také o exploraci, neboť se jedná o téma, jemuž dosud nebyla v šetřeních na lokální úrovni věnována pozornost.

Jak již bylo uvedeno v kapitole 1, cílovou skupinu dotazníkového šetření týkajícího se sběru dat o Romech na lokální úrovni byly obce s rozšířenou působností. Osloveni byli všichni vedoucí pracovníci sociálních odborů všech ORP v České republice (205 obcí) a úřadů městských částí hlavního města Prahy, které vykonávají přenesenou působnost v rámci jednotlivých správních obvodů (22 úřadů městských částí), celkem tedy 227 úřadů. Vedoucím pracovníkům sociálních

odborů těchto úřadů byl rozeslán anonymní on-line dotazník,⁶⁸ bylo však na nich, zda tento dotazník vyplní oni sami, nebo jej delegují na své kolegy.

Dotazník byl zaměřen na několik základních oblastí, které se týkaly zkušeností, potřeb a postojů souvisejících se sběrem dat o Romech na území ORP. Tato data byla pro účely šetření vymezena jako taková data, která mají číselnou podobu a současně obsahují údaj o romské etnické příslušnosti.

Struktura výzkumného vzorku

Dotazování se zúčastnilo 157 ORP ze všech 14 krajů ČR, z čehož usuzujeme na relativně příznivou míru návratnosti na úrovni 70 %. Pro korektní posouzení zobecnitelnosti výsledků na základní soubor ORP bychom potřebovali srovnat další údaje, jako je počet obyvatel správního obvodu ORP a podíl romské populace v ORP. Oba údaje jsme v dotazníku sledovali, při analýze získaných dat jsme však zjistili, že někteří respondenti pravděpodobně dezinterpretovali význam otázek a uvedli údaje týkající se pouze dané obce s rozšířenou působností, nikoliv celého jejího správní obvodu. Údaje tedy nelze použít a srovnání výzkumného vzorku a základního souboru tudíž není možné provést.

V tabulce č. 3 uvádíme orientační odhadovaný podíl romského obyvatelstva na populaci ORP. Jak ukazuje tabulka, všechny ORP (kromě dvou, u kterých hodnotu neznáme) mají na svém území obyvatele z romské populace. Mezi dotázanými ORP se tedy nevyskytuje žádná, u které by bylo téma zcela irelevantní. Odhadovaný podíl romské populace na celku obyvatel ORP se u necelých třech čtvrtin ORP pohybuje do 5 %, u 37 % pouze do 1 %. Ve vazbě na míru návratnosti usuzujeme, že dotazník nevyplnily převážně ty ORP, které na svém území romskou populaci nemají, nebo ne v takové míře, která by zakládala speciální agendu. Z hlediska těch ORP, pro které je téma relevantní, by pak míra návratnosti mohla být ještě vyšší než 70 %. Pokrytí relevantních aktérů potvrzuje i skutečnost, že ve více než polovině ORP (54 %), které se zúčastnily šetření, se vyskytují sociálně vyloučené lokality, kde žijí mimo jiné Romové.

⁶⁸ Vyplněné dotazníky neobsahují žádné údaje, které by umožňovaly identifikaci konkrétního úřadu, konkrétní ORP. Identifikační otázky se týkaly pouze kraje, velikosti ORP podle počtu obyvatel, odhadovaného podílu romské populace na celku obyvatel ORP.

Tabulka č. 3 **Struktura ORP z hlediska (odhadovaného) podílu romského obyvatelstva na populaci ORP**

Podíl romského obyvatelstva na populaci ORP	Počet ORP	Podíl (%)
1 % nebo méně	58	37,4
1,1–5 %	55	35,5
5,1–10 %	26	16,8
10,1–15 %	7	4,5
15,1–20 %	4	2,6
Nad 20 %	5	3,2
Celkem	155	100

Pozn.: Respondenti ze dvou ORP odmítli uvést odhad podílu romského obyvatelstva.

Co se respondentů, tj. konkrétních osob, které dotazník vyplňovaly týče, více než polovinu z nich tvořili pracovníci na pozici romského poradce, 20 respondentů byli vedoucí odboru nebo oddělení a dále sociální pracovníci, sociální kurátoři a pracovníci OSPOD. Jednalo se většinou o zkušené pracovníky, kteří mají na dané pozici několikaletou praxi (pouze 9 % respondentů pozici zastávalo méně než jeden rok). 6 respondentů uvedlo romský původ, přičemž tři z nich zastávali pozici romského poradce, což zároveň znamená, že pouze 3 z 86 romských poradců v našem vzorku se hlásí k romskému původu.

Tabulka č. 4 **Jak dlouho zastávají respondenti svoji pozici**

Délka výkonu pozice	Romský poradce		Ostatní pozice		Celkem	
	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)	počet	podíl (%)
Méně než 1 rok	10	11,6	4	5,6	14	8,9
1–5 let	35	40,7	12	16,9	47	29,9
Déle než 5 let	41	47,7	55	77,5	96	61,1
Celkem	86	100	71	100	157	100

Více než dvě třetiny respondentů již byly v minulosti osobně zapojeny do sběru dat o Romech, a to buď přímo na současném pracovišti (65 %), nebo na jiném pracovišti (5 %). Ostatní respondenti na sběru dat o Romech dosud neparticipovali, a většina z nich by ani nebyla ochotná se do takového sběru zapojit (39 z 51 osob).

Vyjádřená potřeba sběru dat o Romech na ORP

Pro řešení sociálních problémů, které se týkají mj. romských občanů na území ORP, je dotázanými pracovníky za vhodnější považován sběr dat bez rozlišování etnicity. V tomto směru jsou postoje respondentů v rozporu se zjištěním z rozhovorů: zatímco rozhovory ukázaly, že na úrovni tvorby (národní) politiky je kladen důraz na etnická data coby předpoklad pro formulaci vhodných nástrojů, které budou odpovídat specifikům této cílové skupiny, na lokální úrovni tento přístup nemá podporu. Data tak naznačují, že se aktéři na různých úrovních veřejné správy v tomto názoru zásadně liší.⁶⁹

Tabulka č. 5 Pokud jde o situaci Romů ve Vaší ORP, jaký postup považujete za vhodnější pro řešení jejich problémů?

	Počet	Podíl (%)
Zjišťovat data o sociálních problémech v ORP a přitom rozlišovat etnickou příslušnost osob, kterých se týkají	18	11,5
Zjišťovat data o sociálních problémech v ORP bez ohledu na etnickou příslušnost osob, kterých se týkají	126	80,3
Nevím	13	8,3
Celkem	157	100

Přestože respondenty jsou pracovníci zabývající se agendou romské integrace, většina z nich (60 %) nepovažuje za potřebné pro vlastní práci disponovat etnickými daty ani v individuální, ani agregované podobě. Pokud jde o konkrétní data o Romech, považují je za potřebné častěji v těch ORP, v nichž se nachází sociálně vyloučené lokality (31 % oproti 17 % ORP, v nichž SVL nemají); potřeba takových dat je nejnižší v ORP s velmi nízkým (nejvýše 1%) odhadovaným podílem Romů v populaci. Z regionálního hlediska tak potřebu konkrétních dat vyjadřovali častěji respondenti z ORP v Ústeckém kraji; naopak tomu bylo v krajích Středočeském, Karlovarském a Plzeňském.

Mezi daty o Romech, která považují respondenti za potřebná pro svoji práci, převažují počty, a to počty Romů na území obce, počty Romů ohrožených sociálním vyloučením a data týkající se bydlení a zaměstnanosti.

⁶⁹ Při interpretaci je ovšem nutné mít na mysli skutečnost, že zjištění z kvalitativního šetření (v tomto případě zjištění o postojích na národní úrovni) nelze zobecňovat.

Tabulka č. 6 Vnímaná potřebnost různých typů dat pro práci respondentů

Jaká data potřebují respondenti pro vlastní práci	Potřebují	Nepotřebují	Neví	Potřeba dané položky (% ORP)
	počet	počet	počet	podíl
Počet osob (Romů) ohrožených sociálním vyloučením	37	1	0	24 %
Počet Romů v různých typech bydlení (např. v obecních bytech, na ubytovnách, v nájmu apod.)	29	6	3	18 %
Počet osob (Romů) na území obce	31	7	0	20 %
Počet nezaměstnaných Romů	28	9	1	18 %
Počet osob s rizikovým chováním (např. kouření, konzumace alkoholu, návykových látek, gambling apod.)	23	11	4	15 %
Počet příjemců sociálních dávek (např. dávek pomoci v hmotné nouzi, státní sociální podpory)	23	11	4	15 %
Počty romských dětí pod dohledem OSPOD	22	12	4	14 %
Počet klientů sociálních služeb (např. dle poskytovatelů, typů služeb)	19	11	8	12 %
Počet zaměstnaných Romů	21	13	4	13 %
Počet podpořených Romů v rámci APZ (VPP, rekvalifikace, poradenské programy ad.)	21	14	3	13 %
Počet žen / mužů	20	16	2	13 %
Zdravotní stav Romů v ORP (např. počty osob se zdravotním postižením, se zdravotním znevýhodněním, počty osob s různými diagnózami)	17	15	6	11 %
Počet romských dětí v MŠ, ZŠ, SŠ apod.	17	16	5	11 %
Počet romských žáků, studentů – příjemců stipendií	17	16	5	11 %

Pozn.: Poslední dvě položky vykazují shodné hodnoty, což je zřejmě dáno jejich úzkou věcnou provázaností. Většina dotázaných odpověděla na obě otázky shodně.

S ohledem na nízkou vyjádřenou potřebu etnických dat o Romech a preferenci ne-etnických dat vztažených k sociálním problémům není překvapivé, že většina respondentů (70 %) považuje současný stav z hlediska dostupnosti dat o Romech na svém pracovišti za vyhovující.

Data o Romech pořizovaná na ORP

Řada ORP podle vyjádření respondentů žádná data o Romech nepořizuje – celkem 59 respondentů (38 %) odpovědělo záporně ve všech sledovaných položkách (viz tabulka č. 7); alespoň nějaká data pak pořizuje 82 obcí (52%)⁷⁰. Reálný podíl obcí, které taková data pořizují, však bude zřejmě vyšší s ohledem na to, kolik respondentů uvádí používání expertních odhadů a také s ohledem na to, jak vysoký podíl ORP poskytuje data pro potřeby Zpráv o stavu romské menšiny. Naprostá většina respondentů (87 %) uvádí, že jejich ORP poskytuje data o Romech krajskému koordinátorovi pro romské záležitosti jako podklad pro formulaci Zprávy o stavu romské menšiny; jedním z vysvětlení tohoto nesouladu by mohlo být, že část jich pouze předává informaci pořízenou někým jiným, a sama data nepořizuje.

Jak je patrné z tabulky č. 7, nejčastěji jsou sbírána právě ta data, která jsou požadována v rámci podkladů pro zpracování Zprávy (počet Romů na území obce, počet Romů ohrožených sociálním vyloučením a struktura podle pohlaví). Reportované podíly ORP, které tato data sbírají, jsou nicméně poměrně nízké, zejména pokud přihlídneme ke skutečnosti, že se jedná o zavedený systém sběru dat, který se pravidelně opakuje a je iniciován a řízen „shora“. To naznačuje spíše omezenou ochotu obcí podílet se na tomto sběru a přenesení odpovědnosti za data na úroveň krajských koordinátorů, což pak musí mít dopad na přesnost a úplnost dat. Současně podíly těch, kteří uvádějí konkrétní podobu sběru dat požadovaných pro Zprávu neodpovídají vysoké míře deklarované součinnosti ORP v této aktivitě. Z dalších oblastí pořizování dat se pak jedná o data týkající se bydlení a počet romských dětí pod dohledem OSPOD (v obou případech lze předpokládat návaznost na výkon agendy přímo na obecním úřadu; jak ukážeme dále, o oblasti bydlení poskytují data správy obecního bytového fondu). Obce prakticky nesbírají data v oblasti školství, přestože představují zřizovatele škol, což může být dáno tím, že takový sběr provádí MŠMT (viz podkap. 3.1).

Z regionálního hlediska je zajímavé, že celkem v pěti krajích byla identifikována nízká podpora sběru dat obecně (60 a více procent ORP v těchto krajích nesleduje ani počet Romů na území obce). Mezi tyto kraje přitom překvapivě patří také tři kraje s vůbec nejvyšším podílem Romů v rámci ČR (např. podle dat SLDB).

⁷⁰ Ostatní (10 % respondentů) odpověděli ve všech položkách „nevím“.

Tabulka č. 7 **Jaká data ORP pořizují**

Sběr dat o Romech v ORP	Ano	Ne	Nevím	Podíl ORP, které data sbírají (jen z odpovědí ano a ne)
	počet	počet	počet	podíl (%)
Počet osob (Romů) na území obce	61	79	17	44
Počet osob (Romů) ohrožených sociálním vyloučením	56	81	20	41
Počet žen / mužů	29	104	24	22
Počet Romů v různých typech bydlení (např. v obecních bytech, na ubytovnách, v nájmu apod.)	25	107	25	19
Počty romských dětí pod dohledem OSPOD	25	104	28	19
Počet klientů sociálních služeb (např. dle poskytovatelů, typů služeb)	14	117	26	11
Počet romských dětí v MŠ, ZŠ, SŠ apod.	12	113	32	10
Počet osob s rizikovým chováním (např. kouření, konzumace alkoholu, návykových látek, gambling apod.)	11	117	29	9
Počet příjemců sociálních dávek (např. dávek pomoci v hmotné nouzi, státní sociální podpory)	12	117	28	9
Počet nezaměstnaných Romů	9	118	30	7
Počet romských žáků, studentů – příjemců stipendií	7	117	33	6
Počet podpořených Romů v rámci APZ (VPP, rekvalifikace, poradenské programy ad.)	7	117	33	6
Počet zaměstnaných Romů	8	120	29	6
Zdravotní stav Romů v ORP (např. počty osob se zdravotním postižením, se zdravotním znevýhodněním, počty osob s různými diagnózami)	7	122	28	5

Skutečností, že data jsou sbírána především pro potřeby Zprávy o stavu romské komunity odpovídá také to, že požadavek na ně přichází nejčastěji ze strany krajského úřadu a/nebo Úřadu vlády ČR. Jak je zřejmé z podkapitoly 3.4, Úřad vlády shromažďuje podklady pro Zprávu právě prostřednictvím krajských koordinátorů pro romské záležitosti, kteří působí na krajských úřadech. Z vlastní iniciativy sbírají ORP data o Romech jen zřídka, celkem 12 % z nich.

Tabulka č. 8 **Zadavatelé sběru dat o Romech**

Zadavatel	Ano	Ne	Nevím	ANO jen z odpovědí ano/ne
	počet	počet	počet	podíl (%)
Vlastní obecní/městský úřad	17	130	10	12
Krajský úřad	120	24	13	83
Úřad vlády ČR	56	80	21	41
Ministerstva	23	112	22	17
Poskytovatelé finančních prostředků na podporu Romů	5	130	22	4
Jiný subjekt	4	122	31	3

Přibližně polovina ORP (81) se při sběru dat o Romech obrací na některé další aktéry, nejčastěji na úřady práce (38 %), poskytovatele sociálních služeb (28 %), školy a školská zařízení (28 %) a také na správy obecního bytového fondu (27 %). Naopak málo často jsou oslovovány organizace občanského sektoru (10 %), a pouze výjimečně pak soukromí pronajímatelé bytů a zaměstnavatelé.

Pokud jsou osloveni, pak se nejvíce daří získávat data o Romech od poskytovatelů sociálních služeb a od správ obecního bytového fondu; oslovené úřady práce poskytují data o Romech méně často.

Účel sběru dat

Z předchozího textu je zřejmé, že významným (mnohdy zřejmě nejvýznamnějším) účelem sběru dat o Romech na ORP je příprava podkladu pro krajské a národní zprávy o stavu romské menšiny.

Kromě toho jsme zjišťovali také další možné účely sběru dat o Romech relevantní pro lokální úroveň veřejné správy. Mezi nimi se jako nejvýznamnější jeví sběr dat pro formulování lokálních politik a nastavení jejich intervencí. V tomto ohledu je ovšem překvapivé, že sběr dat za tímto účelem obvykle není iniciován samotnými obcemi.

Třetina respondentů uvedla, že jimi pořízená data bývají uváděna v koncepčních nebo strategických dokumentech. Nejčastěji byly zmiňovány dokumenty formulované na vyšších úrovních veřejné správy (zpravidla v krajských a národních Zprávách o stavu romské menšiny, v některých krajích pak také ve strategiích romské integrace). Z dokumentů lokální povahy byly kromě komunitních plánů sociálních služeb uváděny plány sociálního začleňování některých měst, koncepce prevence kriminality a v jednom případě také strategický plán rozvoje města.

Některými respondenty byly explicitně uvedeny další účely sběru dat o Romech na ORP – jednalo se o sběr dat pro zprostředkování náhradní rodinné péče⁷¹ a také pro výkazy o sociální práci.

Tabulka č. 9 Účel sběru dat o Romech

Účel	Ano	Ne	ANO ze všech odpovědí (%)
Formulování lokálních politik, strategií, koncepcí, akčních plánů apod.	73	84	46,5
Nastavení projektů, opatření, služeb a intervencí	56	101	35,7
Získání zdrojů na vlastní projekt, opatření, službu apod.	31	126	19,7
Rozhodování při rozdělování dotací nebo jiné formy podpory žadatelů	26	131	16,6
Monitoring a evaluace projektů, politik, služeb atd.	40	117	25,5
Vyvracení podezření z nerovného zacházení vůči Romům	21	136	13,4
Vyvracení negativních stereotypů, předsudků o Romech	24	133	15,3
Jiné, další účely	8	149	5,1

Vybrané faktory ovlivňující sběr dat na ORP

Z výše uvedeného je zřejmé, že sběr dat o Romech na ORP výrazným způsobem ovlivňuje systém nastavený Úřadem vlády ČR ve vazbě na formulaci Zprávy o stavu romské menšiny. Zajímali jsme se také o kontra faktory, které mohou negativně ovlivňovat nastavení sběru dat o Romech a ochotu ORP zapojit se do něj. Za nejvýznamnější z nich lze považovat zejména obavu, že sběr dat o Romech je diskriminační, a také obavu, že by takovým sběrem mohlo dojít k porušení právních předpisů v oblasti ochrany osobních údajů.

Jako poměrně významné se také jeví problémy spojené s kvalitou dat (jsou považována za nepřesná) a s (ne)ochotou aktérů, včetně samotných Romů je poskytovat.

⁷¹ (Odlišná) etnicita dítěte bývá zvažovaným aspektem v procesu zprostředkování náhradní rodinné péče. Jako další možné vysvětlení se nabízí participace obcí v dotazníkovém šetření Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí „Identifikace bariér v přístupu romských dětí ke zprostředkování náhradní rodinné péče (viz podkap. 3.5).

Tabulka č. 10 Co ovlivňuje situaci v oblasti/nastavení sběru dat o Romech

Vliv	Průměr
Obava, že sběr etnických dat o Romech je diskriminační	3,55
Obava z porušení zákona o ochraně osobních údajů	3,17
Získávaná data o Romech jsou nepřesná	3,13
Obava z neochoty Romů poskytovat takové údaje	3,06
Neochota ze strany dalších aktérů poskytovat nebo sdílet data	2,88
Není jasné, koho považovat za Roma	2,82
Obava ze zneužití takových dat v neprospěch cílové skupiny (Romů)	2,82
Chybějící, nedostatečné či nevhodné metodické vedení	2,37
Nízká podpora ze strany nadřízených, politické reprezentace	1,86

Pozn.: Hodnocení na škále od 1 (vůbec neovlivňuje) až 5 (zásadně ovlivňuje).

Způsoby identifikace romské příslušnosti při pořizování dat

Co se způsobu získávání dat a určování etnické příslušnosti týče, data o Romech pořizovaná ORP mají nejčastěji povahu expertních, kvalifikovaných odhadů (tento postup využily čtyři pětiny dotázaných ORP), jde tedy o externí identifikaci. Více než 20 % respondentů pak uvedlo, že při sběru dat o Romech využili administrativních záznamů či evidence (např. o účastnících projektu nebo klientech určité služby), a výzkum v této oblasti pak provedlo nebo provádí 14 obcí (9 %), z toho 5 ORP je z Kraje Vysočina, kde ve sledovaném období probíhal sběr dat pro potřeby tvorby krajské strategie romské integrace.⁷²

Rozšířené je určování romské etnické příslušnosti dle definice MŠMT, která byla opakovaně zmiňována také v rámci kvalitativní studie: „*Za Roma je považovaná osoba, která se za něj sama považuje, aniž by se nutně k této příslušnosti za všech okolností hlásila (např. při sčítání lidu), a/nebo je za takovou považována svým okolím na základě skutečných, či domnělých (antropologických, kulturních nebo sociálních) indikátorů.*“ 78 % respondentů se již s tímto přístupem setkalo a téměř polovina (46 %) respondentů jej již ve své praxi použila. Existuje však také část pracovníků, kteří tuto definici odmítají. 60 % respondentů, kteří zatím tento přístup ve své praxi nepoužili, vyjádřilo

⁷² Výzkum realizovali pracovníci Ekonomicko-správní fakulty Univerzity Pardubice. V době dotazníkového šetření nebyla strategie schválena; její zveřejnění se předpokládá v první polovině roku 2024. Název kraje uvádíme jmenovitě po konzultaci s odpovědným pracovníkem krajského úřadu, a to zejména s ohledem na skutečnost, že se v rámci tvorby politiky romské integrace v ČR jedná o ojedinělý počin.

neochotu takový přístup použít – celkově se jedná o třetinu (32%) všech dotázaných pracovníků ORP.

Co se týče preferovaného způsobu určování romské etnické příslušnosti, jednoznačnou podporu má sebeidentifikace samotnou osobou (96,2 %). Naopak za nepřijatelnou považuje většina dotázaných určování příslušnosti externě, jinou osobou: určování příslušnosti na základě posouzení znaků, jako je vzhled, jméno či jazyk, považuje za přijatelný postup pouze 23 % respondentů a na základě přímé zkušenosti a/nebo znalosti kontextu pak 31 % respondentů. Připomeňme, že expertní odhady, založené ve své podstatě na externí identifikaci, jsou zároveň zatím nejrozšířenějším způsobem sběru dat, což je jistý paradox.

Shrnutí, závěry a doporučení

Na základě zmapování aktuální praxe (a podpory) sběru etnických dat o romské populaci lze vyslovit několik dílčích závěrů, které implikují silná místa – tj. místa, kde je sběr funkčně nastaven a pokrývá jednu z identifikovaných kategorií potřeb a dále také a slabá místa – tj. místa, kde je největší konflikt mezi potřebami a aktuálním stavem jejich saturace, případně místa, kde sběr dat selhává v důsledku nesouladu mezi potřebami různých úrovní aktérů.

Sběr dat je zatím iniciován zejména z vnějšku – ze strany institucí, které sběr přímo nerealizují. Mezi zadávajícími jsou unijní orgány a orgány národní vlády, zatímco klíčovými aktéry sběr vykonávajícími jsou obce, případně jimi zřizované organizace, realizátoři projektů a neziskové organizace obecně. To vytváří určité napětí, které se projevuje v nedůvěře ve smysl takto organizovaného sběru, v subverzi (podrývání smyslu a bojkotu) a nakonec ovlivňuje i kvalitu takto získávaných dat – data jsou neúplná, a tím pádem postrádají hodnotu.

Zjevný rozpor je v potřebách mezi úrovní státní správy a lokální úrovní. Zatímco státní správa sběr etnických dat iniciuje a považuje jej za potřebný (i když do určité míry pod tlakem evropských orgánů), na lokální úrovni převládá názor, že pro řešení sociálních problémů není etnické hledisko podstatné.

Centrální orgány přitom nevytvářejí subjektům realizujícím sběr dostatečnou metodickou podporu, nevyvíjejí dostatečnou snahu rozptýlit obavy spojené s dezinformacemi ohledně ochrany osobních údajů. Pokud upozorňují na to, že nemají být sbírány osobní údaje, nenabízejí postupy, jak se sběru osobních údajů vyhnout.

Výrazný a sílící tlak na sběr etnicky senzitivních dat o romské populaci vyvíjejí jednak judikáty Evropského soudu pro lidská práva týkající se diskriminace a jednak nastavené podmínky čerpání Evropských strukturálních a investičních fondů.

Porovnání okruhu sbíraných údajů s identifikovanými potřebami ukazuje, že sběr dat zatím reaguje pouze na jejich menší část. V souvislosti s tím se může jako značně obtížné ukázat naplnění některých souvisejících cílů významných strategických dokumentů ČR, především Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů 2021–2030. Také v některých oblastech, v nichž potřeba sběru dat existuje dlouhodobě, stále přetrvávají nejasnosti a sběr dat pro tyto potřeby doposud není dostatečně zajištěn (zejména v souvislosti s judikáty týkajícími se diskriminace).

Zároveň je však patrný pozitivní trend. Za nejlépe pokrytou kategorii potřeb lze považovat projekty ESIF a monitoring jejich zacílení. V jejich rámci jsou, zdá se, nejvíce rozpracovány a normalizovány postupy pro sběr etnických dat. Nicméně, tato data se týkají pouze velmi omezené skupiny osob a jejich využití je ohraničené pouze na oblast části programů financovaných z těchto fondů. Zadaní analýzy zaměřené na umístování romských žáků do škol a tříd mimo hlavní vzdělávací proud (PAQ

Research a STEM, 2022) MŠMT ČR pak naznačuje snahu o lepší využití sbíraných dat tak, aby mohla jednak sloužit jako podklad pro další nastavení politiky v této oblasti a jednak ke sledování pokroku v eliminaci nerovného a nespravedlivého přístupu vůči romské národnostní menšině v ČR (mj. i s ohledem na uplatňování rozsudku ve věci D.H.).

Za nejvíce nepokryté potřeby sběru etnických dat lze považovat hodnocení dopadů politického úsilí v této oblasti i a vyvracení negativních stereotypů, která by byla organizována z národní úrovně. Stejně tak se jeví jako nedostatečné samotné zmapování nerovného postavení Romů v ČR v řadě sociálních a ekonomických dimenzí. Tuto oblast by mohlo alespoň částečně pokrýt realizované výběrové šetření romské populace.

Z hlediska používaných nástrojů pro sběr etnických dat je nejčastěji používána externí identifikace založená na definici zavedené MŠMT ČR spolu s neadresným sběrem dat a kvalifikované odhady (které obvykle vypovídají o určité skupině osob). Většina zástupců ORP (78 %) má s použitím definice zkušenost, 46 % ji někdy použilo. Na druhou stranu třetina dotázaných není ochotna ji použít.

Liší se přístup různých institucí ke sběru dat je zvláště patrný v případě sběru dat o Romech pro potřeby Zprávy o stavu romské menšiny. V tomto případě je sběr dat nedostatečně standardizovaný, validita údajů zjišťovaných romskými poradci ORP a krajskými koordinátory se liší a výraznou roli sehrává také nedůvěra a neochota některých samospráv ke spolupráci při sběru těchto dat. V případě Zprávy se projevuje nejasnost účelu, která má vliv na legitimitu tohoto sběru a z ní plynoucí nedostatečnou podporu na lokální úrovni, která se odráží v kvalitě informací, které jsou získávány.

V této souvislosti doporučujeme větší zapojení tzv. triangulace dat, kdy, zvláště, pokud jde o kvalifikované odhady počtu Romů v území, je vhodné si pro srovnání a korekci vyžádat informaci od více (optimálně tří) expertů, u nichž lze zároveň očekávat odlišné zájmy (právě v souvislosti se sběrem etnických dat).

Obdobně v případě externí identifikace, tedy v případě připsování etnické příslušnosti či etnického původu jednotlivým osobám ze strany nějakého experta, je vhodné použít metodu identifikace třetí stranou, kdy právě třetí strana zastupuje neutrální – tj. na výsledku nezávislou stranu.

Zaznívá také přesvědčení o neúčelnosti sběru etnických dat nebo pochybnosti o možnosti jejich sběru s ohledem na etické či právní otázky. Nadále přetrvávají dezinformace týkající se záměny sběru neadresných, agregovaných dat o etnické příslušnosti osob se zpracováním osobních údajů zvláštní kategorie. Za nejvýznamnější faktor, který ovlivňuje situaci v oblasti sběru dat o Romech, považují zástupci ORP obavu, že sběr etnických dat je diskriminační a na druhém místě je to obava z porušení zákona na ochranu osobních údajů. Bylo by proto žádoucí, aby zadávající instituce prováděly osvětu v oblasti způsobů sběru, které nejsou v konfliktu se zákonem na ochranu osobních údajů, a tím podporovaly jejich legitimitu.

Informanti zdůrazňují podmínku praktické využitelnosti konkrétních zjišťovaných dat. Dobrým příkladem, který tuto podmínku nenaplnuje, je podřazení kategorie osob z romské menšiny pod obecnější kategorii cílových skupin, tak jak tomu bylo v rámci OPZ. Sběr v tomto případě probíhá na základě sebeidentifikace, ale takto získaný údaj se nedá nijak využít, protože se záhy stává nerozlišitelným od obecnější kategorie, pod kterou je vykazován. Taková podoba dat limituje jak jejich využití, tak jejich výpovědní hodnotu.

Přesvědčení, že podmínkami pro podporu aktivit v oblastech školství, kultury či sociálního začleňování apod. by měly být jiné charakteristiky než etnická příslušnost zástupců cílové skupiny a že pro sběr etnických dat tedy není opodstatněné, se objevilo pouze jednou. Jinak zástupci veřejných institucí vnímají data o Romech jako důležitou či přímo nezbytnou oporu těchto aktivit (např. kvůli lepšímu zacílení programu či aktivity, kvůli možnosti zhodnotit dosažené změny apod.). V tom se naprosto rozcházejí s názorem zástupců OPR. Je potřeba vést věcnou debatu, kdy a proč jsou potřebná etnická data.

Nakonec dodejme, že jeden významný zdroj jinak nedostupných informací o romské populaci (vymezené romskou národností a/nebo romským mateřským jazykem) – SLBD se zatím zdá být opomíjen.

Doporučujeme:

- posílit metodickou podporu při sběru dat opakovaně vyžadových od vyšší úrovně státní správy včetně zdůvodnění účelu, ke kterému jsou data pořizována;
- při identifikaci romské etnické příslušnosti pro účely Zprávy o stavu romské menšiny i nadále používat definici zavedenou MŠMT, a to s ohledem na převládající přijatelnost tohoto přístupu a absenci vhodnější alternativy;
- v případě přímého individuálního sběru informací zahrnujícím etnickou příslušnost doporučujeme použít sebeidentifikaci, doplněnou případně o informaci o etnickém původu na základě znalosti romského jazyka u respondentů či jejich rodičů;⁷³
- pro získání legitimacy sběru etnických dat u lokálních aktérů by bylo vhodné v konkrétních případech sběrů vyjasnit obsah zákona o ochraně osobních údajů;
- měla by být otevřena věcná debata, jaká data a za jakým účelem by měla být na lokální úrovni sbírána;

⁷³ Tento postup doporučujeme v Metodice sběru dat o socioekonomické situaci romské populace v České republice; metodika bude zveřejněna v dubnu / květnu 2024 a může dojít k částečné úpravě jejího názvu.

- na sběry organizované „shora“, včetně těch stávajících, by měly být alokovány prostředky, a to jak finanční, tak personální, aby měly zainteresovaní aktéři prostor dostatečně se mu věnovat, dělat triangulaci dat, konzultovat s dalšími aktéry apod.

Na závěr bychom chtěli reflektovat potřeby sběru dat o romské populaci v ČR v kontextu trendu evidence based policy. Tento neuspokojený požadavek na kvantifikaci již v diskurzu politických opatření rezonuje tak dlouho, že se již nedisktuje o tom, jaká konkrétní data jsou vlastně potřebná a proč. Pokud je dosažení informací komplikované, což v případě romské populace platí (romská populace je považována za hard-to-reach, hard-to-survey populaci a jako objekt sběru dat má řadu zvláštností) a linioví pracovníci jejich sběr nepovažují za legitimní, je nutné se zamyslet nad tím, jaká data jsou opravdu potřeba. Data je vhodné sbírat až ve vazbě na jasně stanovený účel, který byl sběr dat legitimizoval i mezi lokálními aktéry. Alternativou se pak jeví využívat výsledky výběrového šetření romské populace získané v rámci Projektu NF a usilovat o jeho pravidelné opakování.

Literatura a zdroje

Agentura pro sociální začleňování, nedat. Dotazník *Šetření životních podmínek obyvatel sociálně vyloučených lokalit v ČR (SVL-SILC 2021)*.

Agentura pro sociální začleňování, 2022. *Šetření životních podmínek obyvatel sociálně vyloučených lokalit v ČR (SVL-SILC 2021)* [online]. Dostupné z: <https://www.socialni-zaclenovani.cz/svl-silc/>; https://www.socialni-zaclenovani.cz/wp-content/uploads/SVL-SILC-2021_souhrn_zjisteni.pdf

APFELBAUM, Evan P., Michael I. NORTON & Samuel R. SOMMERS, 2012. Racial Color Blindness: Emergence, Practice, and Implications. *Current Directions in Psychological Science*, 21 (3), 205–209. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/09637214111434980>

BARVÍKOVÁ, Jana & Jana PALONCYOVÁ, 2022. *Zprostředkování náhradní rodinné péče u dětí romského etnika*. Praha: VÚPSV, v. v. i. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_507.pdf

BARVÍKOVÁ, Jana & Jana PALONCYOVÁ, 2022a. Role romské etnicity v procesu zprostředkování náhradní rodinné péče. *Fórum sociální politiky*, 16(1), 2–10. Dostupné z: <https://www.rilsa.cz/clanek/role-romske-etnicity-v-procesu-zprostredkovani-nahradni-rodinne-pece/>

Comprehensive Evaluation of the Reform of Inclusive Education in Relation to Roma Pupils of Committee of Ministers of the Council of Europe 9th April 2019, D.H. and others vs. Czech Republic, stížnost č. 57325/00. Dostupné z: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=090000168093de28

CAIRNEY, Paul, 2016. *The politics of Evidence-Based Policy Making*. London: Palgrave Macmillan.

DAVIDOVÁ, Eva, 2009. Mezigenerační změna: ke ztrátě dvou generací Romů v uplynulém půlstoletí (v důsledku poválečné migrace a asimilačních tlaků v 50.–80. letech 20. století). In. *Cikánské skupiny a jejich sociální organizace*. Brno: CDK, 238–266.

EU-FRA, 2009. *EU-MIDIS Technical Report Methodology, Sampling and Fieldwork*. Vienna: European Agency for Fundamental Rights. Dostupné z: https://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-midis_technical_report.pdf

EU-FRA, 2013. *Roma Pilot Survey – Technical report: methodology, sampling and fieldwork* [online]. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Dostupné z: <https://fra.europa.eu/en/publication/2014/roma-pilot-survey-technical-report-methodology-sampling-and-fieldwork>

EU-FRA, 2017. *Second European Union Minorities and Discrimination Survey Technical report* [online]. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Dostupné z: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-eu-midis-ii-technical-report_en.pdf

EU-FRA, 2021. *Roma Survey 2021 – Technical report* [online]. Luxembourg: Publication Office of the European Union. Dostupné z: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2023-roma-survey-2021-technical-report_en.pdf

GABRIŠOVÁ, Veronika, 2021. *Legislativní analýza sběru etnický senzitivních dat z hlediska ochrany osobních údajů*. Brno: VÚPSV, v. v. i., výzkumné centrum Brno. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/Fulltext/vz_488.pdf

GABRIŠOVÁ, Veronika, 2022. *Právní analýza podmínek zpracování osobních údajů vypovídajících o etnickém původu*. Brno: VÚPSV, v. v. i., výzkumné centrum Brno. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_518.pdf

GAC spol. s r. o., 2006. *Analýza sociálně vyloučených lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*. Praha: GAC spol. s r. o.

GAC spol. s r. o., 2015. *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR* [online]. Praha: GAC spol. s r. o. Dostupné z: <https://www.esfcr.cz/documents/21802/791224/Anal%C3%BDza+soci%C3%A1ln%C4%9B+vyllu%C4%8Den%C3%BDch+lokalit+v+%C4%8CR/65125f3c-3cd9-4591-882b-fd3935458464>

HASSEL, Anke & Kai WEGRICH, 2022. *How to Do Public Policy*. Oxford: University Press.

Housing First, nedat. *Dotazníky pro evaluaci dopadů programů řešení bytové nouze – Housing First* [online]. Dostupné z: https://www.esfcr.cz/documents/21802/12045443/Dotazn%C3%ADk+p%C5%99ed+nast%C4%9Bhov%C3%A1n%C3%ADm_Housing+First.pdf/001a83e9-72f2-4f6a-a88d-67fed35f0e3a?version=1.2&t=1582279526630

CHRISTENSEN, Tom & Per LAEGREID (eds.), 2019. *The Ashgate Research Companion to New Public Management*. New York: Routledge.

Kancelář veřejného ochránce práv, 2012. *Popis metody a výsledky výzkumu etnického složení žáků bývalých zvláštních škol v ČR v roce 2011/2012* [online]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/DISKRIMINACE/Vyzkum/Vyzkum_skoly-metoda.pdf

Kancelář veřejného ochránce práv, 2012. *Výzkum veřejného ochránce práv k otázce etnického složení žáků bývalých zvláštních škol* [online]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/234-2011-DIS-MC_Vyzkumna_zprava.pdf

Kancelář veřejného ochránce práv, 2015. *Diskriminace v ČR: oběť diskriminace a její překážky v přístupu ke spravedlnosti. Závěrečná zpráva z výzkumu veřejné ochránčiny práv* [online]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/CZ_Diskriminace_v_CR_vyzkum_01.pdf

Kancelář Veřejného ochránce práv, 2018. *Doporučení veřejné ochránčiny práv ke společnému vzdělávání romských a neromských dětí* [online]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/86-2017-DIS-VB_Doporučení_desegregace.pdf

Kancelář veřejného ochránce práv, 2020. *Rozhodování českých soudů o diskriminačních sporech 2015–2019. Výzkum veřejného ochránce práv 2020* [online]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/Rozhodov%C3%A1n%C3%AD%20%C4%8Desk%C3%BDch%20soud%C5%AF%20o%20diskrimina%C4%8Dn%C3%ADch%20sporech%202015%E2%80%932019.pdf>

Kancelář veřejného ochránce práv, 2021. *Naplňování práva na rovné zacházení a ochrany před diskriminací. Monitorovací zpráva 2021* [online]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/Monitorovac%C3%AD%20zpr%C3%A1va%20za%20rok%202021-final.pdf>

KNILL, Christoph & Jale TOSUN, 2020. *Public policy: A new introduction* (2nd edition). London: Macmillan International Higher Education Red Globe Press.

MAREŠ, Petr, Ladislav RABUŠIC & Petr SOUKUP, 2015. *Analýza sociálněvědních dat (nejen) v SPSS*. Brno: Masarykova univerzita.

MESSING, Vera 2014. *Methodological puzzles of surveying Roma/Gypsy populations*. *Ethnicities*, 14(6), 811–829.

Ministerstvo financí ČR, 2023. *Příručka pro příjemce grantů financovaných z programů Zdraví, kultura, řádná správa, lidská práva a spravedlnost. Verze č. 6 platná od 22. 2. 2023* [online]. Dostupné z: https://www.eeagrants.cz/assets/cs/media/2023-02-22_Prirucka-pro-prijemce-verze-c6final.pdf

MPSV ČR, nedat. *Informace ke spolupráci na evaluaci výzvy OPZ č. 108 Podpora programu Housing First (Bydlení především)* [online]. Dostupné z: http://socialnibydeni.mpsv.cz/images/soubory/Workshopy/HF_eval/Informace-ke-spolupr%C3%A1ci-na-evaluaci_Housing-First.pdf

MPSV ČR, 2021. *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2020* [online]. Praha: MPSV ČR. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/975025/Statisticka_rocenka_z_oblasti_prace_a_socialnic_h_veci_2020+%283%29.pdf/088fc9e5-c22f-0440-c461-5510cfc8835e

MPSV ČR, 2022. *Operační program Zaměstnanost plus 2021–2027 [online]*. Dostupné z: <https://www.esfcr.cz/operacni-program-zamestnanost-plus/-/dokument/18372619>

MPSV ČR, 2022a. *Operační program zaměstnanost plus. Obecná část pravidel pro žadatele a příjemce v rámci operačního programu zaměstnanost plus [online]*. Dostupné z: <https://www.esfcr.cz/documents/21802/18068251/Obecn%C3%A1+%C4%8D%C3%A1st+pravidel+pravidel+pro+%C5%BEadatele+a+p%C5%99%C3%ADjemce+z+OPZ%2B/9560e928-ad84-4221-84d7-e0996238a25a>

MPSV ČR a Lumos, 2021. *Dětské domovy pro děti do 3 let věku. Závěrečná zpráva ze zjišťování realizovaného Ministerstvem práce a sociálních věcí na jaře 2021 [online]*. Dostupné z: http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/dd3_2021_ver02.pdf

MPSV ČR, Sekce evropských fondů a mezinárodní spolupráce, 2020. *Účast osob z romské menšiny v projektech OPZ*. Praha: MPSV ČR.

MŠMT ČR, 2016. *Zpráva ze zjišťování kvalifikovaných odhadů počtu romských žáků v základních školách ve školním roce 2016/17*. Praha: MŠMT ČR.

MŠMT ČR, 2021. *Operační program výzkum, vývoj a vzdělávání. Verze 5.0 [online]*. Dostupné z: <https://opvvv.msmt.cz/download/file5847.pdf>

MŠMT ČR, 2022. *Operační program Jan Amos Komenský, Programový dokument, Programové období 2021–2027 Verze 2.7 [online]*. Dostupné z: https://opjak.cz/wp-content/uploads/2022/06/OP_JAK_v2.7.pdf

MŠMT ČR, Odbor koncepce a vedení OP VVV. *Prosba o spolupráci [elektronická pošta]*. Message to: miroslava.rakoczyova@rilsa.cz. 8.–11. 11. 2021. Osobní komunikace.

Open Society Fund and Open Society Justice Initiative, 2018. *Rule 9 Submission to the Committee of Ministers. D.H. and others v. Czech Republic (Application No. 57325/00) [online]*. Dostupné z: https://osf.cz/wp-content/uploads/2018/06/DH_Rule_no._9_submission_-_2018-Nadace_OSF_OSJI-1.pdf

PALONCYOVÁ, Jana & Jana BARVÍKOVÁ, 2020. *Kvalifikované odhady pracovníků obcí s rozšířenou působností a krajských úřadů počtů zprostředkování rodinné péče s ohledem na etnickou příslušnost dětí v roce 2018*. Praha: VÚPSV, v. v. i. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/os_005.pdf

PAQ Research a STEM, 2022. *Výzkumná zpráva: Analýza příčin vyššího podílu romských žáků vzdělávajících se dle RVP ZV UV ve třídách zřízených podle § 16 odst. 9, školského zákona a návrh souboru opatření pro oblast vzdělávání a další relevantní oblasti [online]*. Dostupné z: https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2023/04/Final_Vyzkumna_zprava_%C2%A7_16_9_MSMT_PAQ_STEM.pdf

ROSTAS, Iulius, 2019. *A Task for Sisyphus: Why Europe's Roma Policies Fail*. Budapest: Central European University Press.

Rozhodnutí o důvěryhodnosti Evropského výboru pro sociální práva ze 17. června 2020, ERRC a MDAC vs. Česká republika, stížnost č. 157/2017. Dostupné z: https://justice.cz/documents/12681/719886/ERRC+a+MDAC_rozhodnut%C3%AD+EVSP_new2.pdf/aa01a18c-a46f-4d80-8eaf-bc5f867b4b7d

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva z 13. listopadu 2007, D. H. a ostatní vs. Česká republika, stížnost č. 57325/00. Dostupné z: [http://eslp.justice.cz/justice/judikatura_eslp.nsf/0/1DCD666F85A02043C1257BE300471725/\\$file/DH-rozsudekGC.pdf?open&](http://eslp.justice.cz/justice/judikatura_eslp.nsf/0/1DCD666F85A02043C1257BE300471725/$file/DH-rozsudekGC.pdf?open&)

ŠÍMÍKOVÁ, Ivana, Laura FÓNADOVÁ & Tomáš KATRŇÁK, 2022. *Analytická zpráva o územní distribuci romské populace podle dat z cenzu 2001 a 2011*. Praha: VÚPSV. Dostupné z: https://esd.rilsa.cz/wp-content/uploads/2023/04/vz_501.pdf

ŠÍMÍKOVÁ et al., 2019. *Analýza vhodných přístupů k určování etnické příslušnosti osob a sběru etnicky senzitivních dat v prostředí ČR*. Praha: VÚPSV, v. v. i. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_468.pdf

Úřad vlády České republiky, nedat. *Metodika k zabezpečení výkonu agendy integrace příslušníků romské komunity do společnosti* [online]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/Krajsti_koordinatori/Metodika_k-zabezpeceni-agendy.pdf

Úřad vlády České republiky, 2016. *Metodika pro sledování a vyhodnocování naplňování Strategie romské integrace do roku 2020* [online]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Metodika-pro-sledovani-a-vyhodnocovani-naplnovani-Strategie-romske-integrace-do-roku-2020_1.pdf

Úřad vlády České republiky, 2016a. *Metodika pro sledování a vyhodnocování naplňování Strategie romské integrace do roku 2020. Příloha: Indikátory pro sledování a vyhodnocování naplňování Strategie romské integrace do roku 2020* [online]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Priloha_Metodika_Indikatory-SRI-2020_1.pdf

Úřad vlády České republiky, 2018. *Zpráva o stavu romské menšiny za rok 2017* [online]. Praha: Úřad vlády České republiky. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Zprava-o-stavu-romske-mensiny-2017.pdf>

Úřad vlády České republiky, 2020. *Průvodní dopis ke Zprávě o stavu romské menšiny za rok 2020*.

Úřad vlády České republiky, 2020a. *Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2019* [online]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/aktuality/Zprava-o-stavu-romske-mensiny-2019.pdf>

Úřad vlády České republiky, 2021. *Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2020* [online]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/aktuality/Zprava-o-stavu-romske-mensiny-2020.pdf>

Úřad vlády ČR, dotační programy. *Dotační programy – dotaz*. Message to: miroslava.rakoczyova@rilsa.cz. 8.–11. 4. 2022. Osobní komunikace.

Usnesení vlády ČR ze dne 23. února 2015, č. 127 o Strategii romské integrace do roku 2020. Dostupné z: <https://odok.cz/portal/zvlady/usneseni/2015/127/>

ÚZIS, 2017. *Zdravotnická ročenka České republiky 2016* [online]. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/sites/default/files/knihovna/zdrroccz2016.pdf>

ÚZIS. *Sběr dat – prosba o kontakt*. Message to: miroslava.rakoczyova@rilsa.cz. 5.–10. 11. 2021. Osobní komunikace.

Zákon č 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zpráva o výkonu rozsudku Výboru ministrů Rady Evropy z 3. června 2022, D.H. a ostatní vs. Česká Republika, stížnost č. 57325/00. Dostupné z: https://www.justice.cz/documents/2509270/0/D.H.+a+ostatni_zpr%C3%A1va+o+v%C3%BDkonu+2022.pdf/27014c0b-a672-4712-a722-531c3e9db471,
[https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22excedentifler%22:%5B%22DH-DD\(2022\)606E%22%5D%7D](https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22excedentifler%22:%5B%22DH-DD(2022)606E%22%5D%7D)]

Zpráva za rok 2021 o stavu vyřizování stížností podaných proti České republice k mezinárodním orgánům ochrany lidských práv [online], 2022. Dostupné z: https://justice.cz/documents/12681/722987/Zpr%C3%A1va+KVZ+za+rok+2021_web.pdf/2d1ce61a-3e25-415f-907c-7e23489f30ad

Koncepční a strategické dokumenty – národní úroveň

Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2021. *Koncepce bydlení České republiky 2021+* [online]. Dostupné z: [https://www.mmr.cz/getmedia/30528174-7e61-421e-a058-5f39aa4f09c9/KB-2021-_komplet-web\(C\)_max.pdf.aspx?ext=.pdf](https://www.mmr.cz/getmedia/30528174-7e61-421e-a058-5f39aa4f09c9/KB-2021-_komplet-web(C)_max.pdf.aspx?ext=.pdf)

Ministerstvo vnitra ČR, 2022. *Strategie prevence kriminality v České republice na léta 2022 až 2027* [online]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/strategie-prevence-kriminality-v-ceske-republice-na-leta-2022-az-2027.aspx>

MPSV ČR, 2015. *Národní strategie rozvoje sociálních služeb na období 2016–2025* [online]. Praha: MPSV ČR. Dostupné z: https://socialnipolitika.eu/wp-content/uploads/2018/02/III-NSRSS_2016-2025_po_korekture-1.pdf

MPSV ČR, 2019. *Aktualizovaná koncepce rodinné politiky* [online]. Dostupné z: <https://socialnipolitika.eu/2019/09/aktualizovana-koncepce-rodinne-politiky-29-kvetna-2019/>

MPSV ČR, 2020a. *Strategický rámec politiky zaměstnanosti do roku 2023* [online]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/1357303/SRPZ_2030.pdf/148b2fc5-d7a6-f9c7-cc50-13b52a62e86e

MPSV ČR, 2021a. *Strategie sociálního začleňování 2021–2030* [online]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Strategie+soci%C3%A1ln%C3%ADho+za%C4%8Dle%C5%88ov%C3%A1n%C3%AD+2021-2030_roz%C5%A1%C3%AD%C5%99en%C3%AD.pdf/f3290708-edac-c579-05d5-92ae8cf872c2

MŠMT ČR, 2020. *Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+* [online]. Praha: MŠMT ČR. Dostupné z: https://www.msmt.cz/uploads/Brozura_S2030_online_CZ.pdf

Úřad vlády České republiky, 2021a. *Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů (Strategie romské integrace 2021–2030)* [online]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/zmocnenkyne-vlady-pro-lidska-prava/aktuality/Strategie-rovnosti--zacleneni-a-participace-Romu-2021---2030---textova-cast_OK.pdf

Úřad vlády České republiky, 2021b. *Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů (Strategie romské integrace 2021–2030), Úkolová část* [online]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/zmocnenkyne-vlady-pro-lidska-prava/aktuality/05-Strategie-romske-rovnosti--zacleneni-a-participace-2021---2030---ukolova-cast---MK-cista-C.xlsx>

Úřad vlády České republiky, 2015. *Strategie romské integrace do roku 2020* [online]. Dostupné z: <https://vlada.gov.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Strategie-romske-integrace-do-roku-2020.pdf>

Koncepční a strategické dokumenty – krajská úroveň

DUFEK, Adam, Petr LANG & Zuzana KOPECKÁ, 2020. *Rozsah sociálního vyloučení v Libereckém kraji* [online]. Agentura pro sociální začleňování. Dostupné z: <https://www.socialni-zaclenovani.cz/dokument/rozsah-socialniho-vylouceni-v-libereckem-kraji/>

DVOŘÁKOVÁ et al., TD kontext, 2013. *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit v Karlovarském kraji* [online]. Dostupné z: https://www.cheb.cz/assets/File.ashx?id_org=5091&id_dokumenty=956885%20

Hlavní město Praha, 2021. *Koncepce politiky hl. m. Prahy ve vztahu k národnostním menšinám – Aktualizace na období 2021–2025* [online]. Dostupné z: <https://prahanarodnostni.eu/wp-content/uploads/2021/02/Koncepce-schvalena-ZHMP-1.pdf>

Hlavní město Praha, 2022. *Strategie romské integrace v hlavním městě Praze pro roky 2022–2030* [online]. Dostupné z: <https://prahanarodnostni.eu/wp-content/uploads/2022/09/schvalena-Strategie.pdf>

Jihočeský kraj, 2021. *Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb Jihočeského kraje na období 2022–2024* [online]. České Budějovice: Jihočeský kraj. Dostupné z: <https://socialniportal.kraj-jihocesky.cz/planujeme/strednedoby-plan-rozvoje/sprss-2022-2024>

Jihomoravský kraj, 2020. *Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy Jihomoravského kraje na období 2020–2024* [online]. Dostupné z: <https://www.kr-jihomoravsky.cz/Default.aspx?ID=402394&TypeID=2>

Jihomoravský kraj, 2020. *Strategie romské integrace v Jihomoravském kraji na období 2021–2025* [online]. Brno: Jihomoravský kraj. Dostupné z: <https://www.kr-jihomoravsky.cz/Default.aspx?ID=18546&TypeID=2>

Kraj Vysočina, 2015. *Strategie integrace sociálně vyloučených lokalit v Kraji Vysočina – aktualizace pro období 2016–2022* [online]. Dostupné z: https://www.kr-vysocina.cz/assets/File.ashx?id_org=450008&id_dokumenty=4071313

Kraj Vysočina, 2022. *Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb Kraje Vysočina 2023–2025* [online]. Dostupné z: https://www.kr-vysocina.cz/assets/File.ashx?id_org=450008&id_dokumenty=4117155

Krajský úřad Středočeského kraje, nedat. *Strategie integrace romské menšiny ve Středočeském kraji na léta 2022–2026* [online]. Dostupné z: <https://kr-stredocesky.cz/web/socialni-oblast/integrace-mensin#:~:text=kv%C4%9Btina%202022%20schv%C3%A1lilo%20koncep%C4%8Dn%C3%AD>

[%20materi%C3%A1l,ve%20v%C3%BDvoji%20soci%C3%A1ln%C3%ADho%20vylou%C4%8Den%C3%AD%20Rom%C5%AF.](#)

Krajský úřad Ústeckého kraje, 2022. *Program rozvoje Ústeckého kraje 2021–2027* [online]. Dostupné z: https://www.kr-ustecky.cz/assets/File.ashx?id_org=450018&id_dokumenty=1766016

Karlovarský kraj, nedat. *Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb v Karlovarském kraji na období 2021–2023* [online]. Dostupné z: <https://www.socialniprojektykk.cz/dokumenty-p125.htm>

Karlovarský kraj, 2022. *Strategie sociálního začleňování v Karlovarském kraji* [online]. Karlovy Vary: Karlovarský kraj. Dostupné z: <https://www.socialniprojektykk.cz/dokumenty-p125.htm>

Královéhradecký kraj, nedat. *Strategie prevence sociálně nežádoucích jevů v Královéhradeckém kraji 2022–2027* [online]. Dostupné z: <https://www.khk.cz/cz/strategie-prevence-socialne-nezadoucich-jevu-v-kralovehradeckem-kraji-2022-2027-335430/>

Liberecký kraj, nedat. *Koncepce prevence kriminality Libereckého kraje 2017–2021* [online]. Dostupné z: <https://kancelar-hejtmana.kraj-lbc.cz/page17/prevence-kriminality>

Moore Czech Republic s. r. o., nedat. *Program rozvoje Jihočeského kraje na období 2021–2027* [online]. Dostupné z: <https://www.kraj-jihocesky.cz/sites/default/files/inline-files/2020/Program%20rozvoje%20Jiho%C4%8Desk%C3%A9ho%20kraje%20na%20obdob%C3%AD%202021-2027.pdf>

Moravskoslezský kraj, nedat. *Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb v Moravskoslezském kraji na léta 2021–2023* [online]. Dostupné z: <https://www.msk.cz/assets/temata/socialni/strednedoby-plan-rozvoje-msk-21-23.pdf>

Odbor regionálního rozvoje a evropských projektů Libereckého kraje, 2020. *Strategie rozvoje Libereckého kraje 2021–2027* [online]. Liberec: Liberecký kraj. Dostupné z: <https://regionalni-rozvoj.kraj-lbc.cz/page1874/rozvojove-dokumenty-strategie-rozvoje-lk-a-program-rozvoje-lk/strategie-rozvoje-libereckeho-kraje-2021/dokument>

Odbor sociálních věcí Krajského úřadu Jihomoravského kraje, nedat. *Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb v Jihomoravském kraji na období 2021–2023* [online]. Dostupné z: <https://www.jmk.cz/content/28016>

Odbor sociálních věcí Krajského úřadu Jihomoravského kraje, 2023. *Akční plán rozvoje sociálních služeb v Jihomoravském kraji pro rok 2023* [online]. Dostupné z: <https://www.jmk.cz/content/28016>

Odbor sociálních věcí Krajského úřadu Královéhradeckého kraje, 2020. *Střednědobý plán sociálních služeb Královéhradeckého kraje 2021 až 2023* [online]. Dostupné z:

https://socialnisluzby.khk.cz/assets/poskytovatele/strategicke-dokumenty/soc-sluzby/P1_-Revize-c--10-Strednedobeho-planu-socialnich-sluzeb-Kralovehradeckeho-kraje-2021-az-2023.pdf

Odbor sociálních věcí Krajského úřadu Libereckého kraje, 2020. *Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb Libereckého kraje na období 2021–2023* [online]. Dostupné z: <https://odbor-socialni.kraj-lbc.cz/sprss-lk/strednedoby-plan-rozvoje-socialnich-sluzeb-libereckeho-kraje-na-obdobi-2021-2023>

Odbor sociálních věcí Krajského úřadu Libereckého kraje, 2021. *Strategie sociálního vyloučení Libereckého kraje 2021+* [online]. Dostupné z: <https://odbor-socialni.kraj-lbc.cz/oddeleni-socialni-prace/zalezitosti-narodnostnich-mensin-a-cizincu/socialni-zaclenovani/strategie-socialniho-zaclenovani-libereckeho-kraje-2021-pripominkovani#:~:text=Strategie%20ukazuje%20sm%C4%9Br%2C%20kter%C3%BDm%20by,soci%C3%A1ln%C3%ADho%20za%C4%8Dle%C5%88ov%C3%A1n%C3%AD%20na%20v%C5%A1ech%20spr%C3%A1vn%C3%ADch>

Odbor sociálních věcí Krajského úřadu Olomouckého kraje, 2019. *Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb v Olomouckém kraji pro rok 2021–2023* [online]. Dostupné z: <https://www.olkraj.cz/strednedoby-plan-rozvoje-socialnichsluzeb-v-olomouckem-kraji-pro-roky-2021-2023-cl-4766.html>

Odbor sociálních věcí Krajského úřadu Ústeckého kraje, 2021. *Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb Ústeckého kraje na období 2022–2024* [online]. Dostupné z: https://www.kr-ustecky.cz/assets/File.ashx?id_org=450018&id_dokumenty=1763342

Odbor sociálních věcí Moravskoslezského kraje, 2021. *Strategie podpory rozvoje romských komunit Moravskoslezského kraje na období 2021–2027* [online]. Moravskoslezský kraj. Dostupné z: https://www.msk.cz/assets/temata/strategicke_dokumenty/strategie-rom-komunit-msk-2021_2027.pdf

Odbor školství Krajského úřadu Jihomoravského kraje, 2022. *Strategie prevence kriminality Jihomoravského kraje na období 2023–2028* [online]. Brno: Krajský úřad Jihomoravského kraje. Dostupné z: <https://jmk.brandcloud.pro/document/111946/221403#el3027932>

Olomoucký kraj, 2020. *Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy Olomouckého kraje na období 2020–2024* [online]. Dostupné z: https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2021/02/DZ_Olomoucky-kraj_2020-2024.pdf

Olomoucký kraj, 2021. *Strategie prevence kriminality Olomouckého kraje na období 2022–2027* [online]. Dostupné z: <https://www.olkraj.cz/prevence-kriminality-cl-292.html>

Pardubický kraj, nedat. *Strategie romské integrace Pardubického kraje 2021–2026* [online]. Dostupné z: <https://www.pardubickykraj.cz/integrace-mensin>

Plzeňský kraj, nedat. *Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb v Plzeňském kraji na období 2023–2025* [online]. Dostupné z: https://socialnisluzby.plzensky-kraj.cz/Uploads/Files/gjlkba0z_jep.pdf

Sdružení BeePartner a.s., RADDIT consulting s. r. o., nedat. *Strategie rozvoje územního obvodu Olomouckého kraje 2021–2027 s výhledem do roku 2030, Analytická část* [online]. Dostupné z: <https://www.olkraj.cz/strategie-rozvoje-uzemniho-obvodu-olomouckeho-kraje-cl-537.html>

SLIVKA, Roman, nedat. *Koncepce integrace romské menšiny v Jihočeském kraji 2022–2024*.

Středočeský kraj, nedat. *Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb Středočeského kraje na období 2023–2025* [online]. Dostupné z: <https://stredoceskykraj.cz/web/socialni-oblast/sprss-sk-2023-2025>

Ústecký kraj, nedat. *Strategie prevence kriminality na území Ústeckého kraje na léta 2023–2028* [online]. Dostupné z: https://www.kr-ustecky.cz/assets/File.ashx?id_org=450018&id_dokumenty=1772993

Zlínský kraj, 2019. *Koncepce romské integrace ve Zlínském kraji na léta 2020–2024*.

Koncepční a strategické dokumenty – lokální úroveň

Agentura pro sociální začleňování, 2022. *Plán sociálního začleňování města Velké Hamry 2022–2027*. Dostupné z: https://www.velke-hamry.cz/e_download.php?file=data/editor/156cs_7.pdf&original=PI%C3%A1n%20soci%C3%A1ln%C3%ADho%20za%C4%8Dle%C5%88ov%C3%A1n%C3%AD%20Velk%C3%A9%20Hamry%202022%20-%202027%20Busnesen%C3%AD%20Bvyj%C3%A1d%C5%99en%C3%AD%20ASZ%20Bmemorandum%20o%20spolupr%C3%A1ci.pdf

Agentura pro sociální začleňování, město Česká Kamenice, 2022. *Plán sociálního začleňování Česká Kamenice 2022–2025*. Dostupné z: https://alt.ceska-kamenice.cz/assets/File.ashx?id_org=2128&id_dokumenty=11983

Centrum komunitního plánování, statutární město Chomutov, 2021. *Komunitní plán rozvoje sociálních a souvisejících služeb v ORP Chomutov 2022–2024* [online]. Dostupné z: <https://mesto.chomutov.cz/sites/default/files/2022-08/kprsss-orp-chom.-2022---2024.pdf>

ČEŇKOVÁ, Lenka, 2022. *Plán zlepšování Zdravého města Tábora a místní agentury 21* [online]. Město Tábor. Dostupné z: https://www.taborcz.eu/assets/File.ashx?id_org=16470&id_dokumenty=81677

Český Krumlov, 2023. *Strategický plán města Český Krumlov* [online]. Český Krumlov. Dostupné z: <https://www.krumlovsobe.cz/cz/strategicky-plan/>

ISFOR, 2022. *Strategie rozvoje města Milevska na období 2022–2030*. Dostupné z: <https://www.milevsko-mesto.cz/stazeni-souboru/25541/strategie-rozvoje-mesta-milevska-na-obdobi-2022-2030-isbn.pdf>

Komunitní plánování sociálních služeb Ostrava, nedat. *6. Komunitní plán sociálních služeb a souvisejících aktivit ve městě Ostrava na období 2023–2026* [online]. Dostupné z: https://kpostrava.cz/wp-content/uploads/2023/02/6.-KOMUNITNI%CC%81-PLA%CC%81N_mene_deleni_slov_JEDNOSTRANKY.pdf

Komunitní plánování sociálních služeb na Šluknovsku pro období 2019–2023 [online]. Dostupné z: http://www.prosluknovsko.cz/skins/socsluzby2/images/clanky_pdf_3601.pdf

KPMG Česká republika, s. r. o., 2018. *Strategie rozvoje města Bruntálu na období 2018–2023 s výhledem do roku 2030* [online]. Dostupné z: <https://bruntal.pincity.cz/strategie>

Magistrát města Brna – Odbor sociální péče, nedat. *Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb ve městě Brně 2023–2026* [online]. Dostupné z: <https://socialnipece.brno.cz/planovani-socialnich-sluzeb/strednedoby-plan-rozvoje-socialnich-sluzeb-ve-meste-brne-2023-2026/>

MAS Frýdlantsko, z. s., 2019. *2. komunitní plán sociálních služeb mikroregionu Frýdlantsko na období 2020–2023.* Dostupné z:

https://drive.google.com/file/d/11nHO74S4N_WrcaFNYqh1aWOR0cL-8sHd/view?pli=1

Město Bílina, nedat. *Komunitní plán sociálních služeb ORP Bílina 2020–2022* [online]. Dostupné z: <https://www.bilina.cz/cs/mesto-bilina/strategicke-dokumenty-mesta/komunitni-plan-socialnich-sluzeb.html>

Město Bílina, 2016. *Strategický plán rozvoje města Bílina 2016–2023* [online]. Dostupné z: <https://www.bilina.cz/cs/mesto-bilina/strategicky-plan-rozvoje-mesta-2016-2023.html>

Město Bor, 2021. *Strategický plán rozvoje města Bor a jeho částí do roku 2025* [online]. Dostupné z: <https://www.mubor.cz/mesto/strategicky-plan-rozvoje-mesta-/>

Město Brno, nedat. *Plán sociálního začleňování statutárního města Brna 2022–2027* [online]. Dostupné z: https://socialnipece.brno.cz/wp-content/uploads/2022/12/PSZ_2022_2027_FIN.pdf

Město Bruntál, nedat. *VI. Komunitní plán registrovaných sociálních a návazných služeb na území města Bruntálu 2023–2026* [online]. Dostupné z: https://www.mubruntal.cz/assets/File.ashx?id_org=1316&id_dokumenty=982250

Město Bruntál, nedat. *V. Komunitní plán sociálních služeb na území města Bruntálu na období 2019–2021* [online]. Dostupné z: https://www.mubruntal.cz/assets/File.ashx?id_org=1316&id_dokumenty=968087

Město Bruntál, nedat. *Plán prevence kriminality města Bruntál na léta 2023–2028* [online]. Dostupné z: https://www.mubruntal.cz/assets/File.ashx?id_org=1316&id_dokumenty=980708

Město Česká Kamenice, nedat. *Komunitní plán rozvoje sociálních služeb 2021–2025.* Dostupné z: https://alt.ceska-kamenice.cz/assets/File.ashx?id_org=2128&id_dokumenty=10384

Město Český Krumlov, nedat. *Plán prevence kriminality města Český Krumlov na léta 2021–2024* [online]. Dostupné z: <https://data.ois.cz/files/11186-plan-prevence-kriminality-2021-2024.pdf>

Město Český Krumlov, 2021. *Plán sociálních a souvisejících služeb na území obce s rozšířenou působností Český Krumlov na rok 2022–2024* [online]. Dostupné z: <https://www.socialnisluzbyck.cz/dokumenty-ke-stazeni/>

Město Dubí, Agentura pro sociální začleňování, nedat. *Strategický plán sociálního začleňování Dubí 2016–2018, Revize č. 1 – Plán vzdálené podpory Dubí pro období 2018–2021* [online]. Dostupné z: <https://www.mesto-dubi.cz/storage/document/?id=569>

Město Dubí, Agentura pro sociální začleňování, 2021. *Místní plán inkluze města Dubí pro období 2021–2023* [online]. Dostupné z: <https://www.socialni-zaclenovani.cz/wp-content/uploads/MPI-Dub%C3%AD.pdf>

Město Dubí, Agentura pro sociální začleňování, 2022. *Plán sociálního začleňování města Dubí na období 2022–2026* [online]. Dostupné z: <https://www.mesto-dubi.cz/storage/document/?id=5690>

Město Hanušovice, nedat. *Plán prevence kriminality ve městě Hanušovice na léta 2022–2027*. Dostupné z: https://www.hanusovice.info/modules/file_storage/download.php?file=a2c97c2b%7C288&inline=1

Město Havířov, nedat. *Aktualizace Komunitního plánu rozvoje sociálních služeb a souvisejících aktivit statutárního města Havířova na období 2020–2024* [online]. Dostupné z: <https://www.havirov-city.cz/rozvoje-dokumenty/rozvoje-dokumenty/aktualizace-komunitniho-planu-rozvoje-socialnich-sluzeb>

Město Cheb, nedat. *Komunitní plán rozvoje sociálních a navazujících služeb města Cheb 2021–2023* [online]. Dostupné z: https://www.mestocheb.cz/assets/File.ashx?id_org=5091&id_dokumenty=987815

Město Chomutov, Agentura pro sociální začleňování, 2022. *Plán sociálního začleňování (Chomutov, 2022–2026)* [online]. Dostupné z: <https://mesto.chomutov.cz/sites/default/files/2022-09/plan-socialniho-zaclenovani-chomutov-2022---2026.pdf>

Město Krásná Lípa, 2021. *Plán prevence kriminality města Krásná Lípa na období 2022 až 2026* [online]. Dostupné z: <https://www.krasnalipa.cz/doc/plan-prevence-kriminality.pdf>

Město Krásná Lípa, 2022. *Komunitní plán rozvoje sociálních služeb a dalších aktivit v obci Krásná Lípa v období 2023–2027* [online]. Dostupné z: <https://www.krasnalipa.cz/doc/komunitni-plan.pdf>

Město Odry, nedat. *Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb a souvisejících aktivit města Odry 2022–2024* [online]. Dostupné z: <https://www.odry.cz/strednedoby-plan-rozvoje-socialnich-sluzeb-a-souvisejicich-aktivit-mesta-odry/d-460301>

Město Odry, 2019. *Plán prevence kriminality města Odry na období 2019–2022* [online]. Dostupné z: https://www.odry.cz/assets/File.ashx?id_org=10908&id_dokumenty=456265

Město Rotava, nedat. *Plán prevence kriminality pro roky 2022–2024 Města Rotavy* [online]. Dostupné z: https://www.rotava.cz/e_download.php?file=data/editor/500cs_1.pdf&original=2.%20-%201_%20PI%C3%A1n%20prevence%20kriminality%202022-2024.pdf

Město Rotava, nedat. *Strategický plán sociálního začleňování Rotava pro roky 2023–2026* [online]. Dostupné z: https://www.rotava.cz/modules/file_storage/download.php?file=3e12002a%7C4915&inline=1

Město Roudnice nad Labem, nedat. *Komunitní plán sociálních služeb a aktivit ORP Roudnice nad Labem na období 2021–2024* [online]. Dostupné z: <https://www.roudnice.cz/mestsky-urad/komunitni-planovani>

Město Roudnice nad Labem, Agentura pro sociální začleňování 2022. *Plán sociálního začleňování Roudnice nad Labem na období 2022–2026* [online]. Dostupné z: <https://www.roudnice.cz/mestsky-urad/komunitni-planovani>

Město Rumburk, nedat. *Koncepce prostupného bydlení Města Rumburk* [online]. Dostupné z: https://www.rumburk.cz/gallery/clanky6282/pris_p6_priloha1_7179.pdf

Město Rumburk, 2017. *Strategický plán rozvoje Města Rumburk na roky (2017–2026)* [online]. Dostupné z: https://www.rumburk.cz/gallery/clanky6640/sprm_rumburk_2017-2026.pdf

Město Rumburk, obec Staré Křečany, Agentura pro sociální začleňování, nedat. *Strategický plán sociálního začleňování města Rumburk a obce Staré Křečany pro období 2017–2020* [online]. Dostupné z: https://www.krecany.cz/e_download.php?file=data/editor/134cs_1.pdf&original=strategicky_plan_socialniho_zaclenovani_mesta_rumburk_a_obce_stare_krecany_pro_obdobi_2017_-_2020.pdf

Město Slaný, nedat. *Strategický plán sociálního začleňování pro Královské město Slaný 2019–2022*. Dostupné z: https://www.meuslany.cz/assets/File.ashx?id_org=14936&id_dokumenty=69415

Město Slaný, 2022. *Strategický plán prevence kriminality na léta 2023 až 2027*. Dostupné z: https://www.meuslany.cz/assets/File.ashx?id_org=14936&id_dokumenty=79129

Město Sokolov, 2022. *Tematický akční plán města Sokolov pro oblast bezpečnosti a prevence kriminality pro období 6/2022 až 6/2025*. Dostupné z: https://www.sokolov.cz/assets/urad/odborny/odbor_rozvoje_mesta/tematicky-akcni-plan-sokolov-2022---2025.pdf

Město Svitavy, nedat. *Koncept sociální inkluze ve vyloučených romských lokalitách ve městě Svitavy pro rok 2012 až 2025* [online]. Dostupné z: <https://www.svitavy.cz/o-meste/strategicke-dokumenty>

Město Štětí, nedat. *Místní plán inkluze města Štětí pro období 2017–2022* [online]. Dostupné z: <https://www.steti.cz/content/view/3029/452/>

Město Štětí, 2020. *Koncepce sociálního bydlení ve Štětí* [online]. Dostupné z: <https://www.steti.cz/content/view/4036/509/>

Město Štětí, Agentura pro sociální začleňování, nedat. *Tematický akční plán města Štětí pro období 2023–2025 na téma Zdraví v plánu* [online]. Dostupné z: https://www.socialni-zaclenovani.cz/wp-content/uploads/S%CC%8Cte%CC%8Cti%CC%81_TAP_ZOR13.pdf

Město Tábor, nedat. *Strategický rámec MAP pro ORP Tábor* [online]. Dostupné z: https://www.taborcz.eu/assets/File.ashx?id_org=16470&id_dokumenty=61464

Město Tábor, 2020. *Komunitní plán sociálních služeb ORP Tábor 2020–2022* [online]. Dostupné z: https://www.taborcz.eu/assets/File.ashx?id_org=16470&id_dokumenty=72001

Město Třebíč, 2019. *Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb a služeb navazujících města Třebíče 2019–2023*. Dostupné z: https://www.socialnisluzbytrebic.cz/assets/File.ashx?id_org=101102&id_dokumenty=2223

Město Třebíč, 2022. *Koncepce prevence kriminality a drogové problematiky na léta 2023–2027*. Dostupné z: https://mestskapolicie.trebic.cz/data_5/soubory/24.pdf

Město Velké Hamry, 2019. *Místní plán inkluze ve vzdělávání Velké Hamry*. Dostupné z: https://www.velke-hamry.cz/e_download.php?file=data/editor/192cs_4.pdf&original=MPI%202019%20Velk%C3%A9%20Hamry%20s%20podpisy.pdf

Město Větrní, nedat. *Plán prevence kriminality města Větrní na léta 2018–2022* [online]. Dostupné z: <http://obecvetrni.cz/index.php?page=prevence>

Město Znojmo – odbor sociální, nedat. *Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb Znojemska na období 2020–2023* [online]. Dostupné z: <https://www.zdravamesta.cz/cz/znojmo/rozvojove-zamery/strategie/strednedoby-plan-rozvoje-socialnich-sluzeb-znojemska-2020-2023?typ=o>

Městská část Praha 14, nedat. *Koncepce sociálního bydlení v Městské části Praha 14* [online]. Dostupné z: <https://www.praha14.cz/app/uploads/sites/3/2020/04/Koncepce-soci%C3%A1ln%C3%ADho-bydlen%C3%AD-v-M%C4%9Bstsk%C3%A9-%C4%8D%C3%A1sti-Praha-14.pdf>

Městská část Praha 14, nedat. *Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb na území městské části Praha 14 – aktualizace na období 2021–2024* [online]. Dostupné z: https://www.praha14.cz/app/uploads/sites/4/2020/12/SPRSS_2021-24_Fin%C3%A1ln%C3%AD.pdf

Městská část Praha 7, 2016. *Strategický plán rozvoje městské části Praha 7 pro období 2016–2022. Analytická část.* Dostupné z: https://www.praha7.cz/wp-content/uploads/2017/09/Strategick%C3%BD_pl%C3%A1n_-_analytick%C3%A1_%C4%8D%C3%A1st.pdf

Městský úřad Česká Lípa, 2021. *Komunitní plán sociálních služeb ORP Česká Lípa 2022–2026* [online]. Dostupné z: <https://www.mucl.cz/komunitni-plan-socialnich-sluzeb-ceska-lipa/ds-1090>

Městský úřad Třebíč, odbor rozvoje a územního plánování, 2019. *Strategický plán rozvoje města Třebíče pro období 2020–2023.* Dostupné z: https://www.trebic.cz/assets/File.ashx?id_org=16973&id_dokumenty=44737

Místní plán inkluze LP Frýdlanstko 2019–2022, 2019. Dostupné z: <https://www.socialni-zaclenovani.cz/wp-content/uploads/MPI-Fr%C3%BDlantsko-II.pdf>

Místní plán inkluze města Nový Bor pro období 2020–2022, 2020. Dostupné z: https://www.novy-bor.cz/assets/File.ashx?id_org=10715&id_dokumenty=7016

Nové město pod Smrkem, 2021. *Plán prevence kriminality pro roky 2021–2023.* Dostupné z: https://www.nmps.cz/content/files/zakladni_dokumenty/Plan_prevence_kriminality.pdf

Obec Mikulovice, nedat. *Program obnovy obce 2021–2025.* Dostupné z: https://www.mikulovice.cz/e_download.php?file=data/editor/85cs_3.pdf&original=PROGRAM%20OBNOVY%20OBCE%202021-5.pdf

Obec Odry, Agentura pro sociální začleňování, nedat. *Plán sociálního začleňování Odry 2022–2027* [online]. Dostupné z: https://www.odry.cz/assets/File.ashx?id_org=10908&id_dokumenty=461199

Obec Staré Křečany, nedat. *Plán prevence kriminality pro roky 2020–2024.* Dostupné z: <https://www.krecany.cz/obec-1/plan-prevence-kriminality/plan-prevence-kriminality-2020-2024-539cs.html>

Obec Staré Křečany, nedat. *Strategický plán rozvoje obce Staré Křečany 2019+.* Dostupné z: <https://www.krecany.cz/obec-1/strategicky-plan/>

Obec Staré Křečany, nedat. *Program rozvoje obce Staré Křečany na období let 2021–2027.* Dostupné z: <https://www.krecany.cz/obec-1/program-rozvoje-obce/>

Obec Vrbátky, nedat. *Rámcový plán sociální integrace romské komunity pro období 2022–2024.*

Obec Větrní, Agentura pro sociální začleňování, 2016. *Strategický plán sociálního začleňování v obci Větrní pro léta 2017–2022* [online]. Dostupné z: <http://obecvetrni.cz/index.php?page=prevence>

Odbor rozvoje města Tábor, Kancelář architekta města Tábor, nedat. *Strategický plán rozvoje města Tábor 2021–2032* [online]. Dostupné z: <https://taborczech.eu/strategicky-plan-rozvoje-mesta/ds-1751/p1=67383>

Odbor sociálních věcí a zdravotnictví města Cheb, 2020. *Plán sociálního začleňování města Cheb 2021–2023* [online]. Dostupné z: https://www.mestocheb.cz/assets/File.ashx?id_org=5091&id_dokumenty=988280

Odbor sociálních věcí Magistrátu města Opavy, nedat. *Komunitní plán rozvoje sociálních a souvisejících služeb statutárního města Opavy na období 2022–2026* [online]. Dostupné z: <https://www.opava-city.cz/cz/nabidka-temat/socialni-oblast/komunitni-planovani/komunitni-plany-jine-dokumenty/komunitni-plan-20222026.html>

PECHÁČKOVÁ, Marie, nedat. *Strategie rozvoje města Hanušovice 2020–2026, Město na křižovatce Jeseníků*. Město Hanušovice. Dostupné z: https://www.hanusovice.info/modules/file_storage/download.php?file=d3ade11a%7C372&inline=1

PROCES – Centrum pro rozvoj obcí a regionů, s. r. o., 2021. *Koncepce rozvoje bydlení statutárního města Opava na období 2021 až 2030, Analytická, návrhová a implementační část* [online]. Dostupné z: <https://www.opava-city.cz/sity/rozvojove-dokumenty/koncepce-rozvoje-bydleni.html>

PROCES – Centrum pro rozvoj obcí a regionů, 2018. *Strategie bydlení města Brna 2018–2030. 1 – Analytická část* [online]. Dostupné z: https://brno2050.cz/wp-content/uploads/2017/09/Strategie_bydleni-analyticka_cast.pdf

Statutární město Ostrava, magistrát, nedat. *Akční plán koncepce sociálního bydlení statutárního města Ostravy na roky 2022–2024* [online]. Dostupné z: https://socialniveci.ostrava.cz/wp-content/uploads/2021/12/Akzni-plan-KS-SB-SMO_2022-2024_FIN.pdf

Statutární město Opava, nedat. *Koncepce rozvoje sociálního bydlení v Opavě na období 2011–2014* [online]. Dostupné z: <https://www.opava-city.cz/cz/mesto-urad/strategicke-dokumenty/koncepce/koncepce-rozvoje-socialniho-bydleni.html>

Statutární město Ostrava, 2017. *Koncepce sociálního bydlení statutárního města Ostravy* [online]. Dostupné z: https://socialniveci.ostrava.cz/wp-content/uploads/2017/11/FIN_Koncepce-socialniho-bydleni-SMO_logo.pdf

Strategický plán sociálního začleňování Frýdlanstka pro roky 2018–2020. Dostupné z: https://www.nmps.cz/content/files/socialni_odbor/Strategicky_plan_socialni_zaclenovani_Frydlanstka_2018_2020.pdf

Strategický plán sociálního začleňování obce Nový Bor II pro období 2019–2021, 2018. Dostupné z: https://www.novy-bor.cz/assets/File.ashx?id_org=10715&id_dokumenty=4963

Strategie 2030 Praha 7, 2022. Dostupné z: https://www.praha7.cz/wp-content/uploads/2022/12/Strategie-2030-verze-19_12_22.pdf

Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb ORP Milevsko na období 2020–2022, 2019. Dostupné z: <https://www.milevsko-mesto.cz/stazeni-souboru/17289/strednedoby-plan-rozvoje-socialnich-sluzeb-orp-milevsko.pdf>

Tematický akční plán pro oblast zaměstnanost města Nový Bor pro období 2020–2022, 2020. Dostupné z: https://www.novy-bor.cz/assets/File.ashx?id_org=10715&id_dokumenty=7014

Tematický akční plán pro řešení předlužení obyvatel obcí LP Frýdlantsko pro období 2019–2022, 2019. Dostupné z: <https://www.socialni-zaclenovani.cz/wp-content/uploads/TAP-predluzenost-Frydlantsko-2019.pdf>

Přílohy

Příloha č. 1 Přehled aktivit úkolové části Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů 2021–2030, které předpokládají sběr dat o Romech (zjišťování etnicity)

Okruh strategických cílů a charakteristika zaměření vybraných opatření	
Strategický cíl B – Anticiganismus	
B.1.1	monitoring podnětů týkajících se diskriminace v souvislosti s romským původem
B.1.2	zpřesnění statistiky trestných činů z nenávisťi
B.1.4	výzkum zaměřený na oblast viktimizace
Strategický cíl C – Vzdělávání	
C.2.1	monitoring efektů opatření zaváděných školami a školskými zařízeními s cílem předcházet a řešit diskriminaci nebo segregaci ve vzdělávání
C.2.6	monitoring vývoje počtu romských žáků v diagnostických ústavech, výchovných ústavech nebo dětských domovech se školou
C.3.2	sledování počtu tříd ZŠ, ve kterých je více než 34% zastoupení romských žáků
C.3.4	monitoring čerpání veřejných finančních zdrojů alokovaných na inkluzivní opatření, nástroje a mechanismy s cílem integrovat Romy a většinovou populaci
C.4.5	zajištění dostupnosti relevantních anonymizovaných dat o výsledcích revizí ve vzdělávání, institucionální výchově a péči se zřetelem na romské děti, žáky a studenty
Strategický cíl D – Bydlení	
D.1.1	monitoring případů diskriminace Romů v přístupu k bydlení
D.1.5	monitoring Romů žijících v rezidenčně segregovaných lokalitách
D.2.2	monitoring podpory sociálně vyloučených Romů v přístupu k bydlení
D.2.3	monitoring a analýzy využívání modulárního/kontejnerového bydlení obcemi a jeho dopadů na Romy
D.3.1	pilotní (u vybraných pracovišť) monitoring poskytování dávek určených na bydlení
D.3.2	monitoring počtů lidí bez domova z řad Romů
Strategický cíl E – Zaměstnanost	
E.1.1	monitoring případů zjištěné diskriminace Romů v přístupu k zaměstnání a při práci
E.1.2	výzkum zaměřený na diskriminaci Romů na trhu práce
E.2.2	monitoring podpory sociálně vyloučených Romů v přístupu na trh práce
E.2.4	výzkum týkající se ekonomicky neaktivních romských žen, které pečují o děti v předškolním věku
Strategický cíl F – Zdraví	
F.3.1	reprezentativní kvantitativní výzkumy zaměřené na zdraví a péči o zdraví u Romů v ČR
F.3.2	kvantitativní studie zjišťující rozsah zneužívání návykových látek romskými uživateli (počty uživatelů, vzorce užívání, typy návykových látek, atd.)
Strategický cíl G – Kapacity a zdroje pro implementaci strategie	
G.3.1	pravidelná šetření o socio-ekonomické situaci Romů v ČR
G.3.2	šetření o počtu a situaci romských dětí a mladistvých v institucionálních zařízeních a v náhradní rodinné péči
G.3.5	vyhodnocení možností sledování socio-ekonomické situace Romů a jejich srovnání s většinovou populací v rámci pravidelných šetření ČSÚ
G.3.6	aplikovaný výzkum zaměřený na vícečetnou diskriminaci romských žen
G.3.7	aplikovaný výzkum zaměřený na vícečetnou diskriminaci romských LGBTQ+ osob

G.3.8	vznik pracovní skupiny k problematice vykazování počtu Romů ve vězeňských zařízeních
G.3.9	výzkum zaměřený na prevalenci duševních onemocnění v romské populaci, detekci rizikových a protektivních kovariátů, stigmatizaci, přístup k odborné péči a porozumění konceptu duševního onemocnění v romské populaci obecně

* Zdroj: Úřad vlády České republiky (2021a)

Příloha č. 2 **Hlavní (headlinové) indikátory EU-FRA v Roma Survey 2020**

Název	Poznámka
Podíl osob, které se v posledních 12 měsících cítily být diskriminovány kvůli svému romskému původu v kterékoliv z oblastí zjišťovaných průzkumem	
Podíl obecné populace, kterým je nepříjemné mít za sousedy Romy	
Míra ohrožení chudobou	
Míra ohrožení chudobou u dětí do 18 let	
Podíl osob žijících v domácnosti, kde je závažná materiální deprivace	4 položky z 9
Podíl dětí ve věku do 18 let žijící v závažné materiální deprivaci	
Podíl osob, které se cítily být diskriminovány (v jakékoliv oblasti) a nahlásily poslední incident diskriminace z důvodu svého romského původu	
Indikátory aktivního občanství a participace	Bude upřesněno.
Podíl dětí ve věku od 3 let do dosažení věku povinné školní docházky, které navštěvují předškolní vzdělávání	
Podíl osob ve věku 20–24 let, které dokončily alespoň vyšší střední vzdělání	
Podíl dětí ve věku 6–15 let, které navštěvují školu, kde jsou "všichni nebo většina spolužáků Romové"	
Podíl osob ve věku 20–64 let, které samy jako svou hlavní aktivitu uvedly "placenou práci" (ať už na celý nebo zkrácený úvazek, ad hoc práci, samostatně výdělečnou činnost či příležitostnou práci v posledních 4 týdnech)	
Podíl mladých lidí ve věku 15–29 let, jejichž hlavní aktivitou není zaměstnání (práce), škola nebo odborná příprava (NEET)	
Rozdíl v zaměstnanosti mužů a žen: rozdíl mezi mírou placené práce žen a mužů, osoby ve věku 20–64 let	
Rozdíl střední délky života při narození (obecná populace vs. Romové)	
Podíl osob, které mají omezený přístup ke zdravotním a sociálním službám	Bude upřesněno.
Podíl osob žijících v domácnosti ve stavu bytové deprivace (bytová jednotka je příliš temná, protéká střecha nebo jsou vlhké zdi, chybí v ní koupelna, chybí záchod)	
Podíl osob žijících v domácnosti, která nesplňuje minimální požadavky na počet místností podle definice přelidnění dle Eurostatu	
Podíl osob žijících v domácnosti bez zavedené tekoucí (pitné) vody	

* Zdroj: Evropská komise COM(2020) 620 final

Příloha č. 3 Výzkumy zaměřené na romskou populaci

Kritéria výběru:

- cca od roku 2000;
- kvantitativní metodologie;
- vlastní sběr dat;
- zaměřeno výlučně na romskou populaci;
- tematicky zaměřeno na měření nerovnosti či popis populace;
- řazeno sestupně od nejnovějšího podle doby realizace.

Oblast	Zdraví, závislosti
Název	Zdraví a návykové látky mezi Romy
Realizátor	Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti ve spolupráci s Kanceláří Rady vlády pro záležitosti romské menšiny
Donor	???
Zdroj (odkaz)	https://www.drogy-info.cz/nms/vyzkum-nms/zdravi-a-navykove-latky-mezi-romy-2017/ (pouze souhrnné info a hlavní výsledky)
Období	2017
Charakteristika	<ul style="list-style-type: none"> • dotazníkové šetření • respondenty vybírali na základě svého uvážení romští terénní pracovníci • dotazník obsahoval 7 tematických modulů – zdraví a životní spokojenost, tabák, alkohol, nelegální drogy, hazardní hry, využití služeb, sociodemografické údaje • výběrový soubor: 546 respondentů • bližší informace ani zpráva nejsou dostupné
Oblast	Nerovnosti
Název	Roma Survey 2021
Realizátor	EU-FRA
Donor	Evropská komise
Zdroj (odkaz)	https://fra.europa.eu/en/publication/2023/roma-survey-2021-technical-report
Období	2020–2021
Charakteristika	<ul style="list-style-type: none"> • mezinárodní srovnávací výzkum • navazuje na EU-MIDIS II • identifikace metodou implicitní sebeidentifikace: <ul style="list-style-type: none"> ○ osoba nad 16 let ○ žijící v domácnosti, kde je alespoň jeden její člen romského původu, ○ označila sama sebe za Roma/Romku ○ v okamžiku dotazování žije v zemi, kde probíhá šetření • výběrový soubor: 769 respondentů – Romů <ul style="list-style-type: none"> ○ dle metodiky bylo z šetření vyloučeno asi 11 % romské populace, která žije v municipalitách s nízkou koncentrací Romů (méně než 100) a v odlehlých oblastech

	<ul style="list-style-type: none"> Šetření sleduje řadu oblastí s cílem zachytit socioekonomické postavení Romů v jednotlivých evropských zemích, a to zejména prostřednictvím hlavních, tzv. headlinových, indikátorů, které jsou společné pro všechny země EU, a doplňujících, národně specifických indikátorů. Hlavní indikátory pokrývají témata diskriminace, chudoby a materiální deprivace, vzdělávání (včetně segregace ve vzdělávání), postavení na trhu práce (zahrnující také genderové nerovnosti) a podmínek bydlení (deprivace, přelidňnost, vybavenost).
Oblast	Nerovnosti
Název	EU-MIDIS + EU-MIDIS II
Realizátor	EU-FRA
Donor	Evropská unie
Zdroj (odkaz)	https://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-midis_technical_report.pdf https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-eu-midis-ii-technical-report_en.pdf
Období	2008 a 2015
Charakteristika	<ul style="list-style-type: none"> mezinárodní srovnávací výzkumy dotazníková šetření EU-MIDIS je prvním systematickým šetřením imigrantů, etnických menšin a národnostních menšin v členských státech EU (v ČR Romové) zaměřené na zkušenosti s diskriminací a viktimizací EU_MIDIS II zkoumá zkušenosti respondentů s obtěžováním a násilím, povědomí o právech, občanskou a politickou participací, demografické charakteristiky, bydlení, příjem a životní podmínky zacílení na oblasti s vyšší koncentrací cílových skupin sebeidentifikace výběrový soubor (Romové): <ul style="list-style-type: none"> EU-MIDIS: 500 respondentů EU-MIDIS II: 817 respondentů
Oblast	Vzdělávání, školství
Název	Výzkum veřejného ochránce práv k otázce etnického složení žáků bývalých zvláštních škol
Realizátor	Kancelář veřejného ochránce práv
Donor	Kancelář veřejného ochránce práv
Zdroj (odkaz)	https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Vyzkum/Vyzkum_skoly-metoda.pdf https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/234-2011-DIS-MC_Vyzkumna_zprava.pdf
Období	2011–2012
Charakteristika	<ul style="list-style-type: none"> cílem bylo zjištění etnického složení žáků bývalých zvláštních škol metoda third party identification velikost souboru: 3 954 žáků, z toho 915 romských
Oblast	Nerovnosti
Název	Roma Pilot Survey
Realizátor	EU-FRA
Donor	Evropská unie

Zdroj (odkaz)	https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-roma-pilot-survey-technical-report_en.pdf
Období	2011
Charakteristika	<ul style="list-style-type: none"> • srovnávací výzkum v členských zemích EU • dotazníkové šetření • zaměřené na socioekonomickou situaci Romů a zkušenost s diskriminací • sebeidentifikace: <ul style="list-style-type: none"> ○ osoba nad 16 let ○ žijící v domácnosti, kde je alespoň jeden její člen romského původu, ○ označila sama sebe za Roma/Romku • výběrový soubor: Romové (1100 respondentů) a ne-Romové žijící v blízkosti Romů (500) <ul style="list-style-type: none"> ○ do výběru byly zahrnuty oblasti, kde žijí Romové ve vyšší koncentraci (vycházelo se z výzkumu sociálně vyloučených romských komunit a doplněno o oblasti s vyšší koncentrací Romů dle cenzu)
Oblast	Nerovnosti
Název	Regional Roma Survey
Realizátor	UNDP, Světová banka a Evropská komise
Donor	UNDP, Světová banka a Evropská komise
Zdroj (odkaz)	https://www.undp.org/eurasia/publications/roma-household-survey-methodology
Období	2011
Charakteristika	<ul style="list-style-type: none"> • srovnávací výzkum v 11 zemích východní Evropy a 5 zemích EU • dotazníkové šetření • zaměřené na vzdělání, zaměstnanost, bydlení, zdraví, mobilitu a zkušenost s diskriminací • identifikace metodou „implicit endorsement of the external identification“, v principu se jednalo o kombinaci sebe-identifikace a externí identifikace (úspěch místních obyvatel, pracovníků NNO, expertů), přičemž rozhodující byla implicitní sebeidentifikace tím, že oslovený souhlasil s účastí v šetření mezi romskou populací („Provádíme šetření mezi romskou populací. Vadilo by Vám, kdybychom s Vámi provedli rozhovor?“) • výběrový soubor: tvořilo 756 romských domácností žijících koncentrovaně (vycházelo se z Mapy sociálně vyloučených romských lokalit z roku 2006) a ne-Romové žijící v jejich blízkosti (350 domácností)
Oblast	Vzdělávání
Název	Toward an Equal Start: Closing the Early Learning Gap for Roma Children in Eastern Europe.
Realizátor	OSN, Světová banka a Evropská komise
Donor	OSN, Světová banka a Evropská komise
Zdroj (odkaz)	https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/27220?show=full (zpráva)
Období	2011
Charakteristika	<ul style="list-style-type: none"> • mezinárodní výzkum nerovností ve vzdělávání realizovaný v 5 zemích, včetně ČR • dotazníkové šetření kombinované s kvalifikovanými odhady omezenými lokálně • velikost souboru: 756 domácností, 3 553 Romů
Oblast	Vzdělávání
Název	Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žáků a žáků základních škol v okolí vyloučených romských lokalit. Závěrečná zpráva.

Projekt	Sociologický výzkum zaměřený na analýzu podoby a příčin segregace dětí, žákyň, žáků a mladých lidí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí
Realizátor	GAC spol. s r. o.
Donor	MŠMT ČR
Zdroj (odkaz)	https://www.msmt.cz/file/1627_1_1/ (Závěrečná zpráva)
Období	2008–2009
Charakteristika	<ul style="list-style-type: none"> • dotazníkový výzkum na školách v okolí SVL, v němž ředitelé škol odhadovali počty romských žáků na svých školách • doplněno anonymizovanými informacemi ze školních matrik • respondenti vybíráni na základě definice Úřadu vlády ČR (sebeidentifikace nebo externí identifikace) • velikost souboru: 99 škol (dotazníky) a informace o 1 800 romských žácích a žákyních (na základě školních matrik)
Oblast	Zdraví
Název	Kvalita života, střední a zdravá délka života z aspektu determinant zdraví u romského obyvatelstva v České republice
Realizátor	Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity
Donor	GA ČR
Zdroj (odkaz)	https://kont.zsf.jcu.cz/artkey/knt-200801-0023_kvalita-zivota-z-aspektu-determinant-zdravi-u-romskeho-obyvatelstva.php?l=cz
Období	2007–2009
Charakteristika	<ul style="list-style-type: none"> • dotazníkové šetření, rozhovory ve vybraných regionech – v ČR v Jihočeském a Severomoravském kraji, ve Slovenské republice v Košickém a Prešovském kraji • Objektem výzkumu je romská populace České a Slovenské republiky reprezentovaná výběrovými soubory sítí romských rodin. Hlavní cílovou skupinou jsou Romové slovenští. • Hodnocena je kvalita života, střední a zdravá délka života ve vztahu k determinantům zdraví u Romů v závislosti na jejich subetnické, lokální a životní diferenciaci. • Jako srovnávací vzorek je zkoumán menší počet vybraných neromských rodin žijících v relativně podobných životních podmínkách. • velikost vzorku: v ČR 90 romských rodin, tedy 180–220 Romů
Oblast	Zdraví
Název	Romská populace a zdraví (Sastipen)
Projekt	Health and the Roma Community: Analysis of the Situation in Europe
Realizátor	Kancelář Rady vlády ČR pro záležitosti romské komunity Úřad vlády ČR
Donor	EU
Zdroj (odkaz)	https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Sastipen.pdf (národní zpráva)
Období	2009
Charakteristika	<ul style="list-style-type: none"> • mezinárodní výzkum v 7 evropských zemích • dotazníkové šetření • sociální a zdravotní situace romské populace • výběrový soubor 1 200 domácností (v ČR)
Oblast	Nerovnosti
Název	Analýza sociálně ekonomické situace romské populace v České republice s návrhy na opatření

Realizátor	Socioklub
Donor	TA ČR
Zdroj (odkaz)	https://starfos.tacr.cz/cs/project/HS91%2F02#project-main
Období	2002–2003
Charakteristika	<ul style="list-style-type: none"> • (údajně) analyzuje demografický vývoj a sociálně ekonomickou situaci romských obyvatel • zpráva pouze v angličtině, nedostupná
Oblast	Zdraví
Název	Determinanty zdraví romské populace v České republice
Realizátor	Univerzita Karlova / 3. lékařská fakulta
Donor	TA ČR
Zdroj (odkaz)	https://starfos.tacr.cz/cs/project/NO5516#project-main
Období	1999-2001
Charakteristika	<ul style="list-style-type: none"> • dotazníkové šetření zdravotního stavu a sociálního postavení osob romské národnosti; • zvláštní šetření vytipovaných skupin nemocných–Diabetes mellitus. • výběrový soubor: 3 000 osob <ul style="list-style-type: none"> ○ zvláštní šetření – výpisy ze zdravotní dokumentace praktických lékařů od osob, které předem daly informovaný souhlas s nahlédnutím do své zdravotní dokumentace (715 osob)
Oblast	Náhradní rodinná péče (NRP)
Název	Identifikace bariér v přístupu romských dětí ke zprostředkování náhradní rodinné péče
Realizátor	Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.
Donor	Podpořeno z institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace na období 2018–2022 (MPSV ČR)
Zdroj (odkaz)	https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_507.pdf
Období	2018–2021
Charakteristika	<ul style="list-style-type: none"> • dotazníkové šetření mezi pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí krajských úřadů a obecních úřadů ORP • kvalifikované odhady počtu romských dětí v procesu zprostředkování NRP • názory a zkušenosti dotazovaných pracovníků se zprostředkováním NRP romským dětem • 177 respondentů na úrovni obcí; 14 respondentů na úrovni krajů (z toho 1 však neuvedl požadované počty dětí v evidenci pro zprostředkování NRP)
Oblast	Zdraví
Název	Saste Roma – Rozvíjíme zdraví ve vyloučených lokalitách
Realizátor	Fakultní nemocnice u sv. Anny v Brně
Donor	Fondy EHP a Norska
Zdroj (odkaz)	sasteroma.com
Období	2021–2024
Charakteristika	<ul style="list-style-type: none"> • jedná se zejména o osvětové aktivity • dle dostupných informací mají být doplněny i „dotazníkovým šetřením v cílových oblastech, které zmapují znalosti a postoje obyvatel a také ověří, nakolik byla zdravotní intervence efektivní“ • podrobnosti o dotazníkovém šetření nezjištěny